

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
YEREL YÖNETİMLER KENT VE ÇEVRE ÇALIŞMALARI
BİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**COVID-19 SALGINI SÜRECİNDE İSTANBUL
ÖRNEĞİ**

**Hamit KARA
2501191217**

**TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Adem ESEN**

İSTANBUL – 2023

ÖZ
COVID-19 SALGINI SÜRECİNDE İSTANBUL ÖRNEĞİ
2501191217- Hamit KARA

Bu tez çalışması ile son olarak yaşadığımız Covid-19 pandemisi süreci incelenmiştir. Salgının başta Dünya olmak üzere Türkiye’deki süreci ele alınarak, İstanbul ili özelinde, yürütülen çalışmalar değerlendirilmiştir. Türkiye’de salgına yönelik yürütülen çalışmalar ulusal düzeyde değerlendirilerek kamu yönetimi anlamında merkezi ve yerel yönetimlerin çalışmaları incelenmiştir.

Çalışmada önceki çalışmalar incelenmiş, çeşitli kurum ve kuruluşlarca yayımlanmış olan genelgeler ve yayınlar ile çeşitli idari kararlara müessir eylem planları ele alınmıştır. Bu etki düzeyinde bir pandeminin ilk defa yaşanıyor olması ve daha önce yapılan çalışmaların daha çok il idaresi bağlamında yürütülmesi nedeniyle literatürde fazla çalışmanın olmadığı görülmüştür. Bu yönüyle değerlendirildiğinde, sonuç kısmında sunulan görüş ve önerilerin katkı sunacağı düşünülmektedir.

Çalışma genel olarak beş bölümde ele alınmıştır. İlk bölümde çalışmanın amacı, yöntemi ve kısıtlılıklara değinilmiştir. İkinci bölümde Covid-19 salgını hakkında genel bilgiler aktararak daha önce yapılan çalışmalardan faydalanılmıştır. Salgına yönelik çalışmaların önemli bir kısmının halk sağlığına yönelik çalışmalar olduğu görülmüştür. Üçüncü bölümde, çalışmanın ana bağlamını oluşturan il idaresi ele alınmıştır. Mevcut il idare sisteminin başlangıcı olan Osmanlı dönemi yönetim tarzı ele alınmıştır. Mevcut uygulamanın küresel salgınlara yönelik yapısına değinilmiştir. Dördüncü bölüm, başta dünya olmak üzere Türkiye ve İstanbul’da salgınla mücadeleye ayrılmıştır. Bu bölümde bazı organlar ve etkili olduğu değerlendirilen çalışmalara yer verilmiştir. İl İdaresi içerisinde var olan merkezi kurumların taşra birimleri ile belediyelere yer verilmiştir. İstanbul yürütülen salgınla mücadelede belediyeler de Valilik ve diğer taşra kurumları ile ele alınmıştır. Beşinci bölümde merkez- yerel ilişkileri ele alınmıştır. Merkezi kurumların taşra birimleri ve valilikler ile olan ilişkileri ile birlikte belediyeler ile olan ilişkilere de yer verilmiştir.

Sonuç ve değerlendirme kısmında ise olağan dönemlerin aksine olağanüstü dönemlerde kamu yönetimi ve dolayısıyla il idaresinin eksik kalan ya da ihtiyaçlara cevap veremeyen yönlerine değinilmiştir. Küresel salgın ile birlikte gerek özel sektör

gerekse de kamu sektörüne çok fazla yenilik girmiştir. Temassız ödeme sistemleri, uzaktan çalışma ve toplantıların yapılması vb. uygulamalar kamu kurumlarında da yaygın olarak kullanılır olmuştur. Özellikler Vefa Sosyal Destek Grupları ve çeşitli belediyeler tarafından uygulamaya konulan ‘yardımlaşma’ temalı uygulamalar genel uygulamalara dönüştürülmeye uygun olarak değerlendirilmiştir.

Genel olarak, mevcut yönetim sistemiyle bu sürecin başarılı şekilde yürütüldüğü ancak bazı alanlarda sorun teşkil eden durumlar olduğu değerlendirilmiştir. Türkiye’deki sağlık alt yapısı ve insan kaynağının iyi ve yeterli olması ve yine salgın döneminde alınan kararlar ile çok kısa sürede kurulan Pandemi Hastaneleri sürecin sağlık sistemine yönelik yükünün hafifletmiştir. Ancak ekonomik ve idari yönden değerlendirildiğinde yeterli olmadığı yönündeki eleştirilere hak verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, İl İdaresi, Salgın Yönetimi, Koordinasyon, İstanbul

ABSTRACT

THE EXAMPLE OF ISTANBUL DURING THE COVID-19 PANDEMIC

2501191217- Hamit KARA

With this thesis study, the Covid-19 pandemic process we have recently experienced has been examined. The process of the pandemic in Turkey, especially in the world, was discussed and the studies carried out specifically in the province of Istanbul were evaluated. The studies carried out against the epidemic in Turkey were evaluated at the national level and the activities of central and local governments were examined in terms of public administration.

In the study, previous studies were examined, circulars and publications published by various institutions and organizations, and action plans effective on various administrative decisions were discussed. It has been observed that there are not many studies in the literature due to the fact that a pandemic at this level of impact is experienced for the first time and the previous studies were mostly conducted in the context of provincial administration. When evaluated from this aspect, it is thought that the opinions and suggestions presented in the conclusion section will contribute.

The study is generally discussed in five sections. In the first section, the purpose, method and limitations of the study are mentioned. In the second part, general information about the Covid-19 pandemic was given and previous studies were used. It has been observed that a significant part of the studies on the epidemic are public health studies. In the third chapter, the provincial administration, which forms the main context of the study, is discussed. The Ottoman period management style, which was the beginning of the current provincial administrative system, was discussed. The nature of the current practice for global epidemics is mentioned. The fourth section is devoted to the fight against the epidemic in Türkiye and Istanbul, especially in the world. In this section, some organs and studies that are considered effective are included. The provincial units of the central institutions within the Provincial Administration and the municipalities are included. In the fight against the epidemic carried out in Istanbul, municipalities were also discussed with the Governorship and other provincial institutions. In the fifth chapter, center-local relations are discussed.

The relations of the central institutions with the provincial units and governorships as well as the relations with the municipalities are also included.

In the conclusion and evaluation part, the aspects of public administration and therefore the provincial administration that are missing or cannot meet the needs in extraordinary periods, unlike ordinary periods, are mentioned. With the global epidemic, many innovations have entered both the private and public sectors. Contactless payment systems, remote working and holding meetings, etc. The applications have also become widely used in public institutions. Features The 'co-operation' themed practices implemented by Vefa Sosyal Destek Groups and various municipalities have been evaluated as suitable for turning into general practices.

In general, it was evaluated that this process was carried out successfully with the current management system, but there were problems in some areas. The health infrastructure and human resources in Turkey are good and sufficient, and the Pandemic Hospitals established in a very short time with the decisions taken during the epidemic period have eased the burden of the process on the health system. However, when evaluated from an economic and administrative perspective, criticisms that it is not sufficient are justified.

Keywords: Covid-19, Provincial Administration, Pandemic Administration, Coordination, Istanbul

ÖNSÖZ

Akademik çalışmaların sadece öğrenim gören genç yaştaki öğrenciler için değil; yetişkin ve herhangi bir işte çalışan bireyler için de hem önemli hem de bir noktada gerekli olduğu kanaatindeyim. Kamuda çalışırken aynı zamanda kamu yönetiminin alt dallarından yerel yönetimler üzerine çalışma yapmayı seçip bugün temel fikrimin nihai belgesine bir önsöz yazmaktayım.

Bu süreç hem fedakârlık hem de azim gerektiren zorlu bir süreçtir. Bir yandan başarı ile tamamlanması gereken bir görev yüklenilmişken diğer yandan da aile ve yakın çevrenizdeki kişilerin katkı ve desteklerine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu süreç benim için biraz uzun sürse de sonucunda bana katkı sunduğu için ayrıca gururluyum.

Bu süreçte derslere katılımdan, çeşitli alan çalışmalarına kadar her türlü izin sürecinde kolaylık sağlayan kıymetli İstanbul İl Planlama ve Koordinasyon Müdürü Coşkun SARIYILDIZ'a, çalışma boyunca her aradığımda bana fazlasıyla yardımcı olan ve tabi sıkıştığım dönemlerde de beni teşvik eden danışman hocam Sn. Prof. Dr. Adem ESEN'e ve belki de en büyük takdiri hak eden eşim ve tüm aile fertlerime gösterdikleri; fedakarlık, destek ve anlayış için gönülden teşekkür ederim.

Hamit KARA

İstanbul, 2023

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	i
ABSTRACT.....	iii
ÖNSÖZ.....	v
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇALIŞMANIN AMACI, YÖNTEMİ VE KISITLARI

1.1 Çalışmanın Amacı.....	3
1.2 Çalışmanın Yöntemi.....	4
1.3 Çalışmanın Kısıtlılıkları ve Kapsamı.....	5

İKİNCİ BÖLÜM

KORONAVİRÜS SALGINI

2.1 Salgın Kavramı.....	6
2.2 Koronavirüs Salgını.....	6
2.3 Dünya’da Koronavirüs.....	8
2.4 Türkiye’de Koronavirüs.....	11
2.5 İstanbul’da Koronavirüs.....	13

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE İL İDARESİ

3.1 Osmanlı İlk Dönemler İl İdaresi.....	15
3.2 Tanzimat Sonrası İl İdaresi.....	16
3.2.1 Nizamnameler Dönemi.....	20
3.3 Cumhuriyet’in İlk Yıllarında İl İdaresi.....	22
3.4 Mevcut Uygulama.....	23

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KORONAVİRÜS SALGINI İLE MÜCADELE

4.1 Dünya’da Salgınla Mücadele ve Süreci.....	28
4.2 DSÖ Türkiye İlişkileri.....	32
4.3 Türkiye’de Salgınla Mücadele ve Süreci.....	33
4.3.1 Pandemi İnfluenza Ulusal Planı.....	42
4.3.2 Sağlık Bakanlığı Bilim Kurulu.....	43
4.3.3 Pandemi Genelgesi ve Sokağa Çıkma Kısıtlamaları.....	45
4.3.4 Vefa Sosyal Destek Grupları.....	56

4.4 İstanbul’da Salgınla Mücadele.....	59
4.4.1 İl Umumi Hıfzıssıhha Kurulu.....	62
4.4.2 İl Pandemi Kurulu.....	65
4.4.3 İstanbul Büyükşehir Belediyesi Bilim Kurulu.....	67
4.5 Merkezi Yönetimin Taşra Birimlerinin Çalışmaları.....	69
4.6 Yerel Yönetimlerin Salgınla Mücadeleleri.....	70
4.6.1 İstanbul Büyükşehir Belediyesi Çalışmaları.....	72
4.6.2 İlçe Belediyelerinin Çalışmaları.....	74

BEŞİNCİ BÖLÜM

SALGINI İLE MÜCADELE SÜRECİNDE MERKEZ- YEREL İLİŞKİLERİ

5.1 Merkezi Yönetimin Taşra Birimleri İle Olan İlişkileri.....	79
5.2 Merkezi Yönetimin Belediyeler İle Olan İlişkileri.....	82
SONUÇ.....	83
KAYNAKÇA.....	89

TABLÖLAR

Tablo 1: Dünyada Covid-19 Vaka Durumu Tablosu.....	10
Tablo 2: Türkiye’de Covid-19 Vaka Durumu Tablosu.....	12
Tablo 3: Koronavirüs Bilim Kurulu Üyeleri Tablosu.....	44
Tablo 4: İstanbul’da Vefa Sosyal Destek Gruplarında Görevli Personel Tablosu...58	
Tablo 5: İl Hıfzıssıhha Meclisi Üyeleri Tablosu.....	64
Tablo 6: İstanbul İl Pandemi Kurulu Üyeleri Tablosu.....	66
Tablo 7: İBB Bilim Kurulu Üyeleri Tablosu.....	69



KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABB	: Ankara Büyükşehir Belediyesi
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AFAD	: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
AVM	: Alışveriş Merkezi
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BM	: Birleşmiş Milletler
DSÖ	: Dünya Sağlık Örgütü
EPDK	: Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu
FİTAS	: Filyasyon Takip Sistemi
HSYS	: Halk Sağlığı Yönetim Sistemi
HES	: Hayat Eve Sığar
İBB	: İstanbul Büyükşehir Belediyesi
İİK	: İl İdaresi Kanunu
KDV	: Katma Değer Vergisi
KKE	: Kişisel Koruyucu Ekipman
KYK	: Kredi ve Yurtlar Kurumu
MERS	: Middle East Respiratory Syndrome (Ortadoğu Solunum Sendromu)
ÖSYM	: Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi
PCR	: Polymerase Chain Reaction (Polimeraz Zincir Reaksiyonu)
SARS	: Severe Acute Respiratory Syndrome
SARAP	: İl Salgın Risk Azaltma Planı
SPK	: Sermaye Piyasası Düzenleme Kurumu
SUVER	: Ankara Büyükşehir Belediyesi Fatura Yardımlaşma Uygulaması
SYDV	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TFF	: Türkiye Futbol Federasyonu
UEFA	: Avrupa Futbol Federasyonları Birliği
VSDG	: Vefa Sosyal Destek Grupları

GİRİŞ

Nüfusu sekiz milyarı aşan dünyada her gün birçok olay olmakta ve bu olaylar sonucunda birçok insanın hayatı etkilenmektedir. Bu olayların bir kısmı doğa kaynaklı iken diğer bir kısmı da insan kaynaklı olmaktadır. Yine nüfusun dünya üzerinde fiziki dağılımı ve siyasi bölümlenmesi sonucu yaklaşık olarak iki yüz ülke bulunmaktadır. Her bir ülkenin kendine has yönetim yaklaşımı bulunmaktadır. Bu itibarla herhangi bir olay karşısında ortaya konulan tepki bölgesel hatta bazen ülkeler düzeyinde farklılık göstermektedir.

2019 yılının son ayında ve özellikle 2020 yılının ilk aylarında belirtileri ve etkileri ortaya çıkan koronavirüs salgını ilk aylarda yerel bir gribal hastalık olarak algılanırken; Asya, Avrupa ve Ortadoğu ülkelerinde yaygın olarak vakaların ortaya çıkması ve ölümlere sebep olması sonrasında küresel bir salgın olarak Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından küresel salgın (pandemi) olarak tanımlanmış ve ülkelerin bu konuda atacakları bir dizi önerilerde bulunulmuştur.

Şok döneminin tanımlanabilmesi ve tedbir alınması maalesef salgının hızı ile orantılı olmamış ve birçok ülkede sınırların kapatılması ve sonrasında da sokağa çıkma yasakları uygulanmasına dek ciddi tedbirlere başvurulmuştur. Yukarıda da değinildiği üzere birçok olayda ülkelerin süreci yürütme tarzları farklılık göstermişken; Koronavirüs salgınında birkaç aylık süreç içerisinde neredeyse bütün dünyada benzer tedbir ve uygulamalara başvurulmuştur.

Kontrollü sosyal hayat ile her ülke, vatandaşlarının sağlıklarını bir şekilde koruyarak, salgının yayılmasını kontrol altına almaya çalışmıştır. Bu tedbirler sonucu iki yıl gibi bir süre normal hayatın dışında olağanüstü yönetim uygulanmıştı. Bu uygulamalar; insan hareketlerinin kısıtlanmasının sağlanabilmesi için havalimanları, limanlar, sınır kapıları ve karayolları gibi yerler kontrollü geçişler ve bir dönem tamamen kapatılarak sağlanmaya çalışılmıştır.

Yine tedbir uygulamaları insanların hareketliliklerinin kontrol altına almak üzere ülkemizde de Hayat Eve Sığar (HES) uygulaması ile hastalık kapan ve risk grubundaki bireylerin kısıtlanmasına çalışılmıştır.

Salgının yayılmasının önlenmesi için azami uyulması için 14 temel temizlik kuralı belirlenmiş, tüm kamusal alanlara asılarak; tüm kişi, kurum ve kuruluşlarca uygulanmasının sağlanmasına özen gösterilmiştir. Hatta sokak ve meydanların özel bir dezenfektan madde ile yıkanmasına bile gidilmiştir.

Sokağa çıkma kısıtlamalarının sonucunda, sosyal hayatın aksamaması ve bazı grupların etkilenmelerinin önlenmesi için Vefa Sosyal Destek Grupları oluşturularak alışveriş ve diğer insani ihtiyaçlarının sağlanması yoluna gidilmiştir.

Öte yandan sağlık alanında alınan tedbirlerin DSÖ tarafından belirtilen kılavuz ve standartlarda olması sağlanmışken diğer alanlarda yapılan tedbir uygulamaları ülkeler düzeyinde farklılıklar gösterebilmiştir. Örneğin üretim tesislerinin birçok ülkede tamamen durdurulmasına karşın Türkiye’de adeta nöbetleşe bir üretim sürdürme yaklaşımı ile üretim devam ettirilerek salgın sonrası ortaya çıkan arz odaklı tedarik zinciri krizi yaşanmamış ve küçülen küresel ekonomiye karşın Türkiye ekonomisi büyüme ortaya koymuştur.

Türkiye’de salgınla mücadele, merkezi hükümetin ulusal düzeyde genelgeler yayımlayarak aldığı tedbirler ile yürütülmüştür. Yayımlanmış olan genelgeler İller düzeyinde İl Hıfzıssıhha Kurulları tarafından karara bağlanarak hukuki mevzuatına uygun hale getirilmek suretiyle tüm kamu kurum ve kuruluşlarınca uygulanmıştır.

Merkezi ve yerel yönetim birimlerinin görev ve yetkileri dahilinde çalışmalar yürüttükleri ifade edilebilir. Ancak bu salgının etki düzeyi olarak dünyada ilk defa görülmesi ve kamu yönetimine getirdiği yenilikler itibarıyla farklı dinamikler ortaya çıkardığı görülmektedir. Ortaya çıkan farklı uygulama ve tedbirlerin kamu yönetimine olumlu etkileri olmakla beraber; bazı konularda da yetki ya da görev çakışmaları veyahut koordinasyon konularında sorunlar ortaya çıkarmıştır.

Çalışma ile Koronavirüs salgını ile mücadele süreci il idaresi bağlamında değerlendirilmiştir. Salgına karşı Türkiye’de ve İstanbul özelinde yürütülen çalışmaların merkezi ve yerel yönetimlerin uyumu değerlendirilmiştir. Sonuç ve değerlendirme bölümünde idari işleyişte meydana gelen bazı aksaklıkların giderilmesine yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Cumhuriyet Türkiye’sinin geçmişten gelen tecrübe ve birikimine ek olarak yeni nesil tedbir ve yaklaşımlar eklenmiştir. Bu yeni uygulamaların kamu yönetimi sistemine eklenmesi öneri kısmında sunulmuştur.

1. BÖLÜM

1.1 Çalışmanın Amacı

Dünya tarihi boyunca savaşlar kadar büyük yıkım ve can kayıplarına neden olmuş çeşitli salgınlar olmuştur. Koronavirüs salgını da bu türden tehlikeli ve etkileri uzun süreli devam eden bir küresel salgındır.

Bu çalışmada, Koronavirüs salgınına yönelik İl İdaresi işleyişine değinilecektir. Üniter bir yapıya sahip olan Türkiye’de merkezi ve yerel aktörlerin koordinasyonu ve sürecin işleyişine yönelik inceleme yapılacaktır. Koronavirüs ve buna yakın etkileri olan doğal, toplumsal her türlü olay ve durum karşısında yönetsel olarak yenilikler uygulamaya alınmaktadır. Söz konusu uygulamaların bir kısmı sürekli hale gelirken bir kısmı da geçerliliğini yitirip tedavülden kalkmaktadır.

Koronavirüs salgınının öncesi, sırası ve sonrasında çok fazla uygulamanın yürürlükte olduğu görülmektedir. Bu bağlamda kurum ve kuruluşların rolleri ve görev-yetki dağılımları yeniden düzenlemeye muhtaç olup olmadığı, çalışma ile irdelenecek bir sorunsaldır.

Türkiye’de 1800’lü yıllardan beridir uygulanan İl İdaresi Sistemi, merkezi düzeyde alınan kararların yerelde uygulayıcısı olarak ‘yetki genişliği’ ilkesiyle donatılmış bir Vali vasıtasıyla yürütüldüğü bir sistemdir. İl İdaresi Kanunu ile valiye verilen yetkilerin bir kısmının kullanımı çeşitli koşul ve şartlara bağlanmıştır. Halkın umumi sağlığına yönelik tehditler de bunlardan birisidir. Koronavirüs salgını da bu şartların oluştuğu fakat ani gelişen bir süreç olmuştur. Bu sürecin yürütülmesinde atılan adımların neredeyse tamamı merkezi olarak alınan kararların yerelde uygulatılmasına ve mevzuatı hükümlerine göre İl Hıfzıssıhha Kurullarında görüştürülerek karar altına alınmasıyla hukukileştirilmiştir.

Her ne kadar kararlar merkezi olarak alınıp taşra birimlerince uygulamaya konulsa da mahalli idarelerin özellikle de ‘İdari Vesayet’ ile valiye bağlı olan belediyelerin attığı adımların uygunluğunun değerlendirilmesi önemli olacaktır.

Bu çalışma ile merkezi idare ve yerel yönetimler arasında koordinasyonda yaşanan sorunlar ve sorunların çözümüne yönelik atılan adımlara değinerek genel bir süreç değerlendirmesi yapılacaktır.

1.2 Çalışmanın Yöntemi

Devlet kurumlarının olağanüstü durumlar karşısında çeşitli eylem planları ve yasal düzenlemeleri bulunmakla birlikte bazı durumlarda yetersizliklerin ortaya çıkabildiği tüm dünyada, bu süreç için, gözlemlenmiştir. Ülkemizde uygulanmakta olan idari sistemin bazı konularda gerek mevzuat gerekse de idari uygulamalar anlamında tikanıklıklar ortaya koyduğu düşünülerek çalışmanın temeline; Covid-19 salgını sürecinde il idaresi ve yerel yönetimlerin çalışmalarının İstanbul özelinde değerlendirilmesine ağırlık verilmiştir. İstanbul Türkiye'nin en fazla nüfusuna, üretim hacmine, havaalanları, demiryolu hatları ve denizyollarına sahip bir metropolüdür.

Yine çalışmada çeşitli şekillerde karşılaşılan koordinasyon eksiklikleri, merkez yerel bağlamında görev-yetki çakışmaları, ulusal düzeyde alınan tedbirlerin yerele uygulanmasının mevzuat uygunluğunun incelenmesi hedeflenmiştir. Salgının etkileri göz önüne alındığında birçok uygulamanın yasal zemini tartışılmış ve sonradan çeşitli kararlar ile ikmal edilmiştir. Kamu kurum ve kuruluşları, özellikle valilik ve merkeze bağlı taşra birimleri ile yerel yönetimler üzerinde durulmuştur.

Çalışma, salgın dönemlerinde yapılan akademik çalışmalar, araştırma raporları, kamu kurumları ve otoriteler tarafından yayımlanmış olan çeşitli raporların incelenmesiyle yürütülmüştür. Bu süreçte merkezi hükümet tarafından yayımlanan ve pandemiyle mücadelede en önemli hukuki sonuçların karara bağlanmış olduğu genelgeler incelenmek suretiyle ikmal edilmiştir.

Çalışma sonucunda alan çalışmalarına katkı sunulması hedeflenmektedir. Zira hem merkezi hem de yerel yönetim kuruluşlarının karşılaştırmalı şekilde ele alınmış olmasının bu alanda katkı niteliğinde olduğu düşünülmektedir.

Kamu yönetimi bağlamında bakıldığında ise çok fazla yeni olay ve örnekler ile farklı ve yeni bir soluk getirebilecek çalışmalara imkân sunabilen bir alandır. Literatüre katacağı yenilik yönünden önemli çıktılarının oluşması beklenmektedir.

Yine mevcut uygulamada karşılaşılan aksaklıkların giderilmesine yönelik bazı model önerilerinin sunulmuş olması da ayrı bir katkı oluşturacaktır.

1.3 Çalışmanın Kısıtlılıkları ve Kapsamı

Koronavirüs salgını hakkında birçok makale, tez çalışması ve kitap-dergi bölümü şeklinde çalışmalar yapıldığı, yapılan literatür taramalarında görülmüştür. Ancak hem kamu yönetimi bağlamında, Türkiye’de mevcut il idare sistemine yönelik çalışmalara Koronavirüs bağlamında rastlanılmamakla birlikte; önceki dönemlerde çeşitli toplumu müessir afet ve olağanüstü durumlarda belediye çalışmaları bağlamında çeşitli çalışmaların yapıldığı görülmüştür. Koronavirüs salgınının hem dünyada hem de Türkiye’de bıraktığı etkileri ve dünyadaki genel eğilimlerin değişmesine bağlı olarak çalışmaya değer önemli bir alan olduğu değerlendirilmiştir.

Yapılacak çalışmanın diğer birçok konuya benzer kısıtları olabilirken en önemlisi, etki düzeyi bu denli yüksek bir salgının ilk defa yaşanıyor olmasıdır. Salgın olarak dünya tarihinde ilk olmasa da günümüz koşullarında yaşanmış olan ve etkileri sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda en yaygın olanı olduğu değerlendirilmektedir. Değinilen kısıtlar aynı zamanda bu alanda yapılan araştırma ve çalışmaların da kısıtlı olmasına sebep olmaktadır. Sağlık yönünden değerlendirildiğinde yakın örneklerle ulaşılabilecekken diğer etkiler bağlamında kısıtlı olduğu değerlendirilmiştir.

Bu çalışmamda, daha önce yapılmış olan çalışmalar (tez, makale, kitap bölümü, vb.), araştırma raporları, kamu kurumları ve otoriteler tarafından yayımlanmış olan çeşitli raporlar ve mevcut mevzuatın ilgili kısımlarından faydalanılmıştır. Yine Salgın sürecinin yürütülmesinin en öne çıkan araçları olan ‘genelgeler’ en belirgin kaynak olmuştur. Bugüne kadar bir kısmı Cumhurbaşkanlığı tarafından olmak üzere resmi kurumlarca yetki durumuna göre 200’ü aşkın genelge yayımlanmıştır. Bu kararname, karar ve genelgeler takip edilmiştir.

Çalışma ile 2020-2022 döneminde ortaya çıkan Covid-19 salgını etkileri incelenmiştir. Öncelikle koronavirüs salgınına süreç bağlamında, İl idaresi sistemine değinilip uygulamada olan sistem detaylandırılmıştır. Son olarak salgınla mücadele sürecinde yapılan uygulamalar ve uygulama araçlarına değinilmiştir. Yine aynı dönemde merkezi kurumlar düzeyinde atılan adımlara ve bu adımların yereldeki etkinliğine ilişkin inceleme çalışması yapılmıştır.

Veri olarak resmi kurumların oluşturdukları veri havuzlarından faydalanılmış olup yayınlanan genelgeler ve sonuçlarının kamuoyundaki etkilerine değinilmiştir.

2. BÖLÜM

KORONAVİRÜS SALGINI

2.1 Salgın Kavramı

Salgın kavramı, Belirli bir toplumda belirli bir zaman diliminde, bir enfeksiyon hastalığına yakalanan bireylerin sayısındaki beklenenden fazla artış durumu şeklinde tanımlanmaktadır (Sağlık Bakanlığı, 2019). Bir salgının pandemi sayılabilmesi coğrafi yayılmasına göre yapılmaktadır. Bir salgın hastalığın bir ülkeyi tamamen ya da tüm dünyayı sarması pandemi olarak tanımlanır (Özdoğan, 2023).

2.2 Koronavirüs Salgını

Koronavirüs salgını ilk günlerde epidemik bir salgın iken başta Çin ve devamında Asya kıtası dışında hem vakaların görülmesi hem de yayılım hızının yoğun olmasından sonra DSÖ tarafından ‘küresel salgın’ olarak ilan edilmiştir.

2019 yılının Aralık ayında Çin’in Wuhan kentinde ilk kez görülen yeni tip koronavirüs (Covid-19) ile dünya kısa sürede henüz tanımadığı ve savunma mekanizmaları belli olmayan bir salgınla yüz yüze gelmiştir. Yapılan araştırmalar neticesinde, 13 Ocak 2020’de tanımlanan Covid-19’un başlıca belirtileri olarak ateş, öksürük, solunum sıkıntısı ön plana çıkmıştır. Koronavirüsler insanlarda ve hayvanlarda hastalığa neden olan büyük bir virüs ailesi olarak tanımlanmakla birlikte, Covid-19 yeni keşfedilen koronavirüsün yol açtığı bulaşıcı bir hastalık olarak 2020 yılının en önemli gündemi haline gelmiştir. DSÖ 20 Ocak 2020 tarihinde yayımladığı koronavirüs raporu ile virüsün insandan insana geçtiğine dair ilk açıklamayı yaparak 30 Ocak 2020 tarihinde küresel acil durum ilan etmiş ve 11 Şubat 2020 tarihinde yeni tip koronavirüsün adını Covid-19 olarak açıklamıştır (İletişim Başkanlığı, 2021, s. 23).

Covid-19 salgını, büyüklüğü ve etkileri ile 1918’de yaşanan İspanyol Gribi salgınına hatırlatmaktadır. Covid-19’un en yaygın belirtileri ateş, kuru öksürük ve yorgunluktur. Daha az yaygın olan ve bazı hastaları etkileyebilecek diğer belirtiler arasında ağrı ve sızılar, burun tıkanıklığı, baş ağrısı, konjunktivit, boğaz ağrısı, ishal, tat veya koku kaybı veya ciltte kızarıklık veya parmaklarda veya ayak parmaklarında renk değişikliği sayılabilir. Bu belirtiler genellikle hafiftir ve yavaş yavaş başlar. Bazı insanlar enfekte olur, ancak belirtileri çok hafiftir (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2021, s. 3).

Pandemi ilanının üzerinden geçen iki yılda Covid-19 salgını küresel düzeyde dalgalı bir seyirle halen devam etmektedir. Dünyada vaka sayısı 505,8 milyonu, ölüm sayısı ise 6,2 milyonu geçmiştir. Dünya geneli aşılama sayısı toplamda 11,3 milyar dozu geçmiştir. En az bir doz aşı yapılan kişi sayısı 5,1 milyar iken tam doz aşı olan kişi sayısı 4,5 milyar kişiyi geçmiştir (Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), 2022). Türkiye’de vaka sayısı 14.7 milyonu, ölüm sayısı ise 97,6 bini geçmiştir. Yine 147,4 milyon doz aşı yapılmış olup bunlardan 1 doz aşı yapılma oranı %93 iken iki doz aşı yapılma oranı % 85 düzeyinde gerçekleşmiştir (Sağlık Bakanlığı, 2022).

Çalışmanın devamında detaylı olarak işlenecek olan Covid-19 pandemisine yönelik çalışmaların hem Türkiye hem de Dünya genelinde yoğun şekilde yürütülmesi ve sonrasında yapılan aşılama sonucunda vaka sayılarında ciddi düşüşler görülmüş, birçok ülkede alınan tedbirler gevşetilmiş ve salgın öncesi döneme geçiş için çalışmalar yapılmaktadır.

2022 yılının ilk aylarından itibaren bizzat sağlık bakanı tarafından dile getirilen salgın öncesi döneme dönüş ve tedbirlerin peyder pey gevşetilmesi söylemi artık pandeminin epidemik seviyeye düştüğünün de habercisi olmuştur. Keza Sağlık Bakanlığı Bilim Kurulu üyesi Prof. Dr. Mustafa Necmi İlhan tarafından da basına verilen demeçlerden de anlaşılmaktadır (Haber7, 2022). Yine Bilim Kurulu üyesi Prof. Dr. Tevfik Özlü tarafından kısıtlamaların ve kapanmaların hayatımızdan tamamen çıktığını ve bir daha da geri geleceğini düşünmediğini ifade etmiş ve salgının sona doğru gerilediğini belirtmiştir (Cumhuriyet, 2022).

Çin’in Nisan 2022 itibarıyla tedbirleri ilk dönemlere göre daha sıkı tutmuş ve yoğun şekilde kapanmaya gitmiştir. Çin ülke genelinde ‘sıfır vaka politikası’ yürüterek Covid-19 salgını ile mücadele etmektedir (Beijing News, 2022). Bu durum dünyanın bir kısmında salgının bittiği ya da bitmek üzere olduğu diğer bir yanda ise hala yoğun mücadele gerektiren durumda olduğunu göstermektedir.

Covid-19 salgınının ortaya çıkışından Nisan 2022 dönemine kadar birçok farklı varyant ile mutasyona uğradığı ve bu durumun tamamen ortadan kaldırılabilmesini de güçleştirmektedir. Uzmanlar tarafından son iki yıldaki gelişmeler ve olası yeni durumlara karşı Covid-19 salgınını bitmesi için net bir tarih belirtmezken, yayılım hızının azaldığı ve önceki dalgalar kadar etkili yeni dalgaların olmayacağını öngörmektedir (Mc Kinsey And Company, 2022).

Türkiye’de Covid-19 salgının seyrinde, alınan tedbirler ve yapılan aşılamlar sonucu önemli ölçüde gerileme görülmüştür. Vaka sayıları 25 Nisan 2022 itibariyle günlük 2,2 binlerde ve ölüm sayısı da 15 kişidir (Sağlık Bakanlığı, 2022). Vaka ve ölüm sayılarında görülen belirgin ve memnuniyet verici azalma ve sağlık sisteminin üzerindeki yükün azalması ile birlikte çeşitli kararlar alındı.

Cumhurbaşkanlığı tarafından yayımlanan Covid-19 Kapsamında Kamu Çalışanlarına Yönelik Tedbirler konulu genelge ile önceki genelgelerde alınan tedbirlerin kaldırıldığı ve sonraki süreçte de Sağlık Bakanlığı Bilim Kurulu tarafından alınacak kararlar doğrultusunda adım atılacağı belirtilmiştir (Resmi Gazete, 2022). Yine 2022 yılı başından bu yana görülen olumlu hava ile birlikte bizzat Sağlık Bakanı tarafından tedbirlerin kaldırılacağı ve Covid-19 öncesi döneme geçileceği yönündeki mesajlar da göz önünde bulundurulduğunda Türkiye için pandemi durumunun kısa zamanda tedbirler yönünden ortadan kalkacağı anlaşılmaktadır (Memurlar.net, 2022).

Dünyada milyarlarca insanın etkilendiği ve milyonlarcasının da ölümüne yol açan Covid-19 salgının tamamen bittiği veya biteceği tabidir ki söylenemez. Başta sağlık olmak üzere, sosyal, kültürel ve tabii ki ekonomik anlamda uzun vadeli etkileri olacaktır. Covid-19 salgınının dünya genelinde tamamen olmasa da etkilerinin azaldığı resmi makamlarca belirtilmektedir. Birçok ülkede tedbirler tamamen kaldırılmışken 2022 yılı sonuna kadar Çin Hükümeti çeşitli bölgelerde tedbirlerin devamında ısrarcı olmuştur (T.C.Konsoloslugu, 2022). Aralık 2022 itibariyle bu bölgelerde de tedbirler kaldırılmış olup DSÖ tarafından da ‘küresel bir tehdit ‘ teşkil etmediği açıklaması yapılarak salgın sürecinin tamamen sona erdiği belirtilmiştir (Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), 2022).

2.3 Dünya’da Koronavirüs

Covid-19 salgını, ilk başlarda Çin’de ortaya çıkmasına karşın, kısa sürede dünyanın birçok ülkesine yayılmış ve DSÖ tarafından pandemi olarak ilan edilmiştir. Bu salgın öncekilerden çok farklı sonuçlar doğurmuştur. Başta ekonomik olmak üzere, sosyal, kültürel ve yönetim anlamında büyük etkileri olmuştur. DSÖ tarafından küresel tehdit olmaktan çıktığı açıklansa da ekonomik etkileri halen devam etmektedir. Salgından dolayı dünya ekonomisi ciddi bir baskı altına girdiği gibi henüz tam olarak ortadan kalkmadığı için gelecekte ortaya çıkabilecek etkileri de henüz ölçümlenememektedir.

Covid-19 salgını ekonomiyi işsizlik, enflasyon, döviz kuru vb. makroekonomik değişkenler yönünden olumsuz etkilemiştir. Covid-19 salgını nedeniyle büyüme oranında düşüşler, işsizlik ve enflasyon oranında artışlar, dış finansmanda zorluklar, ödemeler dengesinde ise bozulmalar yaşanabileceği ortaya koyulmuştur (Demir İ. , 2020, s. 3). Covid-19 salgını ile birlikte birçok ülkede hem talep hem de arz şokları yaşanmıştır. Talebin hızla bir şekilde azalış göstermesi ve arz kısmında ise işletmelerin nakit depolaması şeklinde bir pozisyon almaları sebebiyle arz şokları meydana gelmiştir (Işık, 2021, s. 147).

DSÖ tarafından 11 Mart'ta pandemi ilan edilmesi ve ardından hükümetler tarafından seyahat yasaklarına ilişkin kararların duyurulmasıdır. İlk olayda küresel endekslerde %4-5 civarında düşüşler meydana gelirken, ikinci olayda endeks düşüşleri %8-17 arasında gerçekleşmiştir. Bu düşüşle, Mart ayında Dünya'daki endekslerin çoğu kayıtlı en büyük günlük düşüş rekorlarını kırarak tarihi bir çöküş yaşamıştır (Soytemur, 2021).

Covid-19 salgınından dolayı tüm dünyada borsalar negatif yönde etkilenmiş, yatırımlar, ticari faaliyetler, çeşitli turistik seyahatler, müsabakalar vb. birçok etkinlik durdurulmaya başlanmıştır (ORSAM, 2020, s. 5). Covid-19 için ilk aylarda hem belirsizlik hem de komplo teorileri ile şekillenen bir kötü başlangıç hâkim olmuştur. Hem salgının tanımlanması hem de halk sağlığına etkileri yönünden henüz oturmamış tedbir ve tanımlamalar görülmüş ve bu durum tüm dünyada hâkim olmuştur (seyahatsagligi.gov.tr, 2020).

Çin'de ve Covid-19 salgınının yayılım gösterdiği diğer ülkelerde fabrikalar çalışma faaliyetlerini durdurmuştur. Dünyanın fabrikası olarak faaliyet sürdüren Çin'deki üretim aksaklıklarından dolayı küresel tedarik zinciri zarar görmüş ve risk altına girmiştir. Ayrıca söz konusu salgından dolayı üretimin azalış göstermesi petrolde talep yönünde düşüş yaşanması riskinin ortaya çıkmasına neden olmuş ve petrol fiyatlarında düşüşler yaşanmıştır (Soytemur, 2021).

Dünyada Covid-19 Vaka Durumu Tablosu						
	Ülke	Toplam Vaka	Toplam Ölüm	Vaka/Nüfus Oran	Ölüm/Vaka Oran	Ülke Nüfusu
1	ABD	107.283.941	1.167.832	32,04	1,09	334.805.269
2	Hindistan	44.993.999	531.903	3,20	1,18	1.406.631.776
3	Fransa	40.133.520	167.616	61,19	0,42	65.584.518
4	Almanya	38.428.688	174.352	45,81	0,45	83.883.596
5	Brezilya	37.655.917	703.719	17,47	1,87	215.584.838
6	Japonya	33.803.522	74.694	26,92	0,22	125.584.838
7	Güney Kore	32.131.606	35.017	62,60	0,11	51.329.899
8	İtalya	25.809.101	190.782	42,83	0,74	60.262.770
9	Birleşik Krallık	24.618.436	226.278	35,94	0,92	68.497.907
10	Rusya	22.953.430	399.436	15,74	1,74	145.805.947
11	Türkiye	17.232.056	102.174	20,14	0,59	85.561.976
	Dünya	690.857.678	6.894.561		1,00	

Tablo 1: Dünya’da Covid-19 Vaka Durumu Tablosu (Worldometer, 2023).

Turizm, enerji, havacılık vb. birçok sektör olumsuz etkilenmiştir. Daha az eğitilmiş olan işçiler, gençler, kadınlar ve kayıt dışı olarak istihdam edilen kişiler tarafından gelir kayıpları yaşanmıştır. Çünkü devlet işlerinde çalışan eğitilmiş insanlar hala işlerine devam ederken özel sektörde çalışan birçok vatandaş kısıtlamalardan dolayı işsiz kalmıştır veya gelirleri azalmıştır. Bu durum da gelir kayıplarına neden olmuştur.

Dünyada, salgının yayılmasını yavaşlatılabilmesi için birtakım özel önlemler alınmıştır ve işyerlerinin kapatılması vb. yasaklama uygulamalarını benimsemiştir. Koyulan yasaklar, ülke ekonomileri üzerinde hızlıca etkisini göstermiş, birçok sektörde daralmalar yaşanmıştır. Bu nedenle Covid-19 salgınıyla mücadele için koyulan kısıtlamalar bir yandan da ekonomik kayıpların yaşanmasına neden olmuştur.

Salgının Mart 2023 itibarıyla vaka durumu tablo 2.1’de gösterilmiştir. Tablo incelendiğinde bazı yorumların yapılması fayda sağlayacaktır. Tablo Covid-19 vaka

sayıları itibarıyla en yüksek vakaya sahip 11 ülkeyi kapsamaktadır. Vakaların ülke nüfusları ile oranları ve vakaların kaçının öldüğüne yönelik oranlar incelendiğinde Hindistan'ın verileri farklılık göstermektedir. Nüfusunun sadece % 3,2'sinin salgına yakalanmış olması dünya geneli veriler ışığında değerlendirildiğinde yanıltıcı olduğunu ya da şeffaf olmadığını göstermektedir. Yine dünya genelinde vakaların ölüm oranı % 1 iken bu oran Brezilya, Rusya ve Hindistan'da çok yüksek seyretmektedir. Dünya nüfusunun 8 milyarı aşkın olduğu düşünülürse, dünyada salgından her 100 kişiden 8'inin etkilendiği görülmektedir (Worldometer, 2023).

Gelinen süreçte 2022 yılı sonuna doğru neredeyse tüm dünyada tedbirler kaldırılmıştır. Ancak sosyal ve ekonomik etkileri halen devam etmekte olan salgının sağlık yönünden aşılarda güvenirliliği ve aşı yan etkilerinin ne düzeyde ortaya çıkacağı halen tartışılmaktadır.

2.4 Türkiye'de Koronavirüs

Türkiye de 11 Mart 2020'de ilk vakanın resmi olarak açıklanmasıyla birlikte salgının yayılımını azaltmak amacıyla, eğitimden ulaşım, çalışma hayatından sosyal hayata kadar birçok alanda bir dizi önlemler alınmıştır. Esas itibarıyla insanların birbirleriyle temasını, bir arada bulunmasını, diğer bir deyişle izolasyonunu temine matuf söz konusu önlemler neticesinde ekonomik faaliyetler de aynı şekilde durma noktasına gelmiştir. Burada bir açıklama yapmakta fayda var. Türkiye dünyadaki diğer ülkelerin aksine üretim imkânlarının tamamını durdurma yoluna gitmeyerek salgın sonrası ekonomik etkileri aza indirebilmiştir.

Salgının başladığı dönemden itibaren diğer birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de bazı tedbirler alınmıştır. Salgın öncesi, sırası ve sonrası şeklinde üç bölüme ayrılacak bu süreçte; eylem planları hazırlanarak öncesi için hazırlıklar öngörülmüştür. Salgın sürecinde ise tüm kamu kurum ve kuruluşları ve özel sektör şahıslarını kapsayacak şekilde tedbirlere başvurulmuştur. Salgının tehlikeli olmaktan çıktığı dönem olarak ifade edilebilecek 2021 ortası ve günümüze kadarki süreçte de salgının sosyal ve ekonomik etkilerinin giderilmesi için çalışmalar yürütülmektedir.

Haziran ayı içerisinde Alışveriş Merkezleri (AVM), kişisel bakıma yönelik işyerleri, kafe ve restoranlar açılarak, şehirlerarası ulaşımın başlaması ve belirli yaş gruplarına yönelik sokağa çıkma yasaklarının son bulması sosyal hayat ve ekonominin hareketlenmesini kısmen de olsa sağlamıştır.

Pandemiye bağılı ekonomik faaliyetlerin daralması, şüphesiz istihdamı ve çalışanları da önemli ölçüde etkilemiştir. Ekonomik sektörlerdeki daralmalar işsizliğe yol açmış, ayrıca çalışanların sağlığı, iş sağlığı ve güvenliği bakımından da önemli sorunları gündeme getirmiştir. 2020 yılında, küresel bazda ve Türkiye için ekonomik büyüme ve istihdama ilişkin öngörüler doğal olarak azalma yönünde olmuştur. Ekonomi ve çalışma hayatındaki tedbirlere bağılı sorunlar, istihdam üzerinde ağır bir baskıya sebep olmuştur.

Covid-19 küresel bir Pandemik salgın olarak dünya tarihinin en etkili ikinci salgını olarak kayıtlara geçmiştir. Bu salgının Türkiye’de başladığı dönemden bu çalışmanın tamamlandığı 2022 yılı sonuna kadar olan süreçte çok fazla yıkıcı etkileri olmuştur. Ancak en olumsuz etkisi şüphesiz ki ölen vatandaşlarımız olmuştur.

Türkiye’de Covid-19 Durumu Mart 2023	
VAKA SAYISI	31.054
VEFAT SAYISI	85
TOPLAM VAKA SAYISI	17.232.066
TOPLAM VEFAT SAYISI	102.174

Tablo 2: Türkiye’de Covid-19 Vaka Durumu Tablosu (Sağlık Bakanlığı, 2023).

Salgın seyrini en anlamlı kılan bir durum olan vaka sayılarına gösteren tablo 2.2 yukarıdadır. Türkiye 17 milyonu aşkın vaka ile nüfusun % 20’den fazlasının etkilendiği görülmektedir. Yine gerek yerel gerekse de ulusal düzeyde, sağlık kurumlarında alınan önleyici çalışmalar hariç, tedbirlerin kaldırılmış olmasına karşın hala aylık 85 civarında ölüm gerçekleşmesi de 3. yılında olan bu salgının etkileri itibariyle uzun süre etkisini sürdüreceğini göstermektedir.

Salgının Türkiye’deki seyri ve etkilerine ilerleyen bölümlerde detaylı olarak değinilerek, yürütülen süreç ve sürecin çalışma bağlamındaki değerlendirmelerine de yer verilmiştir.

2.5 İstanbul'da Koronavirüs

Covid-19 pandemisinin etkileri şüphesiz bütün dünyayı etkilemiştir. Türkiye'de çok fazla etkilenen ülkeler arasındadır. İstanbul'un ülkenin en kalabalık ve büyük kenti olması bu durumun İstanbul'da da çok önemli derecede hissedilmesine sebep olmuştur. Salgının İstanbul düzeyindeki etkisinin anlaşılabilmesi için İstanbul'a dair bazı verilere yer vermekte fayda olacaktır.

İstanbul sağlık alt yapısı bakımından iyi bir durumdadır. Kamu ve özel olmak üzere toplam 237 hastane bulunmaktadır. Bu hastanelerde toplam 46.443 adet yatak bulunmaktadır. Erişkin yoğun bakım yatak sayısı ve hekim sayısı ile Türkiye'nin 22.53'lük oranına sahiptir.

İstanbul'da 3 havalimanı bulunmaktadır. İki kıtayı birbirine bağlayan 3 köprü bulunmaktadır. Yine kıtaları birleştirme özelliği olan 1 adet karayolu bir adet de raylı sistem olmak üzere 2 adet tüp geçit bulunmaktadır. İstanbul içerisinden geçen, doğu-batı uzantılı 3 transit yol ağı Trakya ve Anadolu'yu birbirine bağlamaktadır. İstanbul'da 21'i içme suyu, 88'i atıksa olmak üzere toplam 109 adet arıtma tesisi bulunmaktadır. İstanbul kent içi toplu taşıma karayolu, deniz yolu ve raylı sistemler ile yapılmaktadır. Pandemi öncesi veriler ile değerlendirildiğinde günlük ortalama 10 milyonu aşkın yolcu sayısına ulaşılmaktadır. Trafiğe kayıtlı araç sayısı 4.4 milyondur. Toplu taşıma hizmetleri 88 bin araç karayolu, 57 gemi ve tren, metro ve tramvaylar ile yürütülmektedir. Kentte 54 iskelede 25 hat ile günlük ortalama 4 bin araç ve 113 bin yolcu taşınmaktadır. İstanbul'da 8 adet Organize Sanayi Bölgesi, 9 adet Küçük Sanayi Sitesi ve 3 adet Serbest Bölge bulunmaktadır. Bu birimlerde toplam 32 bin iş yeri ve 412 bin kişi istihdam edilmektedir (İstanbul Valiliği, 2022).

İstanbul yukarıda çeşitli başlıklarda aktarılan verilerden de anlaşılacağı üzere Türkiye'nin önemli ve etki düzeyi yüksek olan bir başat kentidir. Bu yönüyle değerlendirildiğinde her 5 kişiden 1'inin bu kentte yaşadığı bilinmektedir. Ekonomik faaliyetlerin %50'den fazlasının bu kentte yürütülüyor olması da etki düzeyi yüksek olan bir salgında ne denli sonuçlar doğurabileceğine dair ipuçları vermektedir.

Salgının ilk vakasının da İstanbul'da görülmesi ilk tedbirler konusunda bakanlıkları ve ilin idaresini teyakkuza geçirmeye yetmiştir. Havalimanları, limanlar ve gümrük kapılarının yanı sıra kentin giriş çıkışlarının kontrolü noktasında da gerekli tedbirler alınmaya çalışılmıştır.

Salgının vaka olarak 11 Martta görülmesinden çok önce Çin'den gelen ölüm haberleri sonrası başta önleyici tedbirler alınmaya başlanmış ve bilgilendirici faaliyetlere yoğunluk verilmiştir. 2 Mart 2020 tarihinden itibaren Üstgeçit ve Altgeçit girişleri, Bilgilendirme ekranlarında salgından nasıl korunabileceği ilgili bilgilendirmeler yapılmaya başlanmıştır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından toplu ulaşım araçları dezenfekte edilmeye başlanmıştır. İbadethaneler, müzeler dezenfekte edilmiştir. Ayrıca, Metrobüs ve hattının istasyonlarına el dezenfektanı koyulmuştur. İlçe belediyelerince kent meydanlarında yıkama ve dezenfekte etme çalışmalarına yoğunluk verilmiştir. Yine devamında okulların tatil edilmesi, yükseköğretim kurumlarının uzaktan eğitime geçirilmesi, camilerde cemaatle namazların kılınmasından vazgeçilmesi, zaruri olunmadıkça sağlık kuruluşlarına gidilmemesi vb. tedbirlere başvurulmuştur.

Çalışma boyunca Türkiye'de uygulanan tedbirlerin merkezinde İstanbul yer almıştır. Ayrıca yerel yönetimlerin ve merkezi kurumların taşra birimlerinin yaptıkları çalışmalar da İstanbul'a yönelik yoğunlaştığı için ayrıca bu kısımda yer verilmemiştir.

Türkiye genelinde salgının seyri yoğunluk olarak İstanbul'da seyir göstermiştir. İstanbul'da biri Avrupa diğeri de Asya kıtasında olmak üzere iki Pandemi Hastanesi 45 gün gibi kısa bir sürede inşa edilerek hizmete alınmıştır.

Nüfus yoğunluğunun fazla olması İstanbul'da vaka sayılarının fazla olmasına neden olmuştur. Türkiye'de üretimin tamamen durdurulmasından ziyade kısmi olarak bazı sektörlerde kapanmaya gidilmesi ve birçok sektörde de üretimin devam edebileceği şekilde düzenlemelere gidilerek İstanbul'a özel bazı tedbirler uygulanmıştır.

3. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE İL İDARESİ

Türkiye, yürütmenin Cumhurbaşkanı, yasama görevinin Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından ve yargı görevinin de bağımsız mahkemelerce yürütüldüğü üniter yapıya sahip bir devlettir. Merkezde hizmet ve kamu ihtiyaçları doğrultusunda farklı statüler tanımlanmış kurum ve kuruluşlar bulunmaktadır.

Türkiye merkezi idari olarak İl İdare Sistemi ile yönetilmektedir. İller ilçelere ilçeler de köylere ayrılmıştır. Hâlihazırda 81 il ve 922 ilçe ve 42.110 köy ve bağlısı bulunmaktadır. Anayasa ile tanımlanmış Mahalli İdare Birimleri ise Belediyeler, İl Özel İdareleri ve Köylerdir. Mülki anlamda illerde vali, ilçelerde kaymakam görev almaktadır. Köyler mahalli idare birimi sayılmakta olup muhtarlar seçimle gelen yerel yöneticilerdir ve mülki idare vasıfları bulunmamaktadır. Ancak köy tüzel kişiliğini temsilen kısmi bir mülki yetkiye sahiptirler. Belediyeler il idaresi birimi sayılmamakla birlikte İl Özel İdareleri içinde Vali ve ilçelerde de kaymakamların görevleri icabı kısmi bazı mülki hüviyetleri bulunmaktadır.

Türkiye mülki anlamda il idaresi ile yönetilmekte olup valiler Cumhurbaşkanı'nın taşradaki yürütme birimi sayılmıştır. Ayrıca valiler bütün icracı bakanlıkların da taşrada temsilcisi konumundadır. İl İdare sistemi 1949 tarihli 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu, 1700 Sayılı Dâhiliye Memurları Kanunu ve 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu gibi temel kanunlar ile oluşturulmuştur.

Çalışma ile salgın ile mücadelede il idaresi etkinliği incelenmektedir. Söz konusu sağlık olduğu için idari kurumlardan evvel sağlık kurumlarının önemi vardır. Türkiye'de sağlığa dair her konuda Sağlık Bakanlığı yetkili kılınmıştır. Özellikle salgın hastalıklar için teşkilatlanma, kararlar alma ve uygulamada bulunmak bu yetkilerin başında gelmektedir.

3.1 Osmanlı İlk Dönemler İl İdaresi

Osmanlı İmparatorluğu, çeşitli yönetim birimlerine ayrılmıştır. Payitaht yani başkentini ayrı bir yönetim statüsünde olduğu imparatorlukta taşradaki yönetim eyaletlere ayrılmıştır. Bu yönetim bölümleri devlet teşkilatının bir parçasıdır.

Merkezde Padişah ve kendisine bağlı bulunan Divan-ı Hümayun içindeki yöneticiler şeklinde teşkilatlanma vardır. Bu divan askeri, adli, güvenlik ve mali konularda en üst düzeyde temsilcilerin bulunduğu bir danışma ve yürütme organı niteliğindedir.

Muhtesip adı verilen bir belediye işlerinden sorumlu memur eliyle belediye hizmetleri kısmen görülmektedir. Muhtesip kadıya benzer yetkilerle iş yapar ancak kadı hüküm verme, mahkeme kurma yetkisiyle muhtesipten ayrılır. Kadı mülki ve belediye tüm işlerden sorumlu iken; muhtesip belediye zabıtası denilebilecek düzeyde yetkili kılınmıştır (Ergin, 1995, s. 299-302). Mevcut uygulamalarda Mülki Amir ile Belediye başkanı da benzer şekilde yetkili kılınmıştır fakat Mülki Amir'in o dönemde olduğu gibi hüküm verme ya da mahkeme kurma yetkisi bulunmayıp o göreve bağımsız mahkemeler bakmaktadır.

Yerel düzeydeki kamusal hizmetlerin genelde vakıflar eliyle yürütüldüğü görülmektedir. 19. yy başlarına kadar bu şekilde devam eden yerel kamusal hizmetlerin sunumu Fransız tarzı belediye ve Nizamnameler sonrası il idaresi tarzıyla kurumsal hale dönüştürülmüştür.

3.2 Tanzimat Sonrası İl İdaresi

III. Selim ile başlayan yenilik hareketleri 'Nizam- ı Cedid' devri olarak adlandırılan süreç ile beklenen etkiye ulaşmamışsa da değişim hareketinin temelleri atılmıştır. Bu itibarla devletin siyasi, mali ve hukuki yapısında önemli değişiklikler yapılmaya çalışılmıştır (Paşa, 1873).

Tanzimat Dönemi'nde Osmanlı mülki yönetimini yeniden yapılandıran birçok düzenleme ve uygulama hayata geçirilirken, İstanbul çoğunlukla bunların dışında tutuldu. Taşrada muhassıllık meclislerinin kurulması ve daha sonra bunların "Memleket Meclisi" ve "Eyalet Meclisi"ne dönüşmelerine karşın, benzeri kurumlar İstanbul'da oluşturulmadı. 1864 yılında taşra idaresinin yeniden yapılandırılması amacıyla Fransa mülki teşkilatından yararlanılarak hazırlanan Vilâyet Nizamnâmesi yürürlüğe konuldu. Ülkenin tümünde uygulanmadan önce denenmek üzere, ayaklanma ve dış devletlerin müdahalelerinin yoğun olarak yaşandığı Balkanlar bölgesi seçildi (Vilayet Nizamnamesi, 1864).

Devletin sadece Padişah, Sadrazamlar ve diğer üst düzey devlet adamlarının olmadığını ve halkın en azından fikri düzeyde de olsa yönetime katılmalarının gerekliliğine inanmış olan III. Selim, saltanat erkânı ve devletin ileri gelenlerinden oluşturulacak bir meclis- i Meşveretin kurulmasının ve kendi başkanlığında toplanmasını istemiştir. Ancak Yeniçeri Ocaklarının kaldırılması girişimi sonucu III. Selimin girişimlerinin sonu olmuştur (Akgündüz, 2015, s. 69-70).

Yine mülki idare anlamında ve merkez teşkilatı ile ilgili II. Mahmut döneminde köklü değişiklikler yapmıştır. 400 yılı aşkın Osmanlı devlet teşkilatının, Tanzimat sonrası son halini bulacak olan yeni şekline sokmayı başarmıştır. Çoğunlukla merkez teşkilatında yenilikler yapılmıştır. Yeniçeri Ocaklarının kaldırılması ile Padişahın konumu daha güçlenmiş ve yenilikler de hız kazanmıştır. İlk dönem etkinliğini yitirmiş olan Divan- ı Hümayun ikiye ayrılmış bunlardan, yasama ve kazai görevleri yürütmek üzere Meclis- i Ahkâm – ı Adliye ve yürütmeye danışma hizmeti sunmak üzere de Dar- ı Şura- yı Bab- ı Ali oluşturulmuştur. Dar- ı Şura- yı Bab- ı Ali Osmanlı Devletinin dağılmasına kadar birçok skandal ve ayaklanmaların da çevresinde kümелendiği ve devletin batı tarzı bakanlıklarının bulunduğu kısım olmuştur. Bu iki kurul yasama ve yürütme organı olarak görev yapmıştır.

Eski fonksiyonunu yitiren Divan- ı Hümayunun yerine oluşturulan bu kurullar günümüz Bakanlar Kurulu'nun karşılığı şeklindedir. Batılı tarzda nezaret usulüne geçilerek yeni bir yönetim yaklaşımı II. Mahmud döneminde sergilenmiştir. Yani devletin yürütme fonksiyonu çeşitli bakanlıklar arasında paylaşılma yoluna gidilmiştir. Sadaret Kethüdalığı, Dâhiliye Nezaretine; Reisül Küttablık, Hariciye Nezaretine; Bab- ı Ali Çavuşbaşılığı Adalet Bakanlığına; Defterhane yerine Maliye Nezaretine dönüştürülmüştür (Akgündüz, 2015, s. 71).

1839-1876 arasındaki dönem Tanzimat yani düzenlemeler dönemidir. Bu dönemde I. Abdülmecid tarafından Gülhane Hatt- ı Humayunu veya Tanzimat Fermanı olarak adlandırılan ve padişahın idarede köklü değişiklikler yapmaya karar verdiği temel metin imzalanmıştır. Bu dönem ve sonrasında Osmanlı idare sisteminde köklü ve geri dönülemez değişiklikler yapılmıştır.

Osmanlıların Avrupa Konseyi'ne dâhil edilmesi karşılığında ise, sultan yeni bir ıslahat fermanı irat edecekti. I. Abdülmecit tarafından Islahat Fermanı ilân edildi (18 Şubat 1856). Aslında Tanzimat süreciyle başlayan bu değişiklikler, idari yapılanmada

da kendisini hissettirmiştir. 1868'de Şura-yı Devlet ve Divan-ı Ahkâm-ı Adliye kurularak buralarda hem Hristiyanlar hem de Müslümanlar görevlendirilmiştir. Islahat Fermanı ile getirilen düzenlemelerin uygulanması daha çok I. Abdülaziz'in tahta çıkması (1861-1876) ile gerçekleşebilmiştir (Bilecik Valiliği, 2023).

Yukarıda değinilen yenilik adımları genelde merkezi teşkilatta padişah yetkileri ve halkın yönetime katılımı bağlamında olmuştur. Ancak taşra teşkilatı da bu yeniliklere paralel dönüşüme uğramıştır. Taşra teşkilatlarındaki en önemli değişiklikler 1864 ve 1871 tarihli iki önemli Nizamname ile olmuştur. Tanzimat öncesi dönemlerde, kullanılan eyalet kavramı kaldırılmış yerine vilayet (il) terimi kullanılmıştır. Buna göre Osmanlı Devleti vilayetlere, vilayetler livalara, livalar kazalara, kazalar nahiyelere, nahiyeler de köylere ayrılmıştır (Akgündüz, 2015, s. 77). Günümüz Türk idare sisteminin temeli de bu şekilde olmakla birlikte bazı birim değişiklikleri dışında isim ve tanımlar güncellenmiştir.

Vilayetler vali tarafından idare edilir. Vilayet merkezinde bulunan bazı memurlar ise şu şekildedir; vali muavinleri, defterdar, mektupçu, umur – u ecnebiye müdürü, ziraat ve ticaret müdürü, maarif müdürü, tarik eminleri, defter – i hakani müdürleri, nüfus memurları, evkaf müdürleri ve alaybeyleridir. Burada zaman içerisinde kamu yönetiminde meydana gelen ihtiyaçlar doğrultusunda kısım ayrılmaları ve birleştirmeleri yapılmışsa da aslında günümüzde var olan birçok idari birim bu dönemde kurulmuştur.

Vilayetlerde önemli işlerin görüşüldüğü bir Meclis – i Umumi, bir de Vilayet İdare meclisi olmak üzere iki kurul oluşturulmuştur. Bu meclisler günümüzde İl genel meclisi ve İl İdare Şube Başkanları Kurulu şeklinde halen danışma ve çeşitli konularda kurul kararıyla idari kararların alınmasında valiye yardım ve danışmanlık yapan organlar olarak faaliyetlere devam etmektedir.

Tanzimat ve Islahat fermanları sonrası yayımlanan Nizamnameler sonucu günümüz il idare sisteminin temeli atılmıştır. Osmanlı Devletinde kamu hizmeti kavramı, modern anlamda kamu hizmetiyle kıyaslandığında farklı uygulama ve yaklaşımların olduğu görülmektedir. Halkın yönetime katılımı, azınlıkların özel durumları ve kamu kurumlarında çalışan üst düzey yöneticilerin zamanla devlet için tehlike arz eden oluşumlarda bulunmaları gibi nedenler ile atılan adımlar sonucu yaklaşık yüz yıl süren değişim deneyimi yaşanan Balkan, I. Dünya ve Çanakkale

savaşları sonrası devletin dağılmasına ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasına kadar varan bir sonucu ortaya koymuştur.

Gerek Tanzimat dönemi ve gerekse de sonrasında gelen I. Ve II. Meşrutiyet dönemleri idari anlamda hem merkezi hem de taşra düzeyinde batılı tarzda bir yapılanmaya evrilmiştir. Özellikle II. Meşrutiyet sonrası belirli aralıklar ile meydana gelen savaşlar ve yaşanan yıkım idari anlamda bir kısım boşlukların oluşmasına sebep olmuşsa da yeni kurulan cumhuriyetin ayağa kalkmak ve yeniden yapılandırılması için İl İdare Sistemi mevzuatıyla temel alınarak bir süre devam ettirilmiştir. Halil İnalcık valiler ile merkez arasındaki mücadeleyi on yedinci yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nun en önemli sorunu olarak değerlendirmiştir. Bu minvalde çeşitli düzenlemeler ile merkezi teşkilatın güçlendirilmesi hedeflenmiştir. Merkezi devlet projesinin en önemli mimarı II. Mahmut'tur. Geniş topraklarda hanedanlık kuran ayanların nüfuzunu kırmayı başarır nitelikte adımlar atmıştır. Tanzimat Döneminde II: Mahmut gibi güçlü bir padişahın varlığından sonra çocuk bir padişahın (Abdülmecid) tahta çıkması bürokratik elitin elini güçlendirmiş ve II. Abdülhamit dönemine kadar geçecek zamana Babıali ricali damgasını vurmuştur. Bu adımlar merkezi hükümeti güçlü kılmış ayrıca taşrada vali ve çeşitli kademedeki yöneticilerin halk üzerindeki etkisini kırmak için yerel meclisler kurularak otorite sağlanmıştır (Kırmızı, 2008, s. 23-24).

Klasik mahalle yapısı Tanzimat Dönemi'nde, iki önemli dinamiğin etkisi altındaydı. Birincisi, taşradan İstanbul'a gelen nüfusun mahalledeki organizasyonun denetimini etkisiz kılacak yoğunlukta mevcut mahallelere yerleşmesiydi. İkincisi, varlıklı ailelerin yeni ekonomik ilişkiler sonucu şekillenen ve klasik mahalle yapısından farklı olarak, benzer statüde kişilerin oluşturduğu bölgelere doğru yer değiştirmesiydi. Bu iki gelişme mahalledeki organizasyona hayat veren kurucu öğeler arasındaki ilişkiler bütünü zedeleyerek mahalle yönetiminin üstlendiği fonksiyonları zayıflattı. Mahalle yönetiminin başı olan imamların, mahallede denetimi sağlayamaması başlıca problem alanı idi. 1829 yılında mahallelere imamların idari ve adli görevlerini üstlenecek “evvel (birinci)” ve “Sani (ikinci)” muhtar atanarak düzen yeniden sağlanmaya çalışıldı (Çadircı, 1988).

İlin idaresinde mülki yönetimin yanında beledi hizmetlerin de yürütülmesi konusunda geçiş dönemine has farklılıklar ortaya çıkmış ve yenileşme çabalarının payını almıştır. İstanbul'daki yerel halkın, beledî hizmetlerdeki problemlerin

özölmesi konusundaki talebi daha çok, klasik dönem Şehir kurumlarının iyileŐtirilmesi yönünde ydi. Buna karşın, Beyoğlu-Galata ve benzeri bölgelerdeki ekonomik ve siyasi güce sahip kesimler, Avrupa Őehirlerindeki belediye modellerinin İstanbul'a uygulanmasını talep ediyorlardı. Bu kesimlerin Avrupa ile ilişkileri çerçevesinde sağladıkları meŐruiyet zemini ve nüfuz, İstanbul'un yeni yönetim yapısını Őekillendiren en önemli faktörlerden biri oldu (Oktay, 2023).

3.2.1 Nizamnameler Dönemi

Taşra İdaresinde yenilik adımlarının en önemlileri 1860'larda atılmıştır. 1860 yılındaki mahalli bir isyan sonrası NiŐ eyaletine gönderilen bir heyetin incelemesi sonrası Mithat Paşa vali olarak atanmıŐ ve sonrasında idari uygulamalarının beğenilmesi sonucu genel bir idari nizamname oluşturulmuştur.

Lübnan'daki karıŐıklıđın sonucunda Fransız müdahalesine açık hale gelen Lübnan'da çeşitli idari düzenlemeleri içeren Cebel – i Lübnan Nizamnamesi 1861 yılında yayımlanmıştır. Lübnan'ın kazalara bölünmesi ve buralara da kaymakam atamalarını mutasarrıfın yapması uygun görülecektir.

Sultan Abdülaziz tarafından 1864 yılında Tuna Vilayet Nizamnamesi ilan edilmiŐtır. Bu düzenleme taşra idaresi hakkında kanuni bir düzenleme niteliği taŐıymaktadır. Taşra birimlerinin idare Şekli, idarecilerin ve maiyetlerinin tayininin ne Şekilde yapılacağı gibi temel konular iŐlenmiŐtır. Bu düzenlemede mülki birimler ve alt birimlerin düzenlendiği bir reorganizasyon çalışması yapılmıştır.

Tuna Vilayet Nizamnamesi ile vilayet sınırları ve idari yetkililer tanımlanmıŐtır. Vilayetler livalara, livalar kazalara, kazaların da köylere taksim edildiği bir model oluşturulmuştur. Bu birimler liva kaymakamı, kaza müdürü ve köy muhtarı tarafından yönetilecektir. Yine Vilayet meclisleri, bu meclislerin görevleri; vilayete tayin edilen memurların bağlılıkları ve görevleri dzenlenmiŐtır.

İlk olarak Lübnan vilayetinde uygulamaya baŐlanan ve nizamname sonrası Bosna Erzurum ve Őam vilayetlerinde pilot uygulamalarından verim alınan nizamname diğer illerde de tatbik edilmek üzere 1867 yılında Vilayet Nizamnamesi adıyla bütün vilayetleri kapsayan bir metin Şeklinde ilan edilmiŐtır.

Ancak vilayet mevzuatına temel teşkil edecek kanun 1867'deki bu düzenlemelerle nihai Şekline kavuŐmamıŐtır. Özellikle 1868'deki Girit nizamnamesi

ile sonuçlanan Girit İsyanı sonrası, 1867 Nizamnamesinde değişik ihtiyacı olmuştur. Nihayet gerekli görülen değişiklikler ve eksik konular ilave edilerek 1871 yılında İdare – i Umumiye – i Vilayet Nizamnamesi yayımlanmıştır. Bu nizamnamelerin son haliyle birlikte, vilayetin başında vali, livanın başında mutasarrıf, kazanın başında kaymakam, nahiye'nin başında müdür ve karyenin başına da muhtar getirilecek şekilde son hali verilmiştir.

Nizamnamelerin ilk başlarda taşrada ihtiyaç duyulan yer ve konularda yapılan birer düzenlemesi zamanla ve ihtiyaçlar sonucu genel birer idari düzenleme halini almıştır. Nizamnameler ile taşradaki mülki idare birimleri belirlenmiş, bu birimleri alanları ve yönetimlerinin şekli dizayn edilmiştir. II. Mahmut ile ve belki de III. Selim ile başlayan güçlü merkezi teşkilat ve idare edilebilir taşra kurgusu son halini almış ve tek tip yönetim yapısı bütün Osmanlı Devletinde hâkim kılınmıştır.

Mülki anlamda yapılan düzenlemelere paralel belediye teşkilatlanması için de Payitaht'ta adımlar atılmış ve batılı tarzda belediye teşkilatlanmalarına gidilmiştir. İl belediye'nin Beyoğlu'nda kurulması ve sonrasında başarılı sonuçlar alınmasıyla belediye hizmetlerin görülmesini yaygınlaştırmak amacıyla nizamname yayımlanarak Payitaht'ın ve dolayısıyla bugünkü meri belediye uygulamalarının temeli atılmıştır.

Merkezi otoritenin güçlendirilmesine yönelik olarak atılan yenileşme ve modernleşme adımlarının bir doğal sonucu olarak ortaya çıkan belediyeler zamanla halkın hükümetten hizmet taleplerinin merkezileşmesinin modeli haline gelmiştir. Belediyelerin Dâhiliye Nezaretine bağlanması ve dolayısıyla Padişaha bağlanması yerelden gelen güçlü temsil taleplerinin yine merkez içinde güçlü bir merkezileşme ile sonuçlanmasını doğurmuştur.

Günümüzde halen uygulanmakta olan belediye sistemi il idaresi içerisinde belediye hizmetlerin görülmesi noktasında önemli yer tutmaktadır. Mülki yönetime 'vesayet' yoluyla bağlanan belediye idareleri kısmen özerk yapılarıyla yapılarını devam ettirmektedir. Özellikle Covid-19 salgını sürecinde il idaresi etkinliği bağlamında değerlendirildiğinde belediye idarelerinin çok büyük rol ve katkıları olmuştur. Yine belediyeler bünyesinde bulunan sağlık, hıfzıssıhha ya da diğer adlarla hizmet veren sağlık birimleri olağan dönemlerde halk sağlığına katkı sunarken; olağanüstü dönemlerde ise İl Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ve diğer mevzuat ile verilen görevleri yürütmektedirler.

3.3 Cumhuriyet'in İlk Yıllarında İl İdaresi

Osmanlı İmparatorluğu'nun bakiyesi olarak Anadolu coğrafyasında kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devletinin aldığı imparatorluk mirası idari anlamda da hazır bir yönetim sisteminin olmasını sağlamıştır. Tabi bu idari sistemin tümüyle kabul görmediği yapılan mülki ve idari bazı düzenlemeler ile bilinmektedir. Buna örnek vermek gerekirse Kırklareli ilinin eski adının Kırkkilise olduğu ve 1924 yılında 537 sayılı Kırkkilise İsminin Kırklareli'ne Tahvili Hakkındaki Kanun ile değiştirilmiştir. Buna benzer dini, sosyal veya kültürel olarak yeni cumhuriyete has bazı idari düzenlemeler yapılmıştır.

Cumhuriyet'in ilk yılları tam anlamıyla geçiş dönemi düzenlemeleri ile doludur. Zira yeni Cumhuriyet'in kanuni müktesebatı batılı tarzda yeniden inşa edilmeye çalışılmış. Kullanılan ölçü birimleri değiştirilmiş. Kullanılan alfabe ve eğitim sistemi tümüyle değişime uğramış. Bütün bu düzenlemelerin yanında idari anlamda da birçok adımlar atılarak saltanat ile yönetilen bir sistemden cumhuriyete geçiş sağlanmaya çalışılmıştır. Yukarıda da değinildiği gibi imparatorluk bakiyesi olması birçok konuda faydalar sağlamış ve kurulmakta olan yeni idare sisteminin temellerinin hazır olmasını sağlamıştır.

Bu çalışmanın temelini teşkil eden il idare sisteminin en temel birimleri olan mülki idare birimlerinin tamimiyle İçişleri Bakanlığı'na bağlı olması bu bakanlığın teşkilatı, fiziki imkânları ve personel yapısında yapılan değişiklikleri de önemli ve anlamlı kılıyor. Dâhiliye Vekâlet'inin yapısı güçlendirilmiş ve çeşitli bakanlıkların görevleri bu bakanlığa tevdi edilmiştir. Dâhiliye Vekâleti çalışanları ve valilerin maaşlarının düzenlenmesi yapılmıştır. İlk defa İstanbul dışında belediye teşkilatı Ankara ilinde kurulmuş ve Osmanlı Devletinin yönetim tarzının dışında taşrada mahalli idare birimlerinin ilkinin temeli atılmıştır. Bazı mülki birimlerin lağvedilmesi, bazı mülki birimlerin isimlerinde değişikliğe gidilmesine yönelik adımlar atılmıştır.

İdari anlamda en belirgin ve önemli bir diğer adım ise Ankara'nın başkent yapılması ve devlet kurumlarının buraya taşınması olmuştur. Henüz yeni kurulan cumhuriyetin bazı sınır anlaşmazlıkları da ilk dönemde ya çözüme kavuşturulmuş ya da çözümüne çalışılarak ilerleyen yıllarda nihayete erdirilmiştir. Bunlarda Bozcaada ve İmroz Adalarında mahalli idare oluşturulması gibi adımlar atılmıştır.

İl İdare Sisteminin temelini teşkil eden mevzuatın bu dönemde oluşturulduğu Vilayet İdaresi Kanunu'nun çıkarılmasıyla görülmektedir. Yine bu dönemde taşra idaresinin temel kuruluşları olan Belediyeler için kanuni düzenleme yapılarak Belediye kanunu çıkarılmıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Sağlık Bakanlığı yerine Dâhiliye Nezareti altında teşkilatlanmış olan sağlık hizmetleri, daha sonra bakanlık şeklinde teşkilatlandırılmıştır. Ancak ülkenin büyük savaşlardan sonra yaşadığı ekonomik sorunlar bu teşkilatlanmanın yeterli düzeye erişmesine imkân sunmamıştır.

3.4 Mevcut Uygulama

Türkiye, üniter yapıya sahip Cumhurbaşkanı tarafından yürütülen, yasama görevinin Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından ve Yargı görevinin de bağımsız mahkemelerce yürütüldüğü bir devlettir. Merkezde hizmet ve kamu ihtiyaçları doğrultusunda farklı statüler tanımlanmış kurum ve kuruluşlar bulunmaktadır.

Türkiye İl İdare Sistemi ile yönetilmektedir. İller ilçelere ilçeler de köylere ayrılmıştır. Hâlihazırda 81 il ve 922 ilçe ve 42.110 köy ve bağlısı bulunmaktadır. Anayasa ile tanımlanmış Mahalli İdare Birimleri ise Belediyeler, İl Özel İdareleri ve Köylerdir. Mülki anlamda illerde vali, ilçelerde kaymakam görev almaktadır.

Türkiye mülki anlamda il idaresi ile yönetilmekte olup valiler Cumhurbaşkanı'nın taşradaki yürütme birimi sayılmıştır. Ayrıca valiler bütün icracı bakanlıkların da taşrada temsilcisi konumundadır. İl İdare sistemi 1949 tarihli 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu, 1700 Sayılı Dâhiliye Memurları Kanunu ve 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu gibi temel kanunlar ile oluşturulmuştur.

İstanbul il mülki yönetimi vali, il idare müdürleri ve il idare kurulu olarak üç birimden oluşmaktadır. Vali Cumhurbaşkanının ildeki idari yürütme organıdır. Devletin ve hükümetin temsilcisi olan vali, merkezdeki her bakanın temsilcisi olarak idari ve siyasi görevlere sahiptir. Vali mevzuata uygun olarak ili yönetir. Hükümet ve bakanlıkların emirlerini uygulamak, devlet gelirlerinin tahsili sağlamak, il yönetimini oluşturan alt birimleri yönetmek ve denetlemek, yerel yönetimler üzerinde idari vesayet yetkisini kullanmak, genel ve özel kolluk kuvvetlerinin amiri olarak kamu düzeni ve güvenliğini sağlamakla yükümlüdür.

İstanbul’da valilik ile belediye yönetiminin birleştirilmesi 1860’lı yıllardan itibaren zaman zaman tartışılan bir konu olmuştur. Osmanlı döneminde valilik fonksiyonlarının genelde Şehremaneti bünyesinde ve şehremini makamında birleştirilmesi fikri hâkim olmuş ve uygulama da bu yönde şekillenmişti. Cumhuriyet’in 1930 yılına kadar olan döneminde Şehremaneti ile valilik genelde ayrı kurumlar olarak çalışmalarını yürüttü (Oktay, 2023).

1930’dan sonra İstanbul valisine il özel idaresi yanında belediye yönetimin de sorumluluğunun verilmesi, merkeziyetçi devlet yönetiminin bir yansımasıydı. İstanbul’un yönetim yapısında 1860’lı yıllardan itibaren görülen belediye ve vilayet yönetimi ilişkilerindeki geçişken durum, 1958’de belediye ile valilik kurumunun ayrılması ile kesin olarak sona erdi. Böylece İstanbul’un yönetim yapısında belediye, il özel idaresi ve mülki yönetim ayrımı uygulanmaya başladı. Bunun istisnalarını askerî müdahale dönemlerinde vali ve kaymakamlara belediye başkanlığı görevinin de verilmesi oluşturmaktadır (Oktay, 2023).

Bakanlıkların ildeki taşra örgütlerinin başındaki yöneticiler il müdürlerini oluşturmaktadır. İl müdürleri valinin emri altındadır. İl idare kurulu valinin başkanlığında, hukuk işleri müdürü, defterdar, milli eğitim, çevre, sağlık ve sosyal hizmetler, tarım ve orman müdürlerinden oluşur. İl idare kurulunun yönetim ve danışma görevleri bulunmaktadır.

Merkez yönetiminin sorumluluğunda sunulan hizmetlerin taşrada yürütülmesine ilişkin örgütlenme açısından Türkiye de “İl Sistemi”ni seçmiş ülkelerden biridir. İl sisteminin ilk uygulaması, Fransız sisteminden adapte edilen Tuna Vilayeti Nizamnamesinin başarılı sonuçlar vermesi üzerine, 1864 yılında düzenlenen Vilayet Nizamnamesi ile yapıldı. Bugünkü sistemin temelinde, sonradan bazı ufak değişiklikler yapılmakla birlikte, 1864 tarihli bu Nizamname bulunmaktadır. Bu durumda ülkemizde İl sisteminin 150 yıllık bir geçmişi bulunmaktadır (Çoker, Yönetim ve Siyaset, 1995, s. 8).

İl sisteminde, her il ve ilçede adeta bir yerel hükümet bulunmaktadır. Kamu hizmetlerinin yürütülmesi için her Bakanlık, hizmet gereksinimleri ve bütçe imkânları ölçüsünde, il ve ilçelerde kendi hizmet birimlerini kurmaktadır. Bunların başında da, çalışmaların yönlendirilmesi, denetlenmesi ve koordinasyondan sorumlu olan mülki idare amirleri (vali ve kaymakam) görev yapmaktadır (Çoker, 1995, s. 14).

Ülkemizde uygulama alanı bulan ve “güçlü valilik sistemi” olarak adlandırılan il sistemine göre örgütlenmenin üç temel ilkesi vardır. İllerin başında, merkez yönetimini temsil eden tek genel yöneticinin (vali) bulunması ve benzer düzenlemenin daha alt ortak yönetim alanları (ilçeler) için de yapılması, Merkez yönetiminin il sınırları içindeki askerlik ve adalet kuruluşları dışındaki tüm hizmet birimlerinin valinin denetim, gözetim ve yönetimi altında görev yapmaları, bu birimlerin başındaki yöneticilerin (il idare şube başkanları) yürüttükleri hizmetler bakımından valiye, valinin de merkez yönetimine karşı sorumlu olması (TÜSİAD, 1995, s. 26).

Sınırlı Valilik Sistemi İtalyan sistemi olarak bilinen bu sistemde vali, İl’de yürütmenin ve İçişleri Bakanlığı’nın temsilcisidir. Ancak, tarih boyunca yetkilerinden kaybetmek suretiyle, sadece, İçişleri Bakanlığı’nın ildeki hizmetlerinden sorumlu bir görevlisi haline gelmiştir. İl özel idaresinin başında ise seçimle işbaşına gelen bir görevli bulunur. Sistemin Fransa örneğinden ikinci farkı, bölgesel örgütlerin alanlarının il sınırları ile bağlı olmayışıdır. Bu birimler, kendi merkez örgütleriyle doğrudan haberleşebilmekte ve geniş yetkiler kullanabilmektedirler. Sınırlı valilik sistemi daha çok, bölgesel yapıların ağırlıklı olduğu ülkelerde görülmektedir (Tosun, 1970, s. 5).

İllerin idaresi yetki genişliği esasına dayanır. Kamu hizmetlerinin görülmesinde verim ve uyum sağlamak amacıyla, birden çok ili içine alan merkezî idare teşkilatı kurulabilir. Bu teşkilatın görev ve yetkileri kanunla düzenlenir.” hükmüyle, yetki genişliği esasına dayalı olarak Türkiye’nin illere ve diğer kademeli bölümlere ayrılacağını ve kamu hizmetinin görülmesinde verim ve uyum sağlamak gerekçeleriyle, birden çok ili içine alan merkezi idare teşkilatının kurulabileceğini öngörmektedir.

İllerin başına atama ile getirilen doğrudan merkeziyetçi yönetime bağlı bir üst yöneticiye, yasa ile belirlenmiş bazı kuruluşlar dışında “merkezi idare adına doğrudan karar almak ve uygulamak” yetkisini sağlayan yetki genişliği sistemi, fiili algılamalarda giderek artan törpülenmelere karşın hala geçerliliğini korumaktadır (Pıtırılı, 2000, s. 37).

Yetki genişliği, merkezden yönetim anlayışının yumuşatılmış bir biçimidir. İllerin idaresi yetki genişliği esasına dayanır. Merkezden yönetim sisteminin katı biçimde uygulanması kırtasiyeciliği artırır, halkın yönetime katılımının sınırlarını

daraltır, görevliler hizmet gereklerinin yerine merkezin görüşünü uygulamayı yeğlerler. Siyasi gücü elinde tutanlar, kendi seçim çevrelerine kamu hizmetlerinde ayrıcalık tanıyabilirler (Gözübüyük, 1995, s. 37).

İl İdaresi Kanunu Merkezi yönetimin yetki genişliği esasına dayalı olarak il sistemi ile ilgili temel düzenlemeleri içeren yasa, 1949 yılında çıkarıldıktan sonra pek çok değişikliğe uğramış olan 5442 sayılı İİK'dır. Bu Kanuna göre; yönetim sistemimizin ana unsurunu İl-Vali, İlçe-Kaymakam ve şu an uygulamada olmayan bucak yönetimleri oluşturmaktadır. 5442 sayılı Kanunun yanı sıra; “Merkezden Yönetim” uygulamasını hafifletmek ve uygulanabilirliğini artırmak için, merkezin bazı karar alma ve uygulamalarında yetki ve görevlerinin, merkezden yönetimin bir memuru tarafından yerinde alınabilmesi olarak tanımlanan yetki genişliği esası, Anayasamızda yer almaktadır (Çoker, 2003, s. 46).

Günümüz il idaresi içerisinde sağlık hizmetlerinden sorumlu kurumlar hem mülki hem de belediye teşkilatları altında örgütlenmiştir. Ayrıca Hudut ve Sahiller genel Müdürlüğü gibi doğrudan Sağlık Bakanlığı'na bağlı taşrada sağlık hizmetlerini sunan birimler bulunmaktadır. İl sağlık müdürlükleri, ilçe sağlık müdürlükleri, belediye bünyesinde hizmet sunan sağlık ve sosyal işler müdürlükleri ile hıfzıssıhha müdürlükleri ildeki sağlık hizmetlerini yürütmektedir. Özel ve kamuya ait tüm hastanelerin çalışma ve uygulamaları Sağlık Bakanlığı tarafından denetlenmektedir. Büyük salgınlar ve diğer halk sağlığını müessir durumlarda uygulanacak tüm mevzuat sağlık Bakanlığı tarafından düzenlenmekte ve ilgili usullerle yayımlanmaktadır.

4. BÖLÜM

SALGINLA MÜCADELE

Covid-19, 2009 yılında ilan edilen A(H1N1) domuz gribi pandemisinin ardından 21. yüzyılın ikinci pandemisi olarak kayıtlara geçerek küresel bir mücadele fikrinin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Gezgüç & Duman, 2020, s. 254). Küresel mücadeleye yön veren aktörlerden birisi Dünya Sağlık Örgütü olmuş, konu ile ilgili rehberlik edici açıklamalarla sürecin yönetimini kolaylaştırmaya çalışmıştır. Fakat konu her ne kadar küresel olup mücadele noktasında küresel adımları gerekli kılarsa da ulusal sınırlarda, devletlerin atacağı adımların da küresel ölçekte çıktılar üreteceği için salgınla mücadeleye katkı sunacak bütün savunma sistemlerinin önemli olduğunu ifade etmek yerinde olacaktır.

Ulusal sınırlarda salgınla mücadelenin başat aktörlerinden biri kamu yönetimi birimleri olmuştur. Devletleri yönetmekle mesul kamu idare sistemlerinin, salgınla mücadele zamanlamaları ve salgınla mücadele yaklaşımları farklılık içerse de birbirleriyle benzer yöntem ve araçları kullanarak süreci yönetmeye çalıştıkları ifade etmek yerinde olacaktır. Covid-19 sürecinin Dünya Sağlık Örgütü tarafından “küresel pandemi” ilan edilmesi ile ülkeler birbirleriyle benzerlik gösteren bir şekilde sınırlarındaki giriş ve çıkış alanlarını kontrol altına alarak, kendilerini izole etmek istemişlerdir. Hükümetler bu uygulamanın devamında ekonomik tedbir paketleri ile sağlık sektörünü destekleyici programları uygulamaya almışlardır (Alpago & Oduncu Alpago, 2020, s. 255). Bu çerçevede Avrupa Birliği 12,28 milyar Euro, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) 2 trilyon dolar, Türkiye ise 100 milyar Türk Lirası destek paketi ilan etmiştir (Alpago & Oduncu Alpago, 2020, s. 261).

Salgının hayatın olağan seyrine etkisi, insanların rutinlerinde hissedilir hale geldiğinde, devletlerin süreçten ciddi şekilde etkilenecek izleyen süreçte ülkelerde ekonomik ve siyasi değişimlerin yaşanabileceği de düşünülmektedir.

Tüm Dünyada seyahat hareketliliğinin kısıtlanması, sınır kapılarının kontrollü açık tutulması, havalimanı, liman ve otoyolların neredeyse kapalı hale getirilmesi, sportif faaliyetlerin seyircisiz yapılması, toplu etkinliklerin yasaklanması ve hatta sokağa çıkma yasaklarının uygulanması gibi çok kapsayıcı tedbirler alınmıştır.

4.1 Dünya’da Salgınla Mücadele ve Süreci

Çalışmaya zemin oluşturmada hastalığın ilk başta yerel olması daha sonra da tüm dünyada etkisini sürdürmesi dolayısıyla ilk şokun yaşandığı dönemde dünya geleninde atılan adımlara yer vermekte fayda vardır.

Covid-19 salgını meydana geldiğinde, uluslararası kuruluşlar yanıt vermekte yavaş kaldı ve üyelerinden destek toplayamadı. Dünya Sağlık Örgütü, pandemiye daha erken ilan edip daha iyi organize olabilmeleri için hükümetleri zamanında uyarmadığı için eleştirilmiştir (Bayraktar, 2021).

Salgının Çin’de ortaya çıktıktan üç ay gibi kısa sürede tüm dünyada görülmesi ve Covid-19 vaka sayılarıyla birlikte ölümlerin hızla artmasıyla ülkeler salgınının yayılımını durdurulması için birçok önleyici tedbir almıştır. Bunun sonucu olarak da küresel çapta sağlık, eğitim, sosyal hayat, kültür, turizm, ulaşım, spor, güvenlik vb. gibi pek çok alanda tedbirlerin önemi ortaya çıkmıştır. Ülke yönetimleri tarafından sosyal ve kültürel faaliyetler tüm dünyada ertelenmeye başlamıştır. Yüksek katılımlı festival, fuar, konser, organizasyon ve kongreler iptal edilmiş veya ertelenmiştir.

İtalya ve Fransa gibi bazı ülkelerde olağanüstü hal ilan edilerek bazı bölgelerde veya ülke genelini kapsayan karantina kararı alınmıştır. Çin, Japonya, İran, Fransa gibi birçok ülkede eğitime ara verilmiş ve uzaktan eğitime geçilmiştir. Ayrıca Avrupa Birliği üyesi olan çoğu ülkede, İtalya Ulusal Ligi Seria A gibi futbol ligleri ertelenmiş ya da seyircisiz olarak maçlar oynanmaya başlamıştır. Aynı şekilde UEFA tarafından düzenlenen Şampiyonlar Ligi ve UEFA Avrupa Ligi maçları seyircisiz oynanmıştır. Japonya’da yapılacak olan 2020 olimpiyatları ile 2020 Avrupa Futbol Şampiyonası bir sonraki yıla ertelenmiştir (Şenel, 2021).

Covid-19 hastalığının ilk ortaya çıktığı 2019 yılının Aralık ayından, 12 Mayıs 2020 tarihine kadar geçen zaman diliminde yaşanan önemli gelişmeleri, aşağıdaki şekilde, kronolojik olarak sıralamak mümkündür (Budak & Korkmaz, 2020).

-09 Şubat; virüs kaynaklı toplam ölüm sayısı, SARS’ tan kaynaklanan toplam ölüm sayısını geçti.

-11 Şubat; hastalık, Covid-19 olarak adlandırıldı.

-14 Şubat; Mısır, ülkedeki ilk vakayı duyurarak Afrika kıtasında hastalığın görüldüğü ilk ülke oldu. Yine aynı tarihte; Asya dışında ilk ölüm, Fransa’da gerçekleşti.

-24 Şubat; İtalya, Avrupa’da en çok etkilenen ülke olarak liste başına yerleşti.

- 03 Mart'ta; koruyucu kıyafet ve cihazlardaki eksikliği gidermek için Dünya Sağlık Örgütü, bu ürünleri imal eden üreticilere, üretimi yüzde 40 artırma çağrısı yaptı.
- 08 Mart tarihinde; İtalya, Lombardiya bölgesinde genel karantina ilan etti.
- 11 Mart'ta; Türkiye'de ilk Covid-19 vakası görüldü ve aynı tarihte, Dünya Sağlık Örgütü, bu yeni gelişen virüsün bir pandemi olduğunu açıkladı. ABD, uçuş yasaklarını, Avrupa'yı kapsayacak şekilde genişletti.
- 16 Mart'ta; Almanya ve Kanada, sınırlarını komşu ülkelere kapattı. Fransa, önlemleri daha da arttırarak; iki hafta boyunca, zorunlu durumlar dışında evden çıkılmaması yönünde karar aldı.
- 17 Mart'ta; Avrupa Birliği, 30 günlük seyahat kısıtlamasını yürürlüğe koydu.
- 18 Mart'ta; İtalya, Fransa ve İspanya'dan sonra ülke geneli karantina kararı alan dördüncü ülke Belçika oldu. Kanada ve ABD, ortak sınırlarında seyahat kısıtlamasına gitti. Amerikan Borsası, iki hafta içinde dördüncü kez geçici süreyle işlem durdurdu. Yine aynı tarihte, DSÖ, Covid-19'a karşı en etkili tedavi yöntemlerinin araştırılması için oluşturulan kapsamlı bir çalışma olan Dayanışma Denemesini duyurdu.
- 19 Mart'ta; Çin, salgının başlamasından itibaren ilk kez yerel bir vaka bildirmedi. Avustralya ve Yeni Zelanda, sınırlarını kapatma kararı aldı. İtalya, salgından dolayı meydana gelen toplam 3 bin 405 ölümlle Çin'i geride bıraktı.
- 22 Mart'ta; Singapur'da yaşanan ilk ölümün ardından, seyahat kısıtlamaları getirildi.
- 23 Mart'ta; Birleşik Arap Emirlikleri, Güney Afrika ve Birleşik Krallıkta sokağa çıkma yasağı planları açıklandı. Hong Kong, tespit edilen vakaların çoğunun yakın zamanda seyahat etmiş kişiler olduğunu açıklayarak seyahat kısıtlamaları getirdi. DSÖ, dünya çapında vakaların toplamının 300 bini aştığını duyurdu; ilk 100 bine 67 günde, ikinci 100 bine 11 günde ulaşılmışken, üçüncü 100 bine ise sadece 4 günde ulaşılmış olduğunu belirterek; alınması gereken önlemler konusunda bilgi verdi.
- 24 Mart'ta; DSÖ sözcüsü, ABD'deki vaka artışının endişe verici olduğunu ve ABD'nin, pandeminin yeni merkezi haline gelme potansiyeli bulunduğu aktardı.
- 27 Mart'ta; İngiltere başbakanı Boris Johnson'a Covid-19 teşhisi konuldu. 06 Nisan'da yoğun bakıma kaldırılan Johnson, 12 Nisan'da hastaneden taburcu edildi, 27 Nisanda ise yeniden iş başı yaptı.
- 30 Mart'ta; Nijerya ve Rusya'da, sokağa çıkma yasakları ilan edildi. İspanya, ABD ve İtalya'da, vaka sayıları Çin'i aştı.
- 02 Nisan'da; Avrupa genelinde, sağlık otoritelerinin pandemiye nasıl yönettiğine dair izleme amaçlı Sağlık Sistemi Müdahale Monitörü devreye sokuldu.

-06 Nisan'da; Avusturya hükümeti, Nisan ortasında başlayacak normalleşme planını açıkladı. Çin'de ilk kez yeni bir vaka görülmediği bildirildi.

-09 Nisanda; Uluslararası Para Fonu (IMF) tarafından, Covid-19 nedeniyle, küresel ekonomik büyümenin negatif yönde olacağı açıklandı.

-14 Nisan'da; Dünya Sağlık Örgütü tarafından, Afrika ülkelerine hayati tıbbi malzeme temini sağlandı. İtalya'da bazı mağazaların açılmasına izin verildi. ABD başkanı Trump, ABD'nin DSÖ'ye fon aktarımını durdurma planını açıkladı.

-15 Nisan'da; dünyadaki toplam vaka sayısı, 2 milyonu aştı. Nisan ortasında, ABD ve Avrupa ülkelerinde sokağa çıkma yasaklarına karşı protesto gösterileri görüldü. Birleşmiş Milletler (BM), Orta Doğu'da 74 milyon insanın virüsle mücadele için çok önemli olan temiz su ve sabuna erişimi olmadığını gösterir rapor yayınladı.

-20 Nisan'da; İspanya'da, beş haftadır devam eden sokağa çıkma yasağının 09 Mayıs'a kadar devam edeceği açıklandı. Ancak, 12 yaş altı çocukların kısa süreli olarak sokağa çıkmasına izin verildi. Almanya'da, küçük mağazaların kısmen açılması ile birlikte yasakların azaltılmasına başlandı. ABD, virüsten korunmak ve hızla yükselen işsizliği önlemek adına göçmen kabul etmeyi durdurduğunu açıkladı.

-23 Nisan'da; Trump'ın, günlük bilgilendirme konuşmasında, vücuda dezenfektan enjekte edilmesine yönelik önerisinin ardından, dezenfektan firmaları ve sağlık örgütleri, insanları vücutlarına herhangi bir yolla dezenfektan almamaları konusunda uyarmak durumunda kaldı. Ve aynı gün, ABD New York eyaletinde, iki kediye Covid-19 teşhisi konuldu.

-24 Nisan'da; Dünya Sağlık Örgütü Avrupa Ofisi, alınan önlemlerin kademeli olarak azaltılmasına yönelik bir rehber yayınladı.

-27 Nisan'da; İtalyan hükümeti, 04 Mayıs'tan başlayarak iş yerlerinin, sonrasında da parkların ve paket servis yapacak restoranların açılması kararını açıkladı. Bunu, 18 Mayıs'ta müzelerin, kütüphanelerin ve mağazaların açılmasının takip etmesinin planlandığını bildirdi.

-30 Nisanda; Güney Kore, yeni vakasız ilk gününü yaşadı. Almanya kiliselerin, müzelerin, hayvanat bahçelerinin açılmasına karar verdi. ABD'de, işsizlik maaşına başvuranların sayısı 30 milyona ulaştı. Dünya Sağlık Örgütü, bazı ülkelerde görülen vakaların ardından, beş yaş altı çocuklarda görülen Kawasaki hastalığı ile Covid-19'un ilişkisinin araştırılacağını açıkladı.

-01 Mayısta; Çin'de, parklar ve öğrenim yerleri ziyarete açılırken, ateş ölçümlerinin ve fiziksel mesafe korunmasının sürdürüleceği belirtildi. Hindistan'da önlemler

azaltılırken, çalışanların takibi ve fiziksel mesafe kontrolü için bir uygulama kullanmaları talep edildi.

-03 Mayıs'ta; Afganistan Sağlık Bakanlığı, başkent Kabil'de salgının hızla yayılmasından endişe duyulduğunu bildirdi. Çin, ABD, İngiltere ve Almanya'da Covid-19'a yönelik 11'e yakın aşı çalışmasının deney aşamasında olduğu bildirildi.

-05 Mayıs'ta; Birleşik Krallık, 30 binden fazla ölümle, Avrupa'daki Covid-19 kaynaklı en yüksek ölüm sayısına ulaşan ülke oldu.

-08 Mayıs'ta; Dünya Sağlık Örgütü, Afrika'da bu yıl içerisinde 83 bin ile 190 bin arası kişinin, Covid-19 sebebiyle ölebileceğini, yaklaşık 44 milyon kişinin de enfekte olabileceğini rapor etti. Aynı tarihte; İran Sağlık Bakanlığı, ülke genelinde 1529 yeni vaka olduğunu doğruladı.

-10 Mayıs'ta; Çin ve Güney Kore, yeni vakalar olduğunu rapor ederken, Seul'da 34 yeni vaka tespit edildi (Budak & Korkmaz, 2020).

Koronavirüs salgını dünyada sosyal, ekonomik ve yönetim gibi alanlarda köklü değişimlere neden olmuştur. Dünyada sağlık alanında DSÖ benzeri kuruluşların yönlendirmeleri doğrultusunda bir hareket tarzı oluşmuştur. Ekonomik olarak dünya ekonomisinin küçüleceği öngörülmüş ve Uluslararası Para Fonu (İMF) tarafından kredi imkânları açıklanmıştır. Yine Afrika ülkelerindeki sorunlara yönelik olarak, ilaç, tıbbi malzeme, gıda gibi yardımların yapılacağı uluslararası kuruluşlarca deklare edilmiştir. Salgın ile mücadelede en önemli konu olan yayılımın önlenmesi, başta insan hareketliliğinin kısıtlanmasını gerektirmiş ve bu kısıtlamalar sonucu birçok ülke turizm gelirlerinden mahrum kalarak ekonomik sorunlar yaşamıştır. Yine aynı nedenden dolayı turizm şirketleri, oteller, havayolu şirketleri ve denizyolu şirketleri ciddi gelir kayıplarına uğramıştır.

Salgın sürecinin en zorlu olan, yukarıda kronolojik olarak sunulan süreç sonrasında; başta, ABD, İngiltere, Almanya, Fransa gibi gelişmiş ülkeler ve Çin, Rusya, Hindistan ve Türkiye gibi ülkeler tarafından sürecin ekonomik faydaya ve stratejik üstünlüğe dönüştürülmesine yönelik adımlar atılmıştır. Avrupa Birliği ülkelerin liderliğini yapan Almanya aşı çalışmalarına yoğunluk verildiğini bildirmiş ve yapılan çalışmaların aşamaları hakkında dünya kamuoyunu sürekli bilgilendirmeye gitmiştir. Bu süreç ABD, Rusya, Çin için de geçerli olmuş ve ilk aşırı üretenin en çok kazancı da sağlayacağı olmuştur. Ancak diğer ülkelerin aksine Türkiye'nin aşı geliştirme sürecine dâhil olmasının yanında entübe edilen hastalar için kullanılan tıbbi cihazların ve sağlık malzemelerinin de önemli bir tedarikçisi olarak ortaya çıkması

dünya kamuoyunda şaşkınlık yaratmıştır. Türkiye, dünyanın birçok ülkesine sağlık malzemesi yardımları yaparak hem uluslararası ilişkilerin geliştirilmesine hem de stratejik üstünlük sağlanmasına yönelik adımlarda bulunmuştur.

Dünya genelinde salgın tam olarak ortadan kalkmamış olmasına karşın DSÖ ve diğer uluslararası otoriteleri küresel riskin ortadan kalktığını belirten açıklamalarda bulunarak ilk dönemlerde uygulanan tedbirler gibi bir sürece gerek olmadığını deklare etmektedirler. Küresel bir pandemi olmamakla birlikte küresel ya da bölgesel düzeyde devam eden epidemik bir hastalık tanımlaması yapılmaktadır.

Covid-19 salgını ile başa çıkmak için hükümetler, bireyler, işletmeler ve çeşitli paydaşların koordineli küresel çabaları gereklidir. Dünya ekonomisi, pandemi nedeniyle eşi benzeri görülmemiş bir şok yaşamaktadır. Hükümetlerin Covid-19 pandemisini kısmi ve tam ticari kapanışlarla kontrol etme çabaları kaçınılmaz olarak yurt içi ve küresel ekonomik faaliyetlerde genel düşüşe neden olmuştur. Ekonomik faaliyetlerdeki bu daralma, uzun sürmesi durumunda ekonomik durgunluğa dönüşecektir (Yavan, 2020).

Mayıs 2023 itibarıyla dünya genelinde doğrulanan 767 Milyon vaka ve 6,9 Milyon ölüm olduğu kayıtlara geçilmiştir (DSÖ, 2023). Dünyada salgınla mücadele, sağlık alanında yoğunlaşmıştır. İlk dönem uygulanan sert tedbirler yerine, bilgilendirici faaliyetler ile farkındalık oluşturmaya çalışılarak bir mücadele yürütülmüştür.

4.2 DSÖ Türkiye İlişkileri

Covid-19 salgını dünya genelinde zorlu bir süreç yaşanmasına neden olmuştur. Bu zorlu süreçte tüm dünyada gözler DSÖ'ye çevrilmiştir. DSÖ'nün yapısal durumu ve ülkelerin bu oluşumdaki etki düzeyleri tartışılmaya başlanmıştır. DSÖ'nün yapısı ve etkinliğinin tartışılması çeşitli çevrelerce Türkiye'de de dile getirilmiştir. DSÖ ve Türkiye ilişkileri şu şekilde özetlenebilir. Türkiye, 9 Haziran 1949 tarih ve 5062 sayılı Kanunla teşkilata resmen üye olmuştur. 1946 tarihlerinde New York'ta düzenlenen Uluslararası Sağlık Konferansı'nda Birleşmiş Milletlere üye 51 ülkenin temsilcisi ile FAO, ILO, UNESCO, OHP (Merkezi Paris'te bulunan Uluslararası Halk Sağlığı Bürosu), Pan Amerikan Sağlık Teşkilatı (PAHO), Kızıllaç, Dünya İşçi Sendikaları Federasyonu ve Rockefeller Vakfı Temsilcileri Dünya Sağlık Teşkilatı Anayasasını oluşturmuşlardır. Türkiye de Dünya Sağlık Teşkilatı'nın kuruluş ve Anayasa oluşturma çalışmalarına fiilen katılmıştır.

Dünya Sağlık Teşkilatı'nın dünya genelinde 6 bölge ofisi bulunmakta olup, Türkiye'de Avrupa Bölge Ofisiyle birlikte faaliyetlerini sürdürmektedir. Türkiye, üyeliğinden sonra, Dünya Sağlık Teşkilatı ve Birleşmiş Milletlere bağlı diğer kuruluşlarla sağlık alanındaki ilişkilerini daha da geliştirmek amacıyla 19 Ekim 1950 tarih ve 6666 Sayılı Kanunla onaylanan 'Teknik Yardım Anlaşması'yla çeşitli sağlık projelerini başlatmıştır.

Dünya Sağlık Teşkilatı ile Türkiye arasındaki ilişkiler ve koordinasyon, İki Yıllık İşbirliği Anlaşmaları çerçevesinde yürütülmektedir. Türkiye sağlık Bakanı tarafından temsil edilmektedir.

Dünya Sağlık Teşkilatı'nın ülkemizde Ülke Ofisi (Ankara), İnsani ve Sağlık Acil Durumlarına Hazırlık Coğrafi Ayırık Ofisi (İstanbul) ve Saha Ofisi (Gaziantep) olmak üzere toplam 3 temsilciliği bulunmaktadır (Dışişleri Bakanlığı, 2023).

4.3 Türkiye'de Salgınla Mücadele ve Süreci

Salgının Türkiye'de görülmeye başlaması ve salgın kaynaklı ölümlerin yaşanmasıyla birlikte yeni önlemler alınmıştır. Sosyal hayatın maske, mesafe ve hijyen kuralları ile kontrollü sosyal hayat prensipleri çerçevesinde devam etmesi hayatın yeni normalleri arasına girmiştir. Bununla beraber salgın sürecinde Türkiye'de izlenen politikalarını dört ana başlık etrafında toplamak mümkündür (Turan, 2020).

Bunlar; a- toplumsal bilinçlendirme çalışmaları, b- ulaşım ve dolaşımın kısıtlanması, c- ekonomik önlemler ve düzenlemeler, d- sosyal yardım ve dayanışmanın sağlanmasıdır. Ayrıca toplumsal tabanda karşılık bulan “**evde kal**” çağrısı, sosyal faaliyetlerin kısıtlanması, uzaktan eğitim modeline geçilmesi, uluslararası seyahatin kısıtlanması gibi süreci destekleyen politikalara da yer verilmiştir. Toplumsal bilinçlendirme, sportif faaliyetlere ara verilmesi, ulusal ve uluslararası dolaşımın kısıtlanması, ekonomik önlemler, vergi erteleme, vergi muafiyetleri, sağlık altyapısının güçlendirilmesi vb. uygulamalar da yine pandemi ile mücadelede ulusal ölçekte gerçekleştirilen uygulamaların başında gelmektedir (Turan, 2020).

Türkiye, pandemiye hazırlık aşamasında ulusal ve yerel açıdan etkili olabilecek Pandemi Koordinasyon Kurulları ve Operasyon Merkezlerini faaliyete geçirmiştir. İl Hıfzıssıhha Kurulları da Covid-19 salgını için birtakım yargıya varmıştır. Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü bünyesinde Halk Sağlığı Acil Durum Operasyon Merkezi'nde; DSÖ

salgını pandemi ilan etmeden önce Covid-19 Bilim Kurulu oluşturulmuştur. Bilim Kurulu; “Covid-19 Yönergesi”, “Olgu Sunum Formu” ve “Covid-19 Kılavuzu” yayınlamış; elde edilen bilgileri bilimsel verilere uygun olarak güncel hale getirmiştir. Güncellenen kılavuzların içeriği ise hastanelerde Covid-19 bulgusuyla yatan hastaların yönetimi, durumu ağır seyreden hastaların iyileştirilme yönetimi, Covid-19 sürecinde sağlık personellerinin yönetimi gibi bilgilerden oluşmaktadır (Petersen & Gökengin, 2020).

Türkiye’de vakaların tespit edilmesi itibarıyla hazırlanan planlarda yer alan koruma ve tedavi önlemleri, belli bir sıraya göre uygulanmıştır. Temaslı kişileri izleyerek virüsün bulaşmasını engellemek, sosyal ve fiziksel mesafeyi korumak, hasta kişileri izole etmek dezenfekte olmayı sağlayacak önlemlerden birkaçıdır. Bu süreçte vatandaş mağdur etmeyecek ekonomik tedbirler kapsamında vergi ve kredi erteleme gibi olanaklar sunulmuştur. Sağlık çalışanlarının ailelerine virüsü taşımasını engellemek amacıyla sağlık çalışanlarına barınacak yer ve ek ödeme desteğinin verilmesi, salgının görüldüğü ülkelerin bilim insanlarıyla iletişim halinde olarak elde edilen verilerin değerlendirilmesi ve bu bağlamda uygun olan tedavilerin güçlendirilmesi; tedbir politikasında uygulanması gereken yöntemlerdendir (Kayıkçı, 2021).

Türkiye’de ilk Covid-19 vakasının görülmesinden sonra virüsten korunmayı amaçlayan 14 kural medyada yer alırken bu süreçte Bilim Kurulu üyeleri de basın yoluyla toplumu bilgilendirmiştir. Covid-19’un dünyada yayılım göstermesi sürecinde ve Türkiye’de tespit edilmesinden sonra Sağlık Bakanlığı yetkilileri basın toplantıları düzenleyerek hastalığın önemini belirtmişlerdir. 11 Mart 2020’de “hızlı yayılan bulaşıcı hastalıklarla” başarıyla mücadele edilmesinin dört önemli ölçütü; güçlü tedbir, süratli müdahale, yaygın sağlık altyapısı ve güven verici bilgilendirme olarak sıralanmıştır (Çınar & Oğuz, 2020).

Kriz yönetimi bağlamında Covid-19 salgınına yönelik Türkiye’de alınan tedbirler ve uygulanan stratejilerin topyekûn etkili ve verimli olabilmesi şüphesiz ki kamu- özel ayırt etmeksizin bütün kurumlar arasında eşgüdüm ve iş birliğini gerektiriyor.

Covid-19 pandemisi dünya genelinde ülkelerin ekonomik yükü yüklenmesi en tartışılan konuların başında gelmektedir. Bu ekonomik maliyetin ne düzeyde olduğu da çeşitli kuruluşlar tarafından hazırlanan raporlar ile belirtilmiştir (Economist, 2021). Yine buna benzer, ‘Türkiye ekonomisinin 2020’de daralmadan kurtulduğu, tahmini

yüzde 0,5 büyüme ve aktivite ile kredide önemli bir genişlemenin ortasında olduğu, 2021'de yüzde 4,5 civarı büyüme beklentisi 'ne vurgu yapılarak dünya ekonomik gidişatındaki olumlu durumunu belirten çalışmalar yapılmıştır (Global Economic Prospect, 2021).

Covid-19 pandemisinin en çok etkilediği sektörler arasında yer alan eğitim sektörü de bu süreçte hem olumlu hem de olumsuz manada etkilendi. Uzaktan eğitimin daha çok yaygınlaşması ve eğitim kaynaklarına erişimin altyapı bakımından geliştirilmesi girişimleri olumlu yanı iken (ABB, 2020); örgün eğitimin kısıtlamalardan dolayı yapılamadığı ve özellikle kırsalda olmak üzere, bazı yerlerde öğrencilerin dönem kaybına uğramaları da olumsuz etkilerden olmuştur (TRThaber, 2021).

Yukarıda değinilen sektörlerin dışında diğer birçok sektörde de çok büyük etkileri olan pandemi ile mücadelede merkezi hükümet ile yerel yönetimlerin uyumlu ve eşgüdüm ile çalışmaları bu süreç en az zararla atlatılabilmektedir.

Dünya Sağlık örgütü tarafından pandemi ilan edilmesi beklenmeksizin, hastalığın Türkiye'ye girişini önlemek adına, 10 Ocak 2020 tarihinde başlayan önleyici çalışmalar, güncellenerek devam etmektedir. Bu süreci doğru bir şekilde yorumlayabilmek adına, Covid-19 hastalığının ilk ortaya çıktığı günden bu araştırmanın yapıldığı 12 Mayıs 2020 tarihine kadar geçen zaman diliminde Türkiye'de yaşanan önemli gelişmeleri, aşağıdaki şekilde, kronolojik olarak sıralamak mümkündür (Budak & Korkmaz, 2020, s. 71)

-10 Ocak'ta; Sağlık Bakanlığı koordinesinde, Koronavirüs Bilim Kurulu ve Operasyon Merkezi kuruldu.

-14 Ocak'ta; hastalıkla ilgili bilgilerin tek elden toplanabilmesine yönelik, Covid-19 rehberi hazırlandı.

-04 Şubat'ta; öncelikli olarak hastalığın görüldüğü ülkelerden gelen yolcuların ülkeye giriş noktaları, termal kameralarla gözlem altında tutulmaya başlandı.

-05 Şubat'ta; Çin-Türkiye arasındaki tüm uçuşlar durduruldu.

-29 Şubat'ta; Türkiye ile İtalya, Güney Kore ve Irak arasındaki gidiş-gelişler durduruldu.

-1 Mart'ta; Sağlık Bakanlığı, umre ziyaretinden dönecek kişiler için Covid-19 önlemlerini içeren bir kitapçık yayınladı ve yurt dışından gelecek herkesin 14 Gün Kuralına dikkat etmesi gerektiğinin altı çizilmeye başlandı. Bu kurala göre; yurt dışından gelen kişilerin, 14 gün boyunca, mümkün olduğunca evden çıkmamaları,

çıkmaları gerekmesi durumunda ise maske takmaları, riskli grupta olan 65 yaş üzeri ve kronik rahatsızlığı bulunan kişilerden uzak durmaları gerektiği ifade edildi.

-11 Mart'ta; Türkiye'deki ilk Covid-19 vakası tespit edildi.

-12 Mart'ta; ilk ve orta dereceli okullar ile üniversitelerde eğitime ara verildi.

-13 Mart'ta; Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yapılan açıklama ile Cuma namazlarının camilerde kılınmaması kararlaştırıldı.

-16 Mart'ta; spor müsabakalarının seyircisiz oynanmasına karar verilirken, camilerde ise cemaatle namaz kılınmasına ara verildi.

-17 Mart'ta; Türkiye'de Covid-19 kaynaklı ilk ölüm vakası yaşandı. Yine aynı tarihte; İngiltere, İrlanda, İsviçre, Suudi Arabistan, Mısır ve Birleşik Arap Emirlikleri ile uçuşlar durduruldu. İran'a, salgınla mücadelede kullanılmak üzere, tıbbi malzeme yardımı yapıldı.

-20 Mart'ta; Cumhurbaşkanlığı genelgesiyle her türlü bilimsel, kültürel, sanatsal ve benzeri faaliyetler ertelendi. Aynı tarihte; bünyesinde enfeksiyon hastalıkları ve klinik mikrobiyoloji, göğüs hastalıkları, iç hastalıkları uzmanı hekimlerden en az ikisinin bulunduğu üçüncü seviye erişkin yoğun bakım yatağı bulunan tüm hastaneler, Sağlık Bakanlığı tarafından, pandemi hastaneleri olarak kabul edildi.

-21 Mart'ta; Hayat Eve Sığar (HES) kampanyası ile evden çıkması gerekmeyen herkesin evde kalması, evden çalışabilenlerin evden çalışması yönünde çağrılar yapıldı. Berber, kuaför ve güzellik merkezleri geçici süreliğine kapatıldı. Restoranların, yalnızca paket servis vermeleri yönünde kısıtlamalar getirildi.

-23 Mart'ta; marketlerin çalışma saatleri, 09.00-21.00 olarak güncellendi ve marketlere girebilecek müşteri sayısına sınırlandırma getirildi. Tüm yurttaki eğitim kurumlarında, uzaktan eğitime geçildi.

-25 Mart'ta; koronavirüs ile ilgili ekonomik destek paketleri açıklandı.

-30 Mart'ta; Cumhurbaşkanlığı tarafından, dar gelirlilere destek olmak adına, 'Biz Bize Yeteriz' kampanyası başlatıldı ve IBAN paylaşımı suretiyle toplanan paralar ihtiyaç sahiplerine yardım çalışmalarına kullanılacak denildi.

-01 Nisan'da; İspanya'ya ve İtalya'ya, salgınla mücadelede kullanılmak üzere, tıbbi malzeme yardımı yapıldı.

-03 Nisan'da; Türkiye'deki 30 büyükşehir ve Zonguldak ili de dâhil toplam 31 şehirde, 15 gün süreyle şehre giriş çıkışlar yasaklandı. Yine aynı tarihte; Sağlık Bakanlığı Bilim Kurulu genişletilerek, Halk Sağlığı öğretim üyelerinin de katılımıyla, Toplumda

Salgın Yönetimi Kurulu olarak bilinen kurul, ilk toplantısını gerçekleştirdi. Aynı zamanda, bu tarihte; Türk hava Yolları iç hat seferlerini durdurdu.

-09 Nisan'da; pandemi vakalarındaki tanı ve tedavi hizmetleri, acil durum kapsamına alınarak, kapsam dâhilinde özel hastanelerin Covid-19 tedavisinde katılım payı ve ilave ücret almayacağı bildirildi.

-10 Nisan'da; Birleşik Krallığa, salgınla mücadelede kullanılmak üzere, tıbbi malzeme yardımı yapıldı. Bu tarihte ilk defa sokağa çıkma yasağı uygulanmaya başlandı. 30 büyük şehirde ve Zonguldak'ta, hafta sonu (11-12 Nisan) için geçerli olmak üzere, sokağa çıkma yasağı ilan edildi. Yasağın 2 saat öncesinden duyurulması üzerine, büyükşehirlerde yaşayan halk, sokaklara akın etti ve özellikle fırın ve marketlerde kuyruklar oluştu.

-14 Nisan'da; Türk Hava Yolları, tüm dış hat uçuşlarının, 20 Mayıs 2020'ye kadar durdurulduğunu açıkladı.

-15 Nisan'da; pandemi nedeniyle, cezaevlerindeki doluluğu azaltmak amacıyla çıkarılan infaz düzenlemesinin akabinde, yaklaşık 90 bin hükümlü ve tutuklunun tahliyesine başlandı.

-16 Nisan'da; özel sektörün, üç ay süreyle işçi çıkaramayacağına ilişkin düzenleme, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından kabul edildi.

-17 Nisan'da; İstanbul Valiliği tarafından, Covid-19 salgını nedeniyle 17 Nisan 2020 Cuma günü saat 23.59'dan itibaren, deniz yoluyla şehre giriş çıkışların yasaklandığı duyuruldu.

-30 Nisan'da; Türkiye'deki toplam test sayısı, 1 milyon 33 bin 617, toplam vaka sayısı 120 bin 204, toplam ölüm sayısı 3 bin 174 ve toplam iyileşen hasta sayısı ise 48 bin 886 olarak açıklandı.

-04 Mayıs'ta; Cumhurbaşkanlığı tarafından, normalleşme takvimi açıklandı. Bu takvime göre, 7 ilde seyahat sınırlaması kaldırılırken; kuaför, berber ve alışveriş merkezlerinin 11 Mayıs'ta yeniden açılacağı duyuruldu.

-05 Mayıs'ta; daha önce Temmuz ayı sonunda yapılacağı açıklanan Yükseköğretim Kurumları Sınavının (YKS) bir ay öne çekilerek Haziran ayı sonunda yapılacağı duyuruldu.

-12 Mayıs'ta; Türkiye'deki toplam test sayısı, 1 milyon 440 bin 671, toplam vaka sayısı 141 bin 475, toplam ölüm sayısı 3 bin 894 ve toplam iyileşen hasta sayısı ise 98 bin 889 olarak açıklandı.

Pandemi sürecinin en önemli ve etkili yönteminin kısıtlamalar olduğu sağlık otoriteleri tarafından belirtilmektedir. Bu uygulamaların yürürlüğe konulması genelgeler ile yapılmıştır.

28.04.2020 tarihli ve 7345 sayılı İçişleri Bakanlığı genelgesi ile ilk defa sokağa çıkma kısıtlamasına gidilmiştir. Bu genelgede büyükşehir statüsünde bulunan 30 il ve ek olarak Zonguldak ili belirtilmiştir. Bu genelgede, hangi işletmelerin açık olacağı, hangi meslek kollarında çalışanların istisna tutulacağı belirtilmiştir.

Genelgenin gerekçe kısmı; *‘Alınan tedbirlerin, bulaşın yayılım hızının düşürülmesine olan etkisinin en üst noktaya taşınabilmesi amacıyla Büyükşehir statüsündeki 30 ilimiz ile Zonguldak ilini kapsayacak şekilde, İl İdaresi Kanunu’nun 11/C maddesi ile Umumi Hıfzıssıhha Kanununun 27 ve 72’nci maddeleri uyarınca il valileri tarafından aşağıdaki ek tedbirlerin alınması gerekmektedir’* şeklinde belirtilmiştir. Bu yönüyle ilk olan genelgenin diğer yayımlanan bütün genelgelere altlık oluşturduğu görülmüştür. İzleyen süreçte yayımlanan genelgelerin tamamı uygulanacak kısıtlamalara yönelik olarak detayların düzenlendiği ufak farklılıklar içermiştir.

Genelge ile “Açık Olacak İşyeri, İşletme ve Kurumlar” başlığının ile “İstisna Kapsamında Olan Kişiler” kapsamındakilere yönelik kararlar İl/İlçe Hıfzıssıhha Kurullarınca en geç 30.04.2020 perşembe günü saat 22.00’a kadar alınacaktır şeklinde düzenleme yapılmıştır.

Yine, tedbirlere ilişkin Valiler ve Kaymakamlar tarafından ilgili mevzuat uyarınca gerekli kararların ivedilikle alınması, uygulamada herhangi bir aksaklığa meydan verilmemesi ve mağduriyetlere neden olunmaması, alınan kararlara uymayan vatandaşlara Umumi Hıfzıssıhha Kanununun 282’nci maddesi gereğince idari para cezası verilmesi başta olmak üzere aykırılığın durumuna göre Kanunun ilgili maddeleri gereğince işlem yapılması, konusu suç teşkil eden davranışlara ilişkin Türk Ceza Kanununun 195 inci maddesi kapsamında gerekli adli işlemlerin başlatılması şeklinde genelgeye son verilmiştir.

Bu yolla vali ve kaymakamlar tarafından uygulamanın il ve ilçe hıfzıssıhha Kurullarında görüşülüp karara bağlanması şeklindedir. Bu yolla vali ve kaymakamlarda olan ve İl Umumi Hıfzıssıhha kanunundan alınan yetkinin kullanılması talimatlandırılırken cezai sorumluluğun devreye girmesi ve beklenen etkinin gösterilmesi düşünülmüştür.

İlerleyen süreçte ihtiyaç duyulan alanlarda vaka sayılarının azaltılması ve sosyal ve ekonomik hayatın işleminin sağlanmasına yönelik 200'ü aşkın genelge yayımlanmıştır.

Genel olarak genelgeler ile gidilen kısıtlamaların hayatın her alanına yönelik olduğu anlaşılmaktadır. İş yerlerinin çalışma şekilleri, sportif müsabakalar, seyahat düzenlemeleri, ekonomik destekler ve uygulamalar, yurt dışı gidiş- gelişlerin düzenlenmesi, okulların eğitim şekilleri, kamu kurumlarının mesai saatlerinin düzenlenmesi, stratejik sektörler için düzenlemeler, asker alma süreçlerinin düzenlenmesi, STK ve siyasi parti kuruluşlarının çalışmalarının düzenlenmesi, bankacılık ve finansal kurumların hizmet sunum yöntemlerindeki düzenlemeler, belediye hizmetlerindeki düzenlemeler gibi birçok alanda genelgeler ile sürecin yürütülmesine çalışılmıştır.

9 Nisan 2022 tarihli Resmi Gazete 'de yayımlanan Cumhurbaşkanlığı Genelgesi ile sürecin normale döneceği ve Sağlık Bakanlığı nezdinde çalışmaların sürdürüleceği belirtilerek Türkiye için vaka sayısı olarak son bulmamış olsa da Covid-19 pandemisi son bulmuştur denilebilir (Resmi Gazete, 2022).

Mali ve Ekonomik çalışmalar; Salgın sürecinde mali ve ekonomik alanlarda çeşitli gruplara bazı ekonomik destekler sunulmuştur. Bu destekle şöyle özetlenebilir; 2 milyondan fazla mükellefin muhtasar, KDV ve prim ödemelerinin 6 ay ertelenmesi: Bu kapsamda yaklaşık 53,6 milyar TL'lik muhtasar, KDV ve sosyal güvenlik primi tahsilatı ertelenmiştir. Tüm gelir vergisi mükellefi 1,9 milyon vatandaş da mücbir sebep hali kapsamına alınmıştır. Otel kiralamalarına ilişkin yasal ödemelerin 6 ay ertelenmesine karar verilmiştir. Vergi beyanname verme ve tahakkuk eden vergi ödeme sürelerinin ertelenmesine karar verilmiştir. Beyannamelere istinaden tahakkuk eden vergilerin ödeme sürelerinin ise altışar ay uzatılmıştır. 65 yaşın üzerinde ve kronik rahatsızlığı nedeniyle sokağa çıkamayacak olan vergi mükellefi vatandaşların beyanname ve ödemelerinin yasağın sonuna kadar ertelenmesi, konaklama vergisinin uygulanmasını 2021 yılı Ocak ayına kadar ertelenmesi, yurt içi havayolu taşımacılığında 3 ay süreyle KDV oranını % 18'den % 1'e indirilmesi, 31 Mart 2020 tarihine kadar taksit, faiz ve anaparasını ödemeyenlerin bu döneme dair ödemelerini erteleyebilmesine imkân tanınmıştır.

Bireysel kredi müşterilerinin taksit, kredi kartı ödemeleri 3 aya kadar öteleyebilmesi, kamu bankaların aylık 5 bin TL'nin altında geliri olan tüm vatandaşlar

için temel ihtiyaç desteği paketini devreye alması, salgından etkilenen tüm firmalara “İş’e Devam Kredi Desteği” verilmiştir. Asgari ücret desteğinin işletme büyüklüğüne bakılmaksızın sürdürülmesi, Kamu sektöründe ve özel sektörde esnek ve uzaktan çalışma modelinin devreye alınması, işten çıkarmaları önlemek için korona virüsten etkilenen iş yerlerinde çalışanlara yönelik olarak kısa çalışma ödeneğinin devreye alınması gibi tedbirler devreye sokulmuştur (BDDK, 2020).

30 Nisan 2020 tarihli ve 2481 sayılı Resmi Gazete ile yayımlanan Cumhurbaşkanlığı Kararı ile Kısa Çalışma Ödeneği uygulaması başlatılmış olup 6 kez süre uzatımı yapılarak uygulanmıştır.

Kısa çalışma ödeneği ile faaliyetlerini azaltan ya da durduran işletmelerde çalışan vatandaşlara 3 ay maaş desteği verilmesi, ihtiyaç sahibi 2 milyon 111 bin haneye 1.000 TL nakdi yardım yapılması bu kapsamda 2 milyar TL’lik paketin devreye alınması, geliri 5 bin liranın altında olan 6.7 milyon vatandaşa 40 milyar lira finansman desteği verilmesi, işsiz kalanlara ve yardım talebinde bulunan 5.5 milyon aileye 1.000 TL yardım yapılmasına karar verilmiştir (Resmi Gazete).

Teknoloji geliştirme bölgesinde yer alan firmalardan 2 ay boyunca kira alınmaması, tüm sağlık çalışanları için performans ödemelerinin 3 ay boyunca en üst seviye olan tavadan yapılmasına karar verilmiş olup bunun için 4,5 milyar TL ek kaynak sağlanmıştır.

Yukarıda kronolojik olarak belirtilen süreç, aşı çalışmaları, aşılama ların gönüllü olarak yapılması, bir süre virüsün dönüşüme uğrayarak vaka sayılarının dönemsel yükselişi ve akabinde azalma seyrine girerek 2022 yılı sonu itibariyle küresel tehdit olmaktan çıkması şeklinde devam etmiştir.

Covid-19 tanılı ilk vaka Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde 11 Mart 2020 tarihinde görülmüştür. Ancak Türkiye Cumhuriyeti’nde Covid-19’un pandemi ilan edilmesini beklemeden; Çin’de görülmeye başlamasından itibaren ülkeye girişini engelleyebilmek adına bir takım önlemler alınmıştır. Türkiye’nin almış olduğu bu önlemler sayesinde sağlık sisteminin üzerine çok fazla yük binmesinin önüne geçilmiştir.

Türkiye, Covid-19 salgını ile mücadele performansı birçok ülkeye göre en iyiler düzeyindedir. Önceki dönemlerden başlayan sağlık sistemine yapılan yatırımların, sağlık sisteminin ücretsiz ve erişilebilir olmasının, karantina uygulamaları sırasında devlet ve sivil toplumun örnek olması, toplumun buna güvenmesi ve destek olması da başarıda önemli rol oynamıştır. Bunlara sosyal

dayanışma anlayışının, tüm karar alıcıların ve ilgili kurumların kriz yönetimi becerisinin, tedarik zincirinin sağlamlığının, dünyanın çeşitli yerlerinden vatandaş tahliyelerinin, açıklanan ekonomik paketler ve salgınla mücadele için birçok ülkeye verdiği somut desteğin Türkiye'nin salgın sonrasında hareket alanını diğer birçok ülkeye göre genişlettiği söylenebilir (Şanver, 2020).

Pandemi sürecinde uygulamaya konulan politika ve tedbirlerdeki en büyük başarı, birinci dalga sırasında uygulanan tecrit tedbirleri oldu. Geciken bir başlangıç sayesinde Türkiye, diğer ülkelerin aldığı önlemleri çok hızlı bir şekilde gözlemleme ve benzer önlemleri uygulamaya koyma fırsatı buldu. Önlemler çok kısıtlayıcı değildi, bunun yerine okulların kapatılmasına, seyahat kısıtlamalarına, en duyarlı ve en aktif yaş gruplarını sınırlamak için yaşa bağlı sokağa çıkma yasaklarına ve çoğu işyerini açık bırakan halka açık alanlarda kısıtlamalara odaklandı (Çakmaklı, Demiralp, Yeşiltaş, & Yıldırım, 2021).

Türkiye salgın öncesinden başlayarak sağlık sektöründe yapmış olduğu yatırımların meyvelerini salgın döneminde almaya başlamıştır. Bu durumu destekleyici bir durum değerlendirmesi DSÖ'nün Avrupa Bölge Ofisi tarafından yapılmıştır. Açıklamada 2011 yılında DSÖ tarafından yayınlanan sağlık sistemlerinin krize hazırlık durumunun değerlendirilmesi kısmında, Türkiye için şu sonuca varmıştır: "Geniş afet durumlarında deneyim ve gelişmiş afet ve acil durum yönetim sisteminin varlığı Türkiye, afet riskinin azaltılmasına ilişkin eğitim ve araştırmalarda öncü bir rol oynayabilir, şeklinde olmuştur (WHO Regional Office For Europe, 2020).

Covid-19 salgınında özellikle salgın kaynaklı hastalıklar sebebiyle sağlık hizmetlerine olan talep artmıştır. İngiltere, Fransa, İtalya, İspanya gibi gelişmiş ülkelerde dahi yoğun bakım hizmetleri başta olmak üzere sağlık hizmetleri kapasitesi yetersiz kalmış, sağlık hizmeti maliyeti çok yüksek olmuştur. İngiltere başlangıçta salgının kendi doğal seyrinde yayılması, toplumun kendi doğal korumasını geliştirmesi (sürü bağışıklığı) ve her bireyin salgına karşı kendi tedbirini kendisinin alması politikası izlenmiştir. Ancak hastalık hızlı yayılıp ölümler artınca ve Başbakan Boris Johnson salgına yakalanınca bu stratejiyi terk etmiştir. Önlem almadaki gecikmeden dolayı Avrupa'nın en çok ölüm olan ülkesi olmuştur. İtalya'da ölüm riski yüksek olan yaşlı hastalar hastaneye alınmak istenmemiştir. ABD sağlık hizmetleri çok pahalı olmakla eleştirilmiştir. Türkiye sağlık hizmeti kapasitesi, hizmet maliyetinin düşüklüğü, hizmete erişimin kolaylığı ve yönetim başarısıyla öne çıkmıştır (Demir & Esen, 2021).

Bir halk sağlığı krizine dönüşen pandemi ortamında, Türk devleti de seçici bir tutum benimsemiş ve sağlık sorunlarının proaktif bir yaklaşımla ele alınmasında faydacı strateji takdir yetkisini kullanarak, teknolojik ve teknik imkânları kullanarak çeşitli kaynakları ve yetenekleri harmanlamıştır. Bu yöntem ile kapsayıcı bir şekilde farklı ve çoklu aktörlerden oluşan Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı koordinasyonunda üç lider teknoloji firması ile işbirliği başlatmıştır. Arçelik, Aselsan ve Baykar Savunma gibi lider firmaların bulunduğu bir start-up şirketi (Biosys) kurmuştur. Bu proje ile mekanik ventilatörün ilk prototipi tasarlanmıştır ve test edilmiştir. 22 Mart'ta 2020 yılında dört teknoloji firmasından 124 mühendisten oluşan ekip 7/24 dünyanın en büyük hızlı prototipleşme merkezlerinden biri olan Arçelik Garage'da, mekanik vantilatörlerin geliştirilmesi, test edilmesi ve seri üretimi için yoğun çalışmalar yürütmüştür. Seri üretime Nisan 2020 ayı sonunda başlanmıştır (Bakır, 2020). Bu fayda yönlü yaklaşım salgın süresince diğler birçok politikaya da yansımıştır. Ekonomik faaliyetlerin tamamen kapatılması yerine kısmi olacak şekilde düzenlenerek sanayi sektöründe üretime devam edilmesine gidilmiştir.

Yukarıda salgının başlangıç döneminde ve süreç boyunca alınan tedbirlere ilişkin bilgiler aktarıldı. Ancak salgın öncesi, sırası ve sonraki süreçte atılması gereken adımlar için hem danışma hem de yol gösterici mahiyette bulunan bazı kurul ve organlara değinmekte fayda görölmektedir.

4.3.1 Pandemik İnfluenza Ulusal Planı

Pandemi Eylem Planı olarak bilinen bu plan 2019 yılında Sağlık Bakanlığınca hazırlanmıştır (Pandemik İnfluenza Ulusal Eylem Planı, 2019). Bu plan ile olası salgınlara karşı hazırlıklı olunması ve kurum ve kuruluşların görevlerinin dağılımına ilişkin planlamalar yapılmıştır.

Bir İnfluenza pandemisinden etkilenecek ülke vatandaşları ve kurum kuruluşların pandemiye tanımalarını, rollerini ve sorumluluklarını yerine getirmek üzere en uygun şekilde hazırlık yapmalarını ve pandemi durumunda koordinasyon içinde hareket etmelerini yardımcı olacak bilgi ve çerçeveyi sağlamaktır. Planlama ile hastalığın bulaşmasını, hasta sayısını hastanede yatmayı ve ölümleri azaltabilir, kamu hizmetlerinin sürekliliğini sağlayabilir ve pandeminin ekonomik ve sosyal yükünü azaltabilir. Pandemik İnfluenza Planı hazırlanması, kamu kurumlarında alınacak önlemlerin hastalığın toplumdaki yayılım hızında azalma sağlanması, kurum ve kuruluşlara ayrı bir önem verilmesini gerekli kılmaktadır.

Pandemik İnfluenza Ulusal Planı'nın amaçları aşağıdaki şekilde sıralanabilir;

- Pandemiye karşı hazırlık ve faaliyet planlarının temelini oluşturacak teknik bilgileri sunmak,
- Pandemiye karşı yapılacak çalışmaların etkinliğini artırmak amacıyla pandemi ortaya çıkmadan önce gerçekleştirilmesi gereken faaliyetleri belirlemek ve önerilerde bulunmak,
- Bir pandemi sırasında ilde kamu ve özel kuruluşlar arasındaki iş birliğini, kuruluşların rollerini, sorumluluklarını ve yapılması gereken çalışmaları belirlemek,
- Etkili bir İnfluenza pandemisi cevabı için esas olacak ve gerçekleştirilmesi gereken girişimleri tanımlamak,
- Pandemi faaliyet planlarının hazırlanmasında sağlık hizmeti sunan kurum ve kuruluşlarla nasıl iletişim kurulacağını göstermek şeklinde hedefler ile hazırlanmaktadır.

Bir pandemi sırasında ulusal koordinasyonu, kamu ve özel kuruluşlar arasındaki iş birliğini, kuruluşların rollerini, sorumluluklarını ve yapılması gereken çalışmaları belirlemek, Pandemi faaliyet planlarının hazırlanmasında sağlık hizmeti sunan kurum ve kuruluşlara yol göstermektir. (Sağlık Bakanlığı, 2019).

Pandemi Eylem Planı her ne kadar olası salgınlara yönelik atılacak adımları planlamak için oluşturulmuş olsa da Covid-19 salgınının ilk aylarında ortaya çıkan belirsizlik ve idari uygulamalarda bir bütünlüğün sağlanamamış olması, planın yeterli düzeyde olmadığı eleştirisini doğurmaktadır. Bir diğer husus da salgın sadece sağlık alanında etkiler göstermemiştir. Ekonomik, sosyal, kültürel ve idari anlamda çok yönlü mücadele gerektiren bir sürece bürünmüştür. Bu bağlamda söz konusu planın sadece sağlık kuruluşlarını kapsayacak şekilde kısıtlı olarak hazırlandığını söylemek yanlış olmayacaktır.

4.3.2 Sağlık Bakanlığı Bilim Kurulu

Covid-19 salgınının 2019 yılı sonunda Çin'de ortaya çıkması ve bütün dünyayı tehdit etmesi Türkiye'de de bazı adımlar atılmasını gerektirmiş ve ilk olarak 2020 yılı Ocak ayı içerisinde Sağlık Bakanı tarafından danışma niteliği olan Koronavirüs Bilim Kurulu oluşturulması talimatı verilmiş ve alanında uzman 26 kişilik Bilim Kurulu oluşturulmuştur.

10 Ocak 2020 Tarihinde Oluşturulan Koronavirüs Bilim Kurulu Üyeleri

Sıra No	Üye	Üniversite/Daire	Uzmanlık Alanı
1	Akın Kaya	Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi	Göğüs Hastalıkları Uzmanı
2	Ali Göktepe	Sağlık Bakanlığı Sağlık Tehditleri Erken Uyarı ve Cevap Dairesi	Daire Başkanı
3	Alpay Azap	Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi	Enfeksiyon Hastalıkları ve Klinik mikrobiyoloji
4	Ateş Kara	Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi	Çocuk Enfeksiyon Hastalıkları
5	Aydın Yılmaz	SBÜ Ankara Atatürk Göğüs Hastalıkları ve Göğüs Cerrahisi Eğitim ve Araştırma Hastanesi	Göğüs Hastalıkları- Başhekim
6	Ayla Aydın	Sağlık Bakanlığı Bulaşıcı Hastalıklar Dairesi	Başkan
7	Ayşegül Fusun Eyüboğlu	Başkent Üniversitesi Tıp Fakültesi	Göğüs Hastalıkları Uzmanı
8	Canan Ağalar	SBÜ Fatih Sultan Mehmet Eğitim ve Araştırma Hastanesi	Öğretim Üyesi
9	Cemil Güneş	Sağlık Bakanlığı	Hukuk Müşaviri
10	Firdevs Aktaş	Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi	Enfeksiyon Hastalıkları ve Klinik mikrobiyoloji
11	Gülay Korukluoğlu	Ulusal Viroloji Laboratuvarı	Ulusal Viroloji Laboratuvarı
12	Hasan Tezer	Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi	Çocuk Enfeksiyon hastalıkları
13	İlhami Çelik	Kayseri Şehir Eğitim ve Araştırma Hastanesi	Enfeksiyon Hastalıkları ve Klinik Mikrobiyoloji
14	Levent Akın	Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi	Epidemiyoloji
15	Levent Yamanel	SBÜ Gülhane Eğitim ve Araştırma Hastanesi	Yoğun bakım ve İç hastalıkları
16	Mehmet Doğanay	Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi	Öğretim Üyesi
17	Müşerref Şule Akçay	Başkent Üniversitesi Tıp Fakültesi	Göğüs Hastalıkları Uzmanı
18	Rahmet Güner	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Tıp Fakültesi Ankara Şehir Hastanesi	Enfeksiyon Hastalıkları ve Klinik mikrobiyoloji
19	Recep Öztürk	İstanbul Medipol Üniversitesi Tıp Fakültesi	Enfeksiyon Hastalıkları ve Klinik mikrobiyoloji
20	Selçuk Kılıç	Biyolojik Ürünler Dairesi	Daire Başkanı
21	Serap Şimşek Yavuz	İstanbul Tıp Fakültesi	Enfeksiyon Hastalıkları ve Klinik mikrobiyoloji
22	Serhat Ünal	Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi	Enfeksiyon Hastalıkları
23	Şebnem Erdiñç	Sağlık Bilimleri Üniversitesi Ankara Eğitim Araştırma Hastanesi	Enfeksiyon Hastalıkları ve Klinik mikrobiyoloji
24	Tevfik Özlü	Karadeniz Teknik Üniversitesi Tıp Fakültesi	Göğüs hastalıkları
25	Yeşim Taşova	Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi	Klinik Mikrobiyoloji
26	Zeliha Tufan Koçak	Yükseköğretim Kurulu Yürütme Kurulu Üyesi	Enfeksiyon Hastalıkları ve Klinik Mikrobiyoloji

Tablo 3: Koronavirüs Bilim Kurulu Üyeleri Tablosu (Yazar tarafından oluşturulmuştur.

(Habertürk, 2020)

Sağlık Bakanlığı tarafından oluşturulan Bilim Kurulu yapısı itibariyle bir danışma kurulu niteliğindedir. Bu yönüyle de aldığı kararların uygulanması veya uygulanmaması durumunda Bakanlık bağlayıcı bir hükmü bulunmamaktadır. Ancak kamuoyu ile oluşan algı düşünüldüğünde siyasi karar alıcıların bu kurulda alınan kararlara kayıtsız kalmaları mümkün gözükmemektedir.

Sağlık Bakanı tarafından verilen talimat doğrultusunda alanında uzman, çeşitli üniversitelerdeki öğretim üyesi 26 kişi kurula davet edildi (Özgenç, 2020). Türkiye'nin "önde gelen üniversitelerinden alanında yetkin, yazdıkları bilimsel makalelerine yurt dışından da atıf yapılan akademisyenler" tercih edilirken kurul kararları tavsiye niteliği taşımakta ve yürürlüğe koyma yükümlülüğü Sağlık Bakanlığına aittir. Kurul aldığı kararları tavsiye olarak bakana bildirmekte, danışma kurulu hüviyetinde çalışmaktadır. Kurulun üye sayısı başlangıçta 26 kişiden oluşurken daha sonra 31 kişiye ve sonrasında 38 çıkarılmıştır (Evrensel, 2020).

Bilim Kurulu yaptığı çalışmalar ile hem salgının farkındalığını arttırmış hem de idari kararların bilimsel dayanaklara göre alınmasını sağlamıştır. Kurul çalışmalarının etkili olması sonrasında Cumhurbaşkanlığı tarafından illerde de Pandemi Kurulları oluşturulması talimatı verilmiştir. Bu sayede yerel düzeyde tedbirlerin farklılaştırılmasının daha etkili ve yerinde olduğu alınan sonuçlardan anlaşılmıştır. Ulusal düzeyde Bilim Kurulu tarafından alınan kararların bir kısmı, yerelde İl Pandemi Kurulları tarafından yerel şartlar doğrultusunda düzenlenmiştir.

Bilim Kurulu tarafından alınan bazı kararlar süreç içerisinde eleştirilere konu olmuş ve bazı belediyeler tarafından alternatif bilim kurulları oluşturulmuştur. İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) tarafından oluşturulan bilim kurulu 'İstanbul'un diğer illerden farklı olarak ele alınıp değerlendirilmesi gerektiği' yönünde tavsiye karar almış ve sürecin farklı tartışmalara evrilmesine sebep olmuştur (Euronews, 2020).

4.3.3 Pandemi Genelgesi ve Sokağa Çıkma Kısıtlamaları

Covid-19 salgının başta Çin olmak üzere komşu ülke İran ve Avrupa'da İtalya gibi ülkelerde ortaya çıkması bazı ciddi tedbirler almayı gerektirmiş ve bu konuda başta Cumhurbaşkanlığı genelgesi olmak üzere İçişleri, Sağlık, Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği ve Gençlik Spor Bakanlıkları tarafından genelgeler yayımlanarak; sürecin merkezi yönetimin taşra birimleri ve yerel yönetimler nezdinde ne şekilde yürütüleceği belirlenmiştir. Salgının ilk günlerinde yaşanan belirsizlik ve bilgi kirliliği ilerleyen süreçte normale dönmüştür. Sonrasında ise her bakanlık görev ve yetki

alanına giren konularda genelge yayımlayarak sürece katkıda bulunulmuştur. Şüphesi salgınla mücadele sürecinde sağlık ile ilgili konularda Sağlık Bakanlığı öncü olmuştur. Diğer idari konularda İçişleri Bakanlığı, mevzuatça da verilmiş yetkiler doğrultusunda, adeta Başbakanlık görevi üstlenmiştir.

Süreç boyunca iki yüzü aşkın genelge yayımlanarak sürecin sağlıklı işlemesine katkı sunulmuştur. Genelgeler, çoğunlukla Cumhurbaşkanlığı, İçişleri Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı tarafından yayımlanmıştır. Yine, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), Sermaye Piyasası Düzenleme Kurumu (SPK), Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu (EPDK) gibi bağımsız denetleyici ve düzenleyici kurumlar ve Diyanet İşleri Başkanlığı gibi kurumlarca da yayımlanan genelgeler olmuştur. Çalışmanın önemli bir kısmını kapsayan il idaresi ve Covid-19 sürecine yönelik genelgeler çoğunlukla İçişleri Bakanlığı tarafından yayımlanmıştır.

Sağlık Bakanlığı tarafından oluşturulan Covid-19 bilgilendirme platformu incelendiğinde vakaların yüzde 80'inin hastalığı hafif geçirdiği belirtilmektedir (Sağlık Bakanlığı, 2023). Bu durum güçlü olan hastane ve sağlık altyapısına da olası yüklenmeyi hafifletmektedir. Yine sürecin sağlık açısından başarılı şekilde yürütülmesine katkı sunan bazı çalışmalar da Sağlık Bakanlığınca yürütülmüştür.

Sağlık Bakanlığı tarafından salgından etkilenme ihtimali en çok olan risk faktörlü kişiler ve gruplar aşağıdaki şekilde belirlenmiştir;

-60 yaş üstü olan vatandaşlar,

-Ciddi kronik tıbbi rahatsızlıkları olan vatandaşlar,

- Kalp hastalığı olanlar
- Hipertansiyon hastaları
- Diyabet hastaları
- Kronik Solunum yolu hastalığı olanlar
- Kanser hastaları
- Bağışıklık sistemi bozuk olanlar

-Sağlık çalışanları,

-Sosyoekonomik seviyesi düşük ve hane halkı büyüklüğü fazla olan haneler,

-Yabancı nüfus, düzensiz göçmenler, mevsimlik işçiler, sigortasız çalışanlar, evde bakıma muhtaç olanlar, engelliler gibi kırılgan gruplar,

-Ulaşım ve hizmet sektöründe çalışan bireyler,

- Huzurevi, bakımevi, kışla, yurt, cezaevi, şantiye, geri gönderme merkezi vb. gibi toplu yaşam alanı sakinleri,
- Kadınlar
- Çocuklar

Sağlık Bakanlığı Bilimsel Danışma Kurulu tarafından hazırlanan rehberler ile virüsün bulaş riskinin yüksek olduğu yerler belirlenmiş ve süreç boyunca gerek merkezi kurumlar gerekse de bu kurumların taşra birimlerince alınan kararlarda belirleyici olmuştur (Sağlık Bakanlığı, 2021).

Sağlık Bakanlığı Bilim Kurulu tarafından tavsiye olarak bildirilen ve Bakanlıkça belirlenen virüsün bulaşma riski açısından en yüksek riski sahip olanlar yerler ve durumlar;

- İş yerleri (Şantiye, organize sanayi bölgeleri, madenler, küçük-orta boy işletmeler, atölyeler vb.) ve personel servisleri,
- Okul, Kreş, Dershaneler, Kurs yerleri ve Okul servisleri gibi eğitimle ilişkili yerler,
- Semt pazarları, Market, AVM vb. kalabalık alışveriş noktaları,
- Kışla, Huzurevi, Bakımevi, Cezaevi, Yurt, Geri gönderme merkezi, Şantiye, Mevsimlik işçilerin barınma yerleri gibi toplu yaşam alanları,
- Aile apartmanları ve komşuluk ilişkilerinin yoğun olduğu yerler,
- Şehir içi toplu taşıma (Minibüs, Taksi, Otobüs, Metrobüs, Tren, Metro, Tramvay, Vapur, Deniz otobüsü vb.) araçları,
- Düğün, Nişan, Cenaze, Taziye, Kongre, Seçim, Açılış, Toplantı vb. toplu organizasyonlar,
- Kuaför, Berber, Güzellik Salonları, Spor Salonları, Halı Sahalar, Havuzlar,
- Kafe, Restoran, Pastane, Bar, Gece Kulübü, Kahvehane, Bilardo Salonları, Nargile Kafeler, İnternet Kafeler, Dernekler, Lokaller, Ganyan Bayi vb. sosyal alanlar,
- Lunaparklar, Tematik Parklar, Hayvanat Bahçeleri, Oyun Salonları vb. eğlence yerleri,
- Otobüs Terminalleri, Tren Garları, Havalimanları, Deniz Otobüsü ve Vapur İskeleleri vb. yolculuk amaçlı şehirlerarası ve uluslararası hareketliğin çok olduğu yerler,
- Konferans, Sinema, Konser, Tiyatro, Sergi, Kütüphane, Festival vb. kültürel etkinlik alanları,
- Gezi Turları, Ören yerleri, Müzeler, Meydanlar, Oteller vb. turizm ile ilgili yerler,

- Kitlelerin toplandığı ve bulunduğu şehrin büyük meydanları,
- Toplu ibadet alanları ve günleri,
- Sahil şeritleri ve mesire alanları,
- Ulusal sınavlar (ÖSYM, Milli Eğitim Bakanlığı gibi kurumların),
- Otoyol kenarlarında dinlenme ve konaklama tesisleri,
- Bayramlaşmalar, asker uğurlamaları, düğün konvoyları, gelin alma vb. ritüeller ve kutlamalar,
- Stadyumlar, spor salonları vb. gibi spor müsabakalarının yürütüldüğü spor kompleksleri,
- Sağlık kurum ve kuruluşları,

28.04.2020 tarihli ve 7345 sayılı İçişleri Bakanlığı genelgesi ile ilk defa sokağa çıkma kısıtlamasına gidilmiştir. Bu genelgede büyükşehir statüsünde bulunan 30 il ve ek olarak Zonguldak ili belirtilmiştir. Bu genelgede, hangi işletmelerin açık olacağı, hangi meslek kollarında çalışanların istisna tutulacağı belirtilmiştir.

Genelge; *'Koronavirüs salgınının görüldüğü andan itibaren, Sağlık Bakanlığı ve Bilim Kurulunun önerileri, Sayın Cumhurbaşkanımızın talimatları doğrultusunda salgının/bulaşın toplum sağlığı ve kamu düzeni açısından oluşturduğu riski yönetme, sosyal izolasyonu temin, sosyal mesafeyi koruma ve yayılım hızını kontrol altında tutma amacıyla birçok tedbir kararı alınarak uygulamaya geçirilmiştir.*

Alınan tedbirlerin, bulaşın yayılım hızının düşürülmesine olan etkisinin en üst noktaya taşınabilmesi amacıyla Büyükşehir statüsündeki 30 ilimiz ile Zonguldak ilini kapsayacak şekilde, İl İdaresi Kanununun 11/C maddesi ile Umumi Hıfzıssıhha Kanununun 27 ve 72'nci maddeleri uyarınca il valileri tarafından aşağıdaki ek tedbirlerin alınması gerekmektedir.

Bu kapsamda;

1- 30.04.2020 tarihi saat 24.00 ile 03.05.2020 tarihi saat 24.00 arasında aşağıda belirtilen istisnalar hariç olmak üzere Büyükşehir statüsündeki 30 ilimiz (Adana, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bursa, Denizli, Diyarbakır, Erzurum, Eskişehir, Gaziantep, Hatay, İstanbul, İzmir, Kahramanmaraş, Kayseri, Kocaeli, Konya, Malatya, Manisa, Mardin, Mersin, Muğla, Ordu, Sakarya, Samsun, Şanlıurfa, Tekirdağ, Trabzon, Van) ile Zonguldak il sınırları içinde bulunan tüm vatandaşlarımızın sokağa çıkmaları kısıtlanacaktır.

2- Açık Olacak İşyeri, İşletme ve Kurumlar

Sokağa çıkma kısıtlamasının günlük hayata etkisini en az düzeyde tutmak amacıyla;

a.1- *Ramazan ayı münasebetiyle, sokağa çıkma kısıtlamasının öncesinde 30.04.2020 Perşembe günü market, bakkal ve manavların çalışma saatleri 08.00-23.00 olarak belirlenmiştir.*

a.2- *Sokağa çıkma kısıtlamasının olduğu 01.05.2020 Cuma günü market, bakkal ve manavlar 09.00-14.00 saatleri arasında faaliyet gösterebilecek, vatandaşlarımız (65 yaş ve üzeri ile 20 yaş ve altında bulunanlar hariç olmak üzere) zorunlu ihtiyaçlarının karşılanması ile sınırlı olmak ve araç kullanmamak şartıyla (engelli vatandaşlarımız araç kullanabilir) ikametlerine en yakın market, bakkal ve manava gidip gelebilecektir. Aynı saatler arasında market, bakkal ve manavlar evlere/adrese servis şeklinde de satış yapabileceklerdir.*

a.3- *02.05.2020 Cumartesi ve 03.05.2020 Pazar günleri market, bakkal ve manavlar kapalı olacaktır.*

b) *01.05.2020 Cuma, 02.05.2020 Cumartesi ve 03.05.2020 Pazar günleri, ekmek üretiminin yapıldığı fırın ve/veya unlu mamul ruhsatlı işyerleri ile bu işyerlerinin sadece ekmek satan bayileri, ayrıca tatlı üretiminin yapıldığı/satıldığı işyerleri (Bu işyerlerinde sadece ekmek, unlu mamul ve tatlı satışı yapılabilir.) açık olacaktır.*

01.05.2020 Cuma günü vatandaşların dışarı çıkamadığı saatler ile 02.05.2020 Cumartesi ve 03.05.2020 Pazar günleri tatlı satış amaçlı işyerleri sadece evlere/adrese servis şeklinde satış yapabileceklerdir.

c) *Ramazan ayı münasebetiyle, sokağa çıkma kısıtlaması olan 01.05.2020 Cuma, 02.05.2020 Cumartesi ve 03.05.2020 Pazar günleri sadece evlere paket servis şeklinde hizmet sunmak üzere lokanta ve restoran tarzı işyerleri,*

ç) *İlaç, tıbbi cihaz, tıbbi maske ve dezenfektan üretimi, nakliyesi ve satışına ilişkin faaliyetleri yürüten işyerleri,*

d) *Kamu ve özel sağlık kurum ve kuruluşları, eczaneler, veteriner klinikleri ve hayvan hastaneleri,*

e) *Zorunlu kamu hizmetlerinin sürdürülmesi için gerekli kamu kurum ve kuruluşları ile işletmeler (Havalimanları, limanlar, sınır kapıları, gümrükler, karayolları, huzurevleri, yaşlı bakım evleri, rehabilitasyon merkezleri, Acil Çağrı Merkezleri, AFAD Birimleri, Vefa Sosyal Destek Birimleri, Göç İdaresi, PTT vb.),*

f) *Valilikler/Kaymakamlıklar tarafından yerleşim merkezleri için her 50.000 nüfusa bir adet ve il sınırları içinden geçen şehirlerarası karayolu ve varsa otoyol üzerinde*

her 50 km için bir adet olmak üzere belirlenecek sayıda akaryakıt istasyonu ve lastik tamircisi (Bu madde kapsamında açık olacak akaryakıt istasyonları ile lastik tamircileri kura yöntemi ile belirlenecektir ve nöbetçi akaryakıt istasyonlarının marketleri açık olacaktır.),

g) Doğalgaz, elektrik, petrol sektöründe stratejik olarak faaliyet yürüten büyük tesis ve işletmeler (Rafineri ve petrokimya tesisleri ile termik ve doğalgaz çevrim santralleri gibi),

ğ) İçme suyu dolun tesisleri ile içme suyu, gazete ve mutfak tüpü dağıtımını yapan şirketler,

h) Hayvan barınakları, hayvan çiftlikleri ve hayvan bakım merkezleri,

ı) Sağlık hizmetlerinin kapasitesini arttırmaya yönelik acil inşaat, donanım vb. faaliyetleri yürüten işletme/firmalar,

i) Bulunduğu yerin İl/İlçe Hıfzıssıhha Kurulu tarafından izin verilmesi şartı ile makarna, un ve unlu mamuller, süt, et, balık üretimi gibi temel gıda maddelerinin üretiminin yapıldığı tesisler ve kâğıt, kolonya üretimi başta olmak üzere hijyen malzemeleri ile bu malzemelerin üretimi için ihtiyaç duyulacak hammaddelerin üretiminin yapıldığı tesisler,

j) Yurt içi ve dışı taşımacılık (ihracat/ithalat/transit geçişler dahil) ve lojistiğini yapan firmalar,

k) Oteller ve konaklama yerleri,

l) Gıda, temizlik ve ilaç gibi sektörlerde ambalaj sağlayan üretim tesisleri,

m) Çalışanları inşaat alanında/maden alanında bulunan şantiyede konaklayarak yapımı veya çalışması devam eden büyük inşaatlar ile madenler (Bu madde kapsamında inşaat ve konaklama aynı şantiye alanı içinde ise izin verilir, başka bir yerden çalışanların gelmesine ve şantiyede kalanların başka bir yere gitmelerine izin verilmez. Çalışma alanı sadece inşaat alanı/maden sahaları ile sınırlıdır.),

n) Gazete, radyo ve televizyon kuruluşları ile gazete basım matbaaları,

o) Daha önceden sözleşmeye/taahhüde bağlanmış ve belirlenen süre içerisinde yetiştirilmesi gereken ihracata konu; mal, malzeme, ürün, araç-gereç üreten iş yerleri ve tesisler (mevcut zorunluluklarını ispatlamaları ve anılan şartlara uymaları kaydıyla),

ö) Sokağa çıkma kısıtlamasının olduğu 01.05.2020 Cuma günü sebze meyve halleri,

p) Zirai amaçlı akaryakıt satışı yapılan Tarım Kredi Kooperatifleri,

r) Kısıtlama süresinde yağmura bağımlı tarımsal faaliyetler göz önünde bulundurularak Valilikler/Kaymakamlıklar tarafından tespit edilecek ihtiyaca göre kura ile belirlenecek; zirai ilaç, tohum, fide, gübre vb. tarımsal üretime ilişkin ürün satışı yapan işletmeler,

3- İstisna Kapsamında Olan Kişiler

a) Bu Genelgenin (2) numaralı başlığında yer alan “Açık Olacak İşyeri, İşletme ve Kurumlarda” yönetici, görevli veya çalışanlar,

b) Kamu düzeni ve güvenliğinin sağlanmasında görevli olanlar (Özel güvenlik görevlileri dahil),

c) Acil Çağrı Merkezleri, Vefa Sosyal Destek Birimleri, Kızılay ve AFAD’da görev alanlar,

ç) Cenaze defin işlemlerinde görevli olanlar (din görevlileri, hastane ve belediye görevlileri vb.) ile birinci derece yakınlarının cenazelerine katılacak olanlar,

d) Elektrik, su, doğalgaz, telekomünikasyon vb. kesintiye uğramaması gereken iletim ve altyapı sistemlerinin sürdürülmesi ve arızalarının giderilmesinde görevli olanlar,

e) Ürün ve/veya malzemelerin nakliyesinde ya da lojistiğinde (kargo dahil), yurt içi ve yurt dışı taşımacılık, depolama ve ilgili faaliyetler kapsamında görevli olanlar,

f) Yaşlı bakımevi, huzurevi, rehabilitasyon merkezleri, çocuk evleri vb. sosyal koruma/bakım merkezleri çalışanları,

g) Otizm, ağır mental retardasyon, down sendromu gibi “Özel Gereksinimi” olanlar ile bunların veli/vasi veya refakatçileri,

ğ) Demir çelik, cam, ferro-krom vb. sektörlerde faaliyet yürüten işyerlerinin yüksek dereceli maden/cevher eritme fırınları ile soğuk hava depoları gibi zorunlu olarak çalıştırılması gereken bölümlerinde görevli olanlar,

h) Bankalar başta olmak üzere yurt çapında yaygın hizmet ağı olan kurum, kuruluş ve işletmelerin bilgi işlem merkezlerinin çalışanları (asgari sayıda olmak kaydıyla),

ı) Bozulma riski bulunan bitkisel ve hayvansal ürünlerin üretimi, işlenmesi, pazarlanması ve nakliyesinde çalışanlar,

i) Küçükbaş büyükbaş hayvanları otlatanlar, arıcılık faaliyetini yürütenler,

j) Sokak hayvanlarını besleyecek olanlar,

k) İkametinin önü ile sınırlı olmak kaydıyla evcil hayvanlarının zorunlu ihtiyacını karşılamak üzere dışarı çıkanlar,

l) Kısıtlama süresince ekmek dağıtımı yapanlar ile lokanta, restoranlar ve tatlı satış yerlerinin evlere servis hizmetinde görevli olanlar ve 01.05.2020 Cuma günü

09.0014.00 saatleri arasında ise market, bakkal, manavların evlere servis hizmetinde görevli olanlar,

m) Zorunlu sağlık randevusu olanlar (Kızılay'a yapılacak kan ve plazma bağışları dahil),

n) Yurt, pansiyon, şantiye vb. toplu yerlerde kalanların gereksinim duyacağı temel ihtiyaçların karşılanmasında görevli olanlar,

o) İş sağlığı ve güvenliği nedeniyle işyerlerinden ayrılmaları riskli olan çalışanlar (iş yeri hekimi vb.),

ö) Veteriner hekimler,

p) Tarımsal üretimin devamlılığı için gerekli olan ekim dikim, sulama ilaçlama gibi faaliyetler kapsamında bölgesel özelliklere göre İl/İlçe Hıfzıssıhha Kurullarınca izin verilenler,

r) Servis hizmeti vermek üzere dışarıda olduklarını belgelemek şartı ile teknik servis çalışanları,

s) İşyerlerinin kapalı olduğu saatlerde/günlerde sürekli olarak işyerlerini bekleyenler,

ş) Belediyelerin toplu taşıma, temizlik, katı atık, su ve kanalizasyon, ilaçlama, itfaiye ve mezarlık hizmetlerini yürütmek üzere Cuma günü ve hafta sonu çalışacak personel,

t) Tedarik zincirinin aksamaması amacıyla sokağa çıkma kısıtlamasının olduğu 01.05.2020 Cuma günü 06.00-09.00 saatleri arasında marketler ve bakkallarda ve 03.05.2020 Pazar günü saat 18.00'dan sonra marketler ve sebze meyve hallerinde mal, malzeme ve ürünlerin nakli, kabulü, depolama ve satışa hazırlama aşamasında görevli olanlar (Bu madde kapsamında hiçbir şekilde mal, malzeme ve ürün satışı yapılamaz.),

u) Madencilik, inşaat ve diğer büyük yatırım projelerinde kullanılmakta olan patlayıcıların imalat ve lojistiğinde çalışanlar,

Belirtilen istisnalar dışındaki tüm vatandaşların evlerinde kalması esastır. · Seyahat izin belgeleri sokağa çıkma kısıtlaması süresince geçerli olacaktır.

· Başta sağlık ve güvenlik olmak üzere kamu düzeninin tesisi amacıyla görevli olan kamu görevlilerinin şehir içi toplu ulaşımalarını teminen belediyelerce gerekli tedbirler alınacaktır.

· Ekmek dağıtımının düzenli olması amacıyla Vali ve Kaymakamların başkanlığında fırıncılar odası, yerel yönetim, emniyet ve jandarma temsilcilerinin katılımıyla oluşacak komisyon tarafından, her mahalle için muhtar görüşü de alınarak ivedilikle il/ilçe ekmek dağıtım planı yapılacak, bu planda il/ilçedeki ekmek üreten işyerlerinin sorumlu oldukları dağıtım bölgeleri (mahalle/cadde/sokak ölçeğinde) ile her dağıtım

bölgesi için görev yapacak araç listeleri belirlenecektir. Bu şekilde yapılacak planlama dışında sadece Vefa Sosyal Destek Birimleri ekmek dağıtımını gerçekleştirebilecektir.

- Sokağa çıkma kısıtlamasının olduğu 01.05.2020 Cuma günü gazete dağıtımı/satışı marketler ve bakkallar aracılığı ile yapılacaktır. 02.05.2020 Cumartesi ve 03.05.2020 Pazar günleri ise gazete dağıtımı, sadece gazete şirketlerinin ring halinde çalışacak kendi dağıtım araçları, tespit edilecek içme suyu dağıtım bayileri ve Vefa Sosyal Destek Birimleri aracılığıyla yapılacaktır (Gazete dağıtımının evlere servis şeklinde yapılması esastır.).

-Bu Genelgenin (2) numaralı “Açık Olacak İşyeri, İşletme ve Kurumlar” başlığının (i) maddesi ile (3) numaralı “İstisna Kapsamında Olan Kişiler” başlığının (p) maddesi kapsamındakilere yönelik kararlar İl/İlçe Hıfzıssıhha Kurullarınca en geç 30.04.2020 Perşembe günü saat 22:00'a kadar alınacaktır. Yukarıda belirtilen tedbirlere ilişkin Valiler/Kaymakamlar tarafından ilgili mevzuat uyarınca gerekli kararların ivedilikle alınması, uygulamada herhangi bir aksaklığa meydan verilmemesi ve mağduriyetlere neden olunmaması, alınan kararlara uymayan vatandaşlara Umumi Hıfzıssıhha Kanununun 282'nci maddesi gereğince idari para cezası verilmesi başta olmak üzere aykırılığın durumuna göre Kanunun ilgili maddeleri gereğince işlem yapılması, konusu suç teşkil eden davranışlara ilişkin Türk Ceza Kanununun 195 inci maddesi kapsamında gerekli adli işlemlerin başlatılması hususunda; Bilgi ve gereğini arz ve rica ederim.’ Şeklinde yayımlanarak uygulanacak olan kısıtlamanın yeri, şekli ve diğer detaylarının belirtmiştir.

Genel olarak genelgeler ile gidilen kısıtlamaların hayatın her alanına yönelik olduğu anlaşılmaktadır. İş yerlerinin çalışma şekilleri, sportif müsabakalar, seyahat düzenlemeleri, ekonomik destekler ve uygulamalar, yurt dışı gidiş- gelişlerin düzenlenmesi, okulların eğitim şekilleri, kamu kurumlarının mesai saatlerinin düzenlenmesi, stratejik sektörler için düzenlemeler, asker alma süreçlerinin düzenlenmesi, STK ve siyasi parti kuruluşlarının çalışmalarının düzenlenmesi, bankacılık ve finansal kurumların hizmet sunum yöntemlerindeki düzenlemeler, belediye hizmetlerindeki düzenlemeler gibi birçok alanda genelgeler ile sürecin yürütülmesine çalışılmıştır.

9 Nisan 2022 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan Cumhurbaşkanlığı Genelgesi ile sürecin normale döneceği ve Sağlık Bakanlığı nezdinde çalışmaların sürdürüleceği

belirtilerek Türkiye için vaka sayısı olarak son bulmamış olsa da Covid-19 pandemisi son bulmuştur denilebilir (Resmi Gazete, 2022).

İçişleri Bakanlığı tarafından yayımlanan genelge ile 02.03.2021 tarihinde yayımlanan genelge ile Sağlık Bakanlığı ve Bilim Kurulunun tavsiyeleri ile belirlenen risk kriterlerine göre iller 4 ayrı risk grubuna (düşük, orta, yüksek ve yüksek risk) ayrılarak salgınla mücadelede önlem seviyelerinin risk gruplarına göre belirlenmesi kararlaştırılmıştır. Risk gruplarına göre illerin durumu Sağlık Bakanlığı tarafından belirli aralıklarda kamuoyu ile paylaşılmıştır.

Bu genelgeye göre;

- Düşük Risk Grubunda Yer Alan İller; Ağrı, Batman, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Hakkâri, Iğdır, Mardin, Muş, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak, Uşak, Van. (14 İl)
- Orta Risk Grubunda Yer Alan İller; Adana, Afyonkarahisar, Ankara, Aydın, Bartın, Bayburt, Bursa, Çankırı, Çorum, Denizli, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Eskişehir, Gaziantep, Hatay, Isparta, Kahramanmaraş, Karabük, Kars, Kastamonu, Kırşehir, Malatya, Manisa, Nevşehir, Sivas, Tunceli, Yozgat. (28 İl)
- Yüksek Risk Grubunda Yer Alan İller; Antalya, Ardahan, Artvin, Bilecik, Bolu, Çanakkale, Düzce, İstanbul, İzmir, Karaman, Kayseri, Kırıkkale, Kırklareli, Kilis, Kocaeli, Kütahya, Mersin, Muğla, Niğde, Tekirdağ, Yalova, Zonguldak. (22 İl)
- Çok Yüksek Risk Grubunda Yer Alan İller; Adıyaman, Aksaray, Amasya, Balıkesir, Burdur, Edirne, Giresun, Gümüşhane, Konya, Ordu, Osmaniye, Rize, Sakarya, Samsun, Sinop, Tokat, Trabzon. (17 İl) olacak şekilde iller gruplara ayrılmıştır. Yine aynı genelge ile bu illerin sokağa çıkma kısıtlamaları aşağıdaki şekilde düzenlenmiştir;

Hafta içi günlerde 21.00-05.00 saatleri arasında tüm Türkiye’de sokağa çıkma kısıtlaması uygulanmasına,

Hafta sonlarında ise; Düşük ve orta risk grubunda yer alan illerde hafta sonu sokağa çıkma kısıtlaması, hafta içinde olduğu gibi 21.00-05.00 saatleri arasında uygulanmasına,

Yüksek ve çok yüksek risk grubunda yer alan illerde; 65 yaş ve üzeri ile 20 yaş altı vatandaşlar için getirilen sokağa çıkma süreleri 3 saatten 4 saate yükseltilecek olup 65 yaş ve üzeri vatandaşlar 10.00-14.00 saatleri arasında, 20 yaş altı çocuklar ve gençler ise 14.00-18.00 saatleri arasında sokağa çıkabilmelerine,

Yüksek ve çok yüksek risk grubunda yer alan illerde; Milli Eğitim Bakanlığınca yüz yüze eğitim/sınav yapması uygun görülen eğitim kurumlarının

öğrenci/öğretmen/çalışanlarının durumlarını eğitim kurumlarınca verilecek kurum adresi ile çalışma/ders programını ihtiva eden belge ile belgelendirmeleri şartıyla, güzergâh ve ilgili saatlerle sınırlı olacak şekilde sokağa çıkma kısıtlamasından muaf tutulmalarına.

Düşük, orta ve yüksek risk gruplarında belirlenen kapasite oranlarına göre 07.00-19.00 saatleri arasında faaliyet gösterecek olan yeme-içme yerleri (lokanta, restoran, kafeterya, pastane, tatlıcı vb.) ile kıraathane ve çay bahçesi gibi işyerleri için Sağlık Bakanlığı Covid-19 Salgın Yönetimi ve Çalışma Rehberinde yer alan mesafe koşulları (masalar ve koltuklar arası) göz önünde bulundurularak açık ve kapalı alanlar için ayrı ayrı olacak şekilde % 50 kapasite sınırlaması oranı uygulanarak mekânda bulunabilecek masa koltuk sayısı ve aynı anda bulunabilecek azami kişi sayısı tespit edilecektir. Bu risk gruplarındaki yeme içme yerleri 19:00-21.00 saatleri arasında paket servisi veya gel-al şeklinde, 21.00-24.00 saatleri arasında ise sadece paket servis şeklinde hizmet verebileceklerine,

Çok yüksek risk grubunda yer alan illerde bulunan yeme içme yerleri, 10.00-20.00 saatleri arasında paket servisi veya gel-al şeklinde, 20.00-24.00 saatleri arasında ise sadece paket servis şeklinde hizmet verebilmesine yönelik son derece detaylı şekilde tedbirler yayımlanmıştır (İçişleri Bakanlığı, 2021).

İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından 03.03.2021 tarihinde yayınlanan Dinamik Denetim Süreci konu başlıklı genelge ile illerde Valiliklerce salgının seyrini etkileyen her türlü faktörün analiz edileceği ve bu faktörlere yönelik tedbirlerin ve faaliyetlerin yer alacağı İl Salgın Risk Azaltma Planı (SARAP) hazırlanması gerektiği iletilmiştir. Pandemi ile ilgili değerlendirmelerin yapıldığı ve kararların alındığı il kurullarında bu planın paylaşılması gerektiği iletilmiştir.

Salgınla mücadele sürecinde dünya genelinde çeşitli kısıtlamalar ile salgının bulaşma riskinin başta azaltılması ve devamında da ortadan kaldırılmasına yönelik adımlar atıldı. Bu uygulamaların bir kısmı daha önce de uygulanmış iken önemli bir kısmı da ilk defa uygulamaya konulmuştur. Bir yandan insanların dolaşımını kısıtlarken diğer yandan da sosyal, ekonomik ve kültürel anlamda mevcut düzenin asgari şekilde devamı yönünde birçok adım atılmıştır.

4.3.4 Vefa Sosyal Destek Grupları

Türkiye’de salgına ilişkin ilk vakanın görüldüğü 11.03.2020 tarihinden itibaren salgınla mücadele kapsamında çok önemli tedbirler alınmıştır. Bu tedbirlerden biri de vatandaşlar için ulaşımın ve dolaşımın kısıtlanmasıdır. Bu kapsamda İçişleri Bakanlığı’nın 21.03.2020 tarihli genelgesi ile 65 yaş ve üstü ile kronik rahatsızlıkları olan vatandaşların 21.03.2020 günü saat 24.00’ten itibaren ikametlerinden dışarı çıkmaları, açık alan ve parklarda dolaşmaları ve toplu ulaşım araçları ile seyahat etmeleri sınırlandırılarak sokağa çıkmaları kısıtlanmıştır. Bu ilk sokağa çıkma yasağı, Sağlık Bakanlığı ve Bilim Kurulunun tavsiyeleri doğrultusunda, 65 yaş ve üstü vatandaşlar ile astım, kronik rahatsızlığı olan vatandaşların kendi hayatlarının ve halk sağlığının riske edilmemesi ve vaka sayılarının artış göstererek can kayıpların artması sonucunda halk sağlığı ve kamu düzeninin bozulmaması gerekçesi ile alınmıştır. Farklı tarihlerde, farklı zaman aralıkları ile ve farklı kapsamlarda olmak üzere tekrarlanan sokağa çıkma kısıtlamalarında özellikle tek başına yaşayan ve ihtiyaçlarını karşılayabilecek yakını bulunmayan 65 yaş ve üstü ile kronik rahatsızlığı olan vatandaşların mağdur olmamaları ve temel ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla Vefa Sosyal Destek Gruplarının oluşturulması öngörülmüştür (İçişleri Bakanlığı, 2020).

İçişleri Bakanlığı tarafından oluşturulan Vefa sosyal Destek Grupları, Valilik ve kaymakamlıklar koordinasyonunda 62 günde büyük çalışmalara imza atmıştır. Yaklaşık iki ay gibi bir sürede 6.5 milyonu aşkın haneye ulaşan vefa grupları, 65 yaş ve üstü ile kronik rahatsızlığı bulunanların emekli maaşından gıdaya, ilaçtan hijyen malzemesine kadar tüm ihtiyaçlarını temin etmiştir.

Koronavirüs tedbirleri kapsamında, sokağa çıkma kısıtlaması bulunan 65 yaş ve üstü ile kronik rahatsızlığı bulunanların ihtiyaçlarını karşılamak için valilikler ve kaymakamlar koordinesinde Vefa Sosyal Destek grupları oluşturuldu. 22 Mart 2020 tarihinde faaliyetlerine başlayan vefa destek grupları 65 yaş ve üstü vatandaşlarla, kronik rahatsızlığı bulunanların ihtiyaçlarını gidermek üzere çalışmalar yürütmüştür. 112, 155, 156 ve diğer numaralar üzerinden ihtiyaçlarını bildiren bu kapsamdaki vatandaşların talepleri polis, jandarma, bekçi, İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü (AFAD) personeli, öğretmen, din görevlileri gibi kamu çalışanlarının yanı sıra sivil toplum kuruluşlarının gönüllüleri tarafından anında karşılanarak evlerine götürülmüştür.

Vefa Sosyal Destek Gruplarına, 22 Mart-13 Mayıs 2020 döneminde 112 hattı üzerinden 2.561.283 arama, 155 hattı üzerinden 858.686 arama, 156 hattı üzerinden 373.310 arama, diğer numaralardan 3.339.174 arama olmak üzere toplam 7.132.453 arama gerçekleştirilmiştir. Bu aramalarda 6.649.461 vatandaşın ihtiyacı sosyal destek grupları tarafından karşılanmıştır (İçişleri Bakanlığı, 2020).

Yine Covid-19 tedbirleri kapsamında iller arası seyahat kısıtlaması uygulamasına gidilmiş, kısıtlama kapsamındaki illere hava, deniz, kara yoluyla giriş çıkış istisnalar hariç olmak üzere durdurulmuştur.

Bu kapsamda Vefa İletişim Sistemi üzerinden Nisan-Mayıs dönemini kapsayan iki aylık süreçte 1.980.795 başvuru yapılmıştır. Bu başvuruların 806.767'si onaylanmıştır. Onaylanan seyahat izin belgelerinin 189.386'sı tedavi amaçlı, 94.220'si geçici süreyle farklı illerde bulunanlar, 80.875'i birinci derecede yakını vefat edenler veya ağır hastası bulunanlar, 4.375'i çay üreticisi ve refakatindekiler, 437.911'i ise diğer başvurular şeklinde olmuştur (İçişleri Bakanlığı, 2020).

Vefa Sosyal Destek Grupları üç ayrı yapının bütünlüğünü ifade etmektedir. Bu yapılar; Vefa Koordinasyon Grubu, Vefa İletişim Merkezi ve Vefa Saha Ekipleri şeklindedir (Özel & Dönmez, 2021).

- **Vefa Koordinasyon Grubu;** vali yardımcısı/kaymakamın başkanlığında, il/ilçe jandarma komutanı, il/ilçe emniyet müdürü, vali/kaymakam tarafından belirlenecek kamu kurumlarının temsilcileri (uygulamada il/ilçe müftüsü, il/ ilçe milli eğitim müdürü, il/ilçe sağlık müdürü, il/ilçe Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı-SYDV Müdürü) ile yerel yönetim temsilcisi (uygulamada il/ilçe belediye başkanı ve ilgili belediye başkan yardımcısı) ile AFAD, Kızılay ve ihtiyaç duyulacak STK temsilcilerinden oluşturulmuştur. Koordinasyon grubunun temel görevi, gerek İletişim Merkezi gerekse Saha Ekipleri arasındaki koordinasyonu sağlamak ve kurulan sistemin etkin bir şekilde işlemesi için gerekli tüm tedbirleri almak, STK'lar ve gönüllülerle işbirliği içerisinde hizmetin etkin bir şekilde gerçekleştirilmesidir (Özel & Dönmez, 2021).

- **Vefa İletişim Merkezinde;** il/ilçe SYDV, il/ilçe jandarma komutanlığı ve emniyet müdürlüğü, il/ilçe sağlık müdürlüğü, il/ilçe belediyesinden birer personel ile illerde AFAD ve Kızılay, ilçelerde ise sadece Kızılay'dan birer temsilci görevlendirilmiştir. Vefa İletişim Merkezlerinin temel görevi, başta 65 yaş ve üstü vatandaşlar ile kronik hastalığı olan vatandaşlar tarafından iletilen talepleri almak,

değerlendirmek ve bu ihtiyaçların karşılanması için saha ekiplerine gerekli yönlendirmeyi yapmaktır.

- **Vefa Saha Ekiplerinde;** il/ilçe SYDV, il/ilçe jandarma komutanlığı, il/ilçe emniyet, milli eğitim müdürlükleri personeli, il/ilçe din görevlileri, il/ilçe belediye çalışanları, Kızılay ve diğer gönüllüler ile özel sektör çalışanları görev almışlardır. Vefa Saha Ekipleri, Vefa İletişim Merkezinden yönlendirilen ihtiyaçların temin edilmesi ve bunların doğrudan doğruya talep edenlere iletilmesini sağlamaktadırlar (Özel & Dönmez, 2021).

İstanbul'da Vefa Sosyal Destek Gruplarında Görevli Personel Profili		
Sıra No	Kurum/ Unvan	Sayı
1	Öğretmen	2.543
2	İmam/ Hatip/ Vaiz	1.680
3	Polis/ Bekçi/ Jandarma	1.637
4	Gönüllü Motorcu	76
5	STK Gönüllüsü	1.673
6	Diğer Kurum Çalışanı	4.678
Toplam		12.287

Tablo 4: İstanbul'da Vefa Sosyal Destek Gruplarında Görevli Personel Tablosu (İstanbul Valiliği'nden temin edilen verilerden oluşturulmuştur)

Tablo 4.2'de İçişleri Bakanlığı genelgesi ile oluşturulan vefa sosyal destek gruplarında görev alan personel kurum ve unvan bazlı dağılımlarına yer verilmiştir. Burada idarenin bütünlüğü çerçevesinde her meslek grubundan personelin görev alması ve pandemi kısıtlamalarından etkilenen vatandaşların ihtiyaçlarına cevap vermiş olmaları önemlidir. Bu uygulama yöntem olarak hem yeni hem de iyi sonuçlar ortaya koymuştur.

Yukarıda Vefa Sosyal destek Gruplarının oluşumu ve kısaca yaptıkları çalışmalara değinilmiştir. İl idaresi bağlamında değerlendirildiğinde ilde görevli tüm kamu personelinin Valiler tarafından sevk ve idare edilebileceği bilinmektedir. Yasal bir yetki olan bu konu bugüne kadar bu denli işletilmemiştir. Zira hem görevli hem de gönüllülük esasının birleştirildiği bu uygulama ile tedbirler sonucu getirilen sokağa çıkma kısıtlamalarından etkilenen ihtiyaç sahibi vatandaşların ihtiyaçları görülmüş hem de çeşitli kamusal hizmetlerin görülmesinde de etkin olarak kullanılmıştır.

Uygulama aynı zamanda sosyal devlet ilkesinin ilettirilmesi ve dayanışma bilincinin de ön plana çıkartılmasını sağlamıştır. Uygulama döneminde gerek yazılı gerekse de görsel medyada çıkan haberlerde yaşlı ve ihtiyaç sahibi vatandaşların ihtiyaçlarının giderilmesi konusundaki seferberlik yaklaşımı takdirle karşılanmıştır. Salgın sonucu birçok ülkede umutsuzluk ve karamsarlığa bağlı depresyon haberleri yayılırken Türkiye’de bu tür uygulamalar sayesinde insanların bu zorlu süreci en az hasarla atlattıklarına katkı sunmuştur.

Bu çalışmanın idare sisteminin işleyişine dair yeni uygulamaların önerilmesi ile ilgili kısmında da ayrıca değerlendirilecek olan Vefa Sosyal destek grupları uygulaması olası farklı olağanüstü durumlarda yeni bir uygulamanın ilk ve etkili bir örneği olarak idari tecrübeler arasında yer alacaktır.

4.4 İstanbul’da Salgınla Mücadele

Bu çalışmada salgınla mücadelenin il idaresi bağlamında değerlendirilmesi İstanbul özelinde yapılmaktadır. İstanbul salgın sürecinin dışında da Türkiye ve dünyada önemli bir şehirdir. Bu önemine binaen salgın sürecinde sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda etkilenen İstanbul’un süreç yönetiminde nasıl bir yol izlendiğine değinmekte fayda görülmektedir. İstanbul’da kamu kurum ve kuruluşlarının süreç boyunca İl Umumi Hıfzıssıhha Kurulu, İl Pandemi Kurulu ve İBB Bilim Kurulu gibi organlar ile enforme edildiği belirtilmiştir. Burada kısaca salgınla mücadele ve söz konusu organların yapılarına değinilmiştir.

Salgınla mücadele genel olarak İl Sağlık Müdürlüğü üzerinden yürütülen faaliyetler aşağıdaki şekildedir.

Covid-19 Filyasyon Çalışmaları: Mart 2020 tarihinde ilk pozitif vakaların çıkması ile beraber Sağlık Bakanlığı’nın Halk Sağlığı Yönetim Sistemi’ne (HSYS) PCR + ve BT + vakalar yansımaya başlamıştır. Pozitif vakaların izlenmeleri İl Sağlık Müdürlüğü filyasyon ekipleriyle yürütülmeye başlanmıştır. Evde izole pozitif çıkan vaka filyasyon ekiplerince aranıp adres teyidi alındıktan sonra evlerinde ziyaret edilmiştir. Detaylı bir filyasyon yapıp Sağlık Bakanlığı Covid-19 Rehberi doğrultusunda ilaç kriterlerini karşılamaları durumunda ilaç verilmiştir. Sağlık Bakanlığı Covid-19 Rehberi doğrultusunda temaslı sorgulanması yapıp temaslılar Filyasyon ve İzolasyon Takip Sistemi’ne (FİTAS) işlenmiş olup vakalar ve temaslılara detaylı izolasyon bilgileri aktararak ve güncel rehber takip edilerek izolasyon sürelerinde evde kalacaklarına dahil onay kodu gönderilmiş böylece kişilerden evden kalacaklarını

onaylamaları sağlanmıştır. Ayrıca belirtileri olan temashılardan filyasyon ekipleri tarafından evde numuneleri alınmıştır. Bu numuneler ilgili hastanelerin Laboratuvarlarına İl Sağlık Müdürlüğü tarafından ulaştırılmıştır. Hastanede yatan pozitif vakalar da ekipler tarafından aranılmış ve temaslı sorgulaması yapıldıktan sonra FİTAS'a eklenmiş ve izolasyon bilgileri aktarılmıştır. Pandeminin ilk süreçlerinde pozitif vakalar ve temashıları izolasyon süreleri boyunca ilçe sağlık müdürlüklerinin izlem ekipleri tarafından aranmış, semptom çıkması durumunda da evlerine gidilerek numuneleri alınmıştır. Sonraki süreçte vakalar ve temashıların izlemeleri aile hekimleri ve aile sağlığı çalışanları tarafından yürütölerek belirti çıkan temashılar izlenmeye alınmıştır. Ardından evlere gidilerek numuneleri alınmıştır.

Covid-19 Lojistik Hizmetleri: İl Sağlık Müdürlüğü tarafından ilçe sağlık müdürlüklerine dağıtılan koruyucu ekipmanlar (tıbbi maske, gözlük, tulum, bone, eldiven vb.) aile sağlığı merkezlerine dağıtılmıştır. Covid-19 numune alımında kullanılan ekipmanlar İl Sağlık Müdürlüğü tarafından temin edilmiş olup ilçeye bağlı kamu hastanelerine dağıtımını yapılmıştır.

Covid-19 Aşılama Çalışmaları: Ocak 2021 tarihinde 90 yaş üzeri ve sağlık çalışanlarına aşı haklarının tanımlanması ile beraber evlerde ve huzur evlerinde yaşayan yaşlılara aşı ekipleri tarafından aşılamlar yapılmıştır. Sağlık çalışanlarına da aşılamlar yapılmıştır. Aşı hakkına sahip bireylerin kapsamının genişlemesi ile beraber aşılama hizmetleri de o yönde şekillenmiştir. Ayrıca evden çıkamayacak durumda olan engelli, yaşlı ve sosyal endikasyonu olan kişiler müdürlüğümüzü arayıp aşı talep etmeleri durumunda evlere gidilerek aşılama hizmetleri yapılmıştır. İlçemizdeki huzur evleri ile iletişime geçilerek orda kalan yaşlıların aşılama hizmetleri yapılmıştır.

Covid-19 Tarama Çalışmaları: Maltepe Ceza İnfaz Kurumu'ndaki hükümlüler ve ceza infaz koruma memurlarına rehber doğrultusunda uygun aralıklarla filyasyon ekipleri tarafından numuneleri alınmıştır. Pozitif çıkma durumunda rehber doğrultusunda gerekli işlemler yürütölmüştür. Askeri kışla ve huzur evleri gibi toplu yaşam yerlerinde de rehber doğrultusunda uygun aralıklarla filyasyon ekipleri tarafından yerinde numuneler alınmıştır. Ayrıca asker hizmet yükümlülerinin birliklerine teslim olmadan önce PCR taraması da müdürlüğümüz tarafından yapılmıştır. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) seroprevelans çalışması kapsamında

ilçelerde örnekleme seçilmiş hanelere ev ziyareti yapılarak kabul eden kişilerden antikor taraması amaçlı kan ve PCR numune alımı yapılmıştır.

İzolasyon Yurdu Hizmetleri: Haziran 2020 tarihinde Maltepe ilçesinde bulunan Kredi Yurtlar Kurumu'na bağlı Mimar Sinan Erkek Öğrenci Yurdu il genelindeki izolasyon yurdu olarak hizmet vermeye başlamıştır. Evde izole olması gereken fakat barınma koşulu yeterli olmayan kişiler, yurt dışından gelip rehber doğrultusunda izole kalması gereken kişiler, izolasyona uymayıp emniyet güçleri tarafından getirilen kişiler de rehberine uygun süreler doğrultusunda yurtda kalmışlardır. Yurda Sağlık Müdürlüğü tarafından sağlık ekipleri görevlendirilmiş olup yurtda kalan kişilerin izlem ve taramaları ekiplerimizce yürütülmüştür.

Ruhsal Destek Programı Hizmetleri: İl Sağlık Müdürlüğü ruh sağlığı biriminde çalışan psikologlar tarafından PCR sonucu pozitif çıkmış kişilere ve onların temashılarına telefon ile ulaşılarak psikososyal destek verilmeye başlanmış, ileri destek gereken kişiler Koronavirüs Online Destek Ruhsal Destek Programı'na (KORDEP) yönlendirilmiştir.

Covid-19 Eğitim Çalışmaları: İlçelerde filyasyon ekipleri kapsamında görevlendirilen diş hekimleri ve diğer sağlık çalışanlarına müdürlüğümüz tarafından Covid-19 hakkında eğitim verilmiştir. Ayrıca çalışanlarına güncellenen Covid-19 rehberleri doğrultusunda hizmet içi eğitimler verilmiştir. İlçelerdeki diğer kamu kurumları ve muhtarlar ile kaymakamlık başkanlığında yürütülen hizmetler hakkında bilgilendirme toplantıları yapılmış, faaliyet raporları hazırlanmıştır. Halka yönelik Covid-19 aşılı ve Covid-19'dan korunma tedbirleri ile ilgili bilgi ve farkındalık çalışmaları yürütülmüştür.

Covid-19 Döneminde Denetim Hizmetleri: İçişleri Bakanlığı'nın koronavirüs tedbirleri kapsamındaki uygulamaları doğrultusunda ilçelerde yer alan alışveriş merkezlerinde denetim yapmak üzere Sağlık Müdürlüğünde çalışan halk sağlığı uzmanı doktor ve çevre sağlığı teknisyeni gibi uzman personel görevlendirilmiştir. Sonraki süreçte de kafe, restoran, çay bahçesi, piknik alanı, kiraathane, yüzme havuzu, kaplıca, sauna gibi alanlarda uygun aralıklarla denetim faaliyetleri devam etmiştir.

4.4.1 İl Umumi Hıfzıssıhha Kurulu

Türk kamu idare sistemi iki alt sisteme sahip örgütsel bir yapıdır. Alt sistemlerden birisi merkezi yönetim diğeri ise yerinden yönetimdir. Kentlerde yönetim yerinden yönetim sisteminin alt sistemi olan yerel yönetimler ve merkezi yönetimin yereldeki yönetim kuruluşları eli ile yerine getirilmektedir. Kent yönetiminde yerel idareleri, salgın hastalıklarla mücadele edebilmeleri için yetkilendiren mevzuat, ülkemizde halk sağlığının temel yasası olan 1583 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'dur. Yerel idarelerin ilgili kanun kapsamında yerine getireceği görevler 18 ile 20'inci maddelerde hüküm altına alınmıştır, ilgili maddeler değerlendirildiğinde yerel idarelerin bulaşıcı hastalıklarla mücadele etmesi ve kamusal halk sağlığının korunmasına yönelik görevlerinin olduğu ifade edilmiştir (Etiler, 2020, s. 69). İlgili kanunun takip eden maddelerinde ise Umumi Hıfzıssıhha Kurulları ele alınmıştır. Bu kurulların kuruluşu ve amacının hüküm altına alındığı 23 ile 28'inci maddeler değerlendirildiğinde kurul üyeleri içerisinde yerel idare birimlerinin yer aldığı görülmektedir (Etiler, 2020, s. 70). Günümüzde krizi ile mücadele noktasında bu kurulların önemi gittikçe artmaktadır. Kriz konusu itibariye olağanüstü bir hal olması sebebiyle yönetimi de hızlı ve etkili karar alma becerisini gerekli kılmaktadır. Bu kurullar, hem uygulanması zorunlu kuralları devreye sokmakta hem de ilgili konuya göre kanunda boşluk olması halinde hızlı karar alınmasını sağlamaktadır.

Pandemi ile yapılan mücadelenin yerelde hem mevzuata uygun olması hem de etkili yerel adımlar atılması için oluşturulmuş meclislerdir.

1593 Sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun 23. Maddesi; *Her vilayet merkezinde bir umumi hıfzıssıhha meclisi toplanır. Bu meclis mahalli sıhhat ve içtimai muavenet müdürü, nafia mühendisi, maarif, baytar müdürü, mevcutsa sahil sıhhiye merkezi tabibi, bir hükümet ve belediye tabibi ve hastane baştabibi ile garnizon ve kıt'a bulunan yerlerde en büyük askeri tabip ve serbest sanat icra eden bir tabip ve bir eczacıdan ve belediye reisinden mürekkeptir Meclis valinin veya valiye bilve kale sıhhiye müdürünün riyaseti altında içtima eder. Valinin tensip edeceği bir zat kitabet vazifesini ifa ve zabıtları tanzim eder.*

Vali yardımcısı başkanlığında toplanır. Alınan kararlar uygulanmak zorundadır şeklindedir.

Covid-19 Pandemisi ile mücadele sürecinde İstanbul'da İl Umumi Hıfzıssıhha Meclisi tarafından 118'i 2020 yılı, 62'si 2021 yılı ve 15'i de (25 Nisan 2022 itibariyle) 2022 yılında olmak üzere 195 toplantı yapılmıştır (İstanbul Valiliği, 2020-2022).

İl Hıfzıssıhha Meclisi İl Pandemi Kurulunca alınan tavsiye niteliğindeki kararları da görüşüp karar bağlamaktadır (Umumi Hıfzıssıhha Kanunu).

Görevleri (Umumi Hıfzıssıhha Kanunu);

- Doğumu teshil ve çocuk ölümünü tenkis edecek tedbirler.
- Validelerin doğumdan evvel ve doğumdan sonra sıhhatlerinin vikayesi.
- Memlekete sâri ve salgın hastalıkların hululüne mümanaat.
- Dâhilde her nevi intani, sâri ve salgın hastalıklarla veya çok miktarda vefiyatı intaç ettiği görülen sair muzır amillerle mücadele.
- Tababet ve şubeleri sanatlarının icrasına nezaret.
- ilaçları ve bütün zehirli müessir ve uyuşturucu maddelerle yalnız hayvanlar için serumlar ve aşıları murakabe hariç olmak üzere her nevi serum ve aşıları murakabe.
- Çocukluk ve gençlik hıfzıssıhhasına ait işlerle çocuk sıhhat ve bünye sinin muhafaza ve tekâmülüne ait tesisatın murakabesi.
- Mektep hıfzıssıhhası.
- Mesai ve san 'at hıfzıssıhhası işleri.
- Maden suları ile sair havassı şifaiyesi olan sulara nezaret.
- Hıfzıssıhha müesseseleri ve bakteriyoloji laboratuvarları ve alelümum hayati muayene ve tahlillere mahsus müesseseler küşat ve idaresi.
- Mesleki tedrisat müesseseleri küşat ve idare veya mümasili müessesatı murakabe ve bunlara müsaade.
- Mecnunlarla sair ruhi hastalıklara mahsus tedaviehaneler veya malül veya herhangi bir noksanı hilkate malik olanları kabul edecek yurt veya müesseseler tesis ve idare.
- Muhacrin sıhhat işleri.
- Hapishanelerin ahvali sıhhiyesine nezaret.
- Tıbbi istatistiklerin tanzimi.
- Sıhhi neşriyat ve propagandalar.
- Vesaiti münakale umuru sıhhiyesinin nezaret

Yukarıda kanun metninin günümüz Türkçesine uyarlanmış şekliyle meclisin üye yapısı şu şekildedir;

İL HIFZISSİHHA MECLİSİ ÜYELERİ	
1	Vali Yardımcısı
2	İl Sağlık Müdürlüğü
3	İl Milli Eğitim Müdürlüğü
4	Büyükşehir Belediyesi Sağlık Daire Başkanı
5	1. Ordu Komutanlığı
6	Hudut ve Sınır Sağlığı Genel Müdürlüğü
7	Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü
8	Serbest Tabip
9	Serbest Eczacı
10	İlçe Sağlık Müdürlüğü
11	Hastane Başhekimisi

Tablo 5: İl Hıfzıssıhha Meclisi Üyeleri Tablosu (Yazar tarafından kanun metninden derlenmiştir)

Bu süreçte merkezi düzeyde Cumhurbaşkanlığı ve bakanlıklar tarafından alınan tedbir ve kararların mevzuata uygun şekilde karar bağlanması ve illerin lokal durumları dikkate alınarak bazı kararların alınması şeklinde bir işlev görmektedir.

İstanbul İl Hıfzıssıhha Kurulu tarafından alınan bazı kararlar; aşağıda sıralanan kararlar çeşitli sektörlerde görev alanların kısıtlamalardan muaflıklerine ilişkindir. İl Pandemi Kurulu tavsiyeleri sonucu İstanbul'a özel alınan tedbirleri göstermektedir.

- Milli Savunma Bakanlığı ve Savunma Sanayi Başkanlığı bünyesinde faaliyet gösteren tesisler ile bunların tedarikçileri ve stratejik hizmet ve ürün sunan
- fabrikalar ve kuruluşlarda çalışan personel.
- Yurt dışı uçuşu olan yabancıların havalimanına transferleri.
- Otoyollarda görevli gişe görevlileri.
- Sabiha Gökçen Havalimanı ve inşaat şantiye çalışanları.
- Atatürk Havalimanı çalışanları ve Sahra Hastanesi inşaatında çalışanlar.
- Sancaktepe'de yapılan Sahra Hastanesi çalışanları.
- İkitelli şehir hastanesi inşaatı ve yol inşaatında çalışanlar.
- İstanbul Havalimanına daimi giriş kartı olan kamu görevlisi ve şirket çalışanları.
- İstanbul Havalimanı yanındaki rüzgâr santrallerinin kaldırılmasında görevli personel.

- Avrupa Yakasında görev yapan Doğa Koruma ve Milli Parklar Bölge Müdürlüğü personeli ile Anadolu Yakasında görev yapacak İl Tarım ve Orman Müdürlüğü personeliyle birlikte görev yapacak personel, beraberlerinde rehberlik eden sivil vatandaşlar,
- Türkiye Jokey Kulübü ve Veliefendi Hipodromundaki yarış atlarını besleyen personel,
- Pendik Veteriner ve Kontrol Araştırma Enstitüsünde görevli laboratuvar bakım personeli,

İl Umumi Hıfzıssıhha Meclisleri mevzuatta yeri olan ve bu türden salgın niteliğindeki acil durumlarda verilen görevleri Sağlık Bakanlığı koordinasyonunda yürütmekle görevlidir. Ancak ilgili kanunun eski olması ve uygulanabilirlik yönünden günümüz şartlarına uyarlanıp güncellenmesinin daha faydalı olacağı değerlendirilmektedir. Zira benzeri yeni salgın ya da halk sağlığını genel anlamda etkileyecek olan durumlarda herhangi bir karışıklığa mahal verilmeden doğrudan çalışmaları başlatmalarını sağlayıcı düzenlemeler faydalı olacaktır.

4.4.2 İl Pandemi Kurulu

Pandemi sürecinin bilimsel veriler ışığında yönetilmesi önemli ve gereklidir. Bu bakımdan Sağlık Bakanlığı Bilim Kurulu'nu (10 Ocak 2020) oluşturarak ulusal düzeyde alınan kararları bilimsel temele oturtmuştur. 27 Mart 2020 tarihinde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip ERDOĞAN tarafından yapılan halka sesleniş konuşmasında İllerde Vali başkanlığında İl Pandemi Kurumları'nın oluşturulacağın belirtilmiştir (İçişleri Bakanlığı, 2020).

Bu çağrı ve sonrasında atılan adımlar bir koordinasyon eksikliği ya da bilgi eksikliği şeklinde de düşünülebilir. Çünkü Oluşturulan İl Pandemi Kurulları mevzuatta yeri olmayan ya da tanımlanmayan ve Cumhurbaşkanı talimatıyla vücut bulan oluşumlardı. Bu durumun uygulamada birliğin sağlanması ve mevzuata uygun hale getirilmesi için önceleri Vali başkanlığında yapılan toplantılarda alınan kararlar sonrasında İl Umumi Hıfzıssıhha Meclisinde karara bağlanarak yasal ve mevzuata uygun hale getirilmiştir.

İl Pandemi Kurulları ve bazı yerel yönetim birimlerinin oluşturmuş oldukları danışma birimi niteliğindeki Bilim Kurulları (ör. İBB Bilim Kurulu), bu çalışmada da öneri olarak düşünülecek değerlendirme kısmında ayrıca yer verilerek değerlendirilecektir.

Aşağıdaki tabloda İl Pandemi Kurulu üyelerinin tabi oldukları kurumlar belirtilmiştir.

İSTANBUL İL PANDEMİ KURULU	
1	İstanbul Valiliği
2	İstanbul Büyükşehir Belediyesi
3	Türkiye Hudut ve Sahiller Sağlık Genel Müdürlüğü
4	İl Jandarma Komutanlığı
5	İl Emniyet Müdürlüğü
6	İstanbul Müftülüğü
7	İl Sağlık Müdürlüğü
8	Sahil Güvenlik Marmara ve Boğazlar Bölge Komutanlığı
9	İl Milli Eğitim Müdürlüğü
10	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Müdürlüğü
11	Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü
12	Afet ve Acil Durum (AFAD) Müdürlüğü
13	İl Tarım ve Orman Müdürlüğü
14	İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi
15	İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi
16	Sağlık Bilimleri Üniversitesi Tıp Fakültesi
17	Bezmialem Vakıf Üniversitesi Tıp Fakültesi
18	Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM)
19	İstanbul Sanayi Odası (İSO)
20	İstanbul Ticaret Odası (İTO)
21	İstanbul Ticaret Borsası (İTB)
22	Deniz Ticaret Odası (DTO)
23	İstanbul Esnaf ve Sanatkarları Odaları Birliği (İSTESOB)
24	Özel Hastaneler Derneği (OHSAD)
25	Yoğun Bakım Derneği
26	Klinik Mikrobiyoloji Uzmanı
27	Enfeksiyon Hastalıkları Uzmanı
28	Göğüs Hastalıkları Uzmanı
29	Halk Sağlığı Uzmanları
30	Psikiyatri Uzmanı
31	Romatoloji Uzmanı

Tablo 6: İstanbul İl Pandemi Kurulu Üyeleri Tablosu (Tablo İstanbul İl Sağlık Md. 'den alınan veriler ile hazırlanmıştır)

Merkezden pandemi süreci yönetimi yönünde alınan kararların illerin sosyal, ekonomik ve kültürel yapılarına ve vaka sayısı dağılımına göre daha mahallî ve etkili şekilde yürütülmesi için illerde İl Hıfzıssıhha Kurullarına tavsiye kararlar vermek üzere İl Pandemi Kurulu oluşturulmasına karar verilmiştir. 28 Mart 2020 tarihinde İstanbul Valisi başkanlığında İl İdare Kurulu toplantısı yapılmış ve akabinde de İl Pandemi Kurulu ilk toplantısını gerçekleştirmiştir.

2. Toplantı 04 Nisan 2020 tarihinde, 3. 21 Nisan tarihinde olmak üzere ihtiyaca binaen toplantılar telekonferans yöntemiyle yapılmıştır. İl Pandemi Kurullarının aldığı kararlar İl Hıfzıssıhha Meclisleri için tavsiye niteliği taşımaktadır.

Bakanlıklarca alınan tedbirlere dair genelgeler ile alınan kararlar dışında İl'e has kararlar İl Pandemi kurulunda alınıp Hıfzıssıhha Meclisine de tavsiye mahiyetinde gönderilir.

Üye kurumların yapısı değerlendirildiğinde, İl Pandemi Kurulları yapıları itibariyle hem ekonomik hem sosyal hem de kültürel anlamda üye temsiliyeti olan bir yapıdadır.

İl Pandemi Kurulunun aldığı önemli bazı kararlar;

- İl dışında çıkış izin düzenlemesi,
- Mesai saatlerinin düzenlenmesi,
- Çocukların semt pazarlarına girişlerinin yasaklanması,
- Şehirlerarası deniz (yolcu) taşımacılığının yasaklanması şeklinde olmuş ve sonrasında alınan kararlar İl Hıfzıssıhha Meclisinde alınmıştır.

4.4.3 İstanbul Büyükşehir Belediyesi Bilim Kurulu

Covid-19 salgınına yönelik çalışmalarda bütün kamu kurum ve kuruluşları yetki ve görevleri dâhilinde adımlar atarak önlemler almış ve çeşitli çalışmalar yapmışlardır. Ulusal düzeyde Sağlık Bakanlığı tarafından Bilim Kurulu oluşturulmuş ve toplantılar yapılmıştır. Devam eden süreçte Cumhurbaşkanı tarafından yapılan çağrı ile İl Pandemi kurulları oluşturulmuştur (İçişleri Bakanlığı, 2020). Akabinde birçoğu büyükşehir olmak üzere bazı belediyeler de alt düzeyde pandemiye yönelik danışmanlık hizmeti vermek üzere 'bilim kurulları' oluşturmuştu. Bunlardan ilki İstanbul Büyükşehir Belediyesi olmuştur (Cumhuriyet, 2020).

Mevzuatımızda pandemi gibi ülke genelini etkileyen konularda yetkinin Sağlık Bakanlığı'nda olduğu Umumi Hıfzıssıhha Kanunu 1. Ve 2. Maddeleri ile Ulusal Pandemi Eylem Planı gibi üst politika metinlerinde açıkça belirtilmekle birlikte belediyelerin çeşitli konularda bilim insanlarının fikrine başvurması konusunda da yetkilerinin olduğu bilinmektedir. Bu duruma binaen İBB tarafından 'paralel bilim kurulu' oluşturulduğu şeklindeki eleştirilerin de olduğunu bu kısımda belirterek son bölümdeki merkez-yerel arasında yaşanan koordinasyon eksikliğine yönelik değerlendirmede yer verilecektir (Independent, 2020).

İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından oluşturulan ‘bilim kuruluna’ yönelik açıklamada şu ifadeler kullanılmıştır. Tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 hastalığı, ülkemizin nüfus ve nüfus yoğunluğu açısından en yüksek ili olan İstanbul’da, en ağır etkisiyle kendini göstermektedir. Sağlık Bakanlığı tarafından “vaka” olarak kabul edilen hastaların yüzde 60’ının İstanbul’da olduğu görülmektedir. Bu olağanüstü yüksek oran bile, tek başına İstanbul’un, tüm Türkiye’den ayrı biçimde ele alınması ve kente özgün koruma, kontrol stratejilerinin oluşturulmasını zorunlu kılmaktadır. Bu ciddi süreci en doğru şekilde yönetebilmek amacıyla, İBB daveti ve yapılanması içinde, bir Bilim Kurulu zarureti doğmuştur. Bu kurulun amacı, belediye hizmetlerinin güncel bilimsel verilerin ışığında; meslek odalarının, uzmanlık derneklerinin, sivil toplum kuruluşlarının, konu hakkında yetkin bilim insanlarının davet ve önerileriyle, ortak akılla, özgün bir şekilde planlanması, yürütülmesi ve denetlenmesidir (İBB, 2020).

İBB Bilim Kurulu tarafından yapılan bazı öneriler aşağıdaki gibidir.

- Alternatif tedavi merkezleri kurulmalı; bu merkezlerin yanı sıra, izolasyonun sağlanması için spor ve benzeri geniş alanlı salonlardan izolasyon birimleri olarak yararlanılmalıdır.
- Termal kameralarla tespit edilen şüpheli vakaların hızla muayenesi ve testleri yapılarak izolasyonu sağlanmalıdır.
- Çalışmak zorunda olan tesislerde belirli aralıklarla tedbir önlemlerinin (test dâhil) alınmasına ilişkin kontrol mekanizmaları harekete geçirilmelidir.
- Pandemi hastanelerinde ihtiyaç duyulan malzeme ve ekipmanların sağlanması ve dağıtımı için ek önlemler alınmalıdır.
- Halkın moral ve motivasyonunu yüksek tutmak ve ‘evde kal’ çağrısını güçlendirmek adına, çeşitli projeler üretilmelidir.
- Test sayısı artırılarak fiyasyona hız verilmelidir.
- Sağlık çalışanlarının korunmasına yönelik önleyici eylem planlarının ortaya konulmasına çalışılmalıdır. (Kişisel Koruyucu Ekipman, Konaklama vb.)
- Salgın yayılım hızının engellenmesine ilişkin her türlü kapanma tedbirlerine başvurulması gerekmektedir (İBB, 2020).

İBB Bilim Kurulu oluşturulma şekli itibarıyla İl Pandemi Kurulundan farklılık arz etmektedir. Zira İBB Bilim Kurulundaki üyelerin neredeyse tamamı sağlık kurumları ya da sağlıkla ilgili alanlarda uzmanlaşmışken; İl Pandemi Kurulunda hem sosyal hem de ekonomik kurumlardan da üyeler dahil edilerek genel bir çerçeve

çizilmiştir. Bu durum da medyada eleştirildiği gibi ‘paralel’ bir kurul oluşturmak yerine bir sağlık sorunu olan pandemiye yönelik danışma birimi vasfıyla oluşturulduğunu gösteriyor denebilir.

Hastalığın etkilerinin en çok görüldüğü yer İstanbul olduğu için İBB tarafından oluşturulan bilim kuruluna yer verilmiştir. Her ne kadar mevzuat yönünden farklı bir uygulama olsa da pandemi sürecinin irdelenmesi ve bu tür mekanizmaların işletilmelerinin öneminin anlaşılması için kısaca paylaşılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

Yine bu tavsiyelere benzer olarak kapanmaların gevşetilmesi ile ilgili bazı önerileri olmuş ve Sağlık Bakanlığı Bilim Kuruluna yönelik eleştirel bir duruş sergilemiştir (Gazeteduvar, 2020).

İstanbul Büyükşehir Belediyesinin Koronavirüs Bilim Kurulu Üyeleri	
1	Dr. Özkan Kaan Karadağ - İBB İş Sağlığı Ve Güvenliği Müdürü / Halk Sağlığı Uzmanı
2	Dr. Figen Yılmaz - İBB Sağlık Ve Hıfzıssıhha Müdürü
3	Prof. Dr. Birsan Çetin - Koç Üniversitesi Hastanesi / Enfeksiyon Hastalıkları Klinik Mikrobiyoloji Uzmanı
4	Prof. Dr. Zeki Kılıçaslan - İstanbul Tıp Fakültesi Göğüs Hastalıkları Anabilim Dalı Öğretim Üyesi
5	Prof. Dr. Onur Hamzaoglu - İstanbul İl Sağlık Müdürlüğü / Halk Sağlığı Uzmanı
6	Prof. Dr. Nilay Etiler - İstanbul Tabip Odası Halk Sağlığı Uzmanı
7	Prof. Dr. Feyza Erkan - İstanbul Üniversitesi Göğüs Hastalıkları Anabilim Dalı
8	Prof. Dr. Önder Ergönül - Enfeksiyon Hastalıkları Uzmanlık Derneği
9	Uzm. Dr. Evindar Karabulut - Psikiyatr - Psikoterapist
10	Uzm. Dr. Nilüfer Aykaç Kongar - Florence Nightingale Hastanesi / Göğüs Hastalıkları Uzmanı
11	Uzm. Dr. Melahat Cengiz - Enfeksiyon Hastalıkları Uzmanı
12	Uzm. Dr. Cenk Teker - K.B.B Uzmanı
13	Dr. Melike Yavuz - İstanbul Halk Sağlığı Uzmanları Derneği / Halk Sağlığı Uzmanı
14	Doç. Dr. Ejder Akgün Yıldırım - Psikiyatri Uzmanları Derneği- Psikiyatrist
15	Ecz. Zafer Cenap Sarılioğlu - İstanbul Eczacı Odası Başkanı
16	Dt. Ahmet Gürbüz - Diş Hekimi

Tablo 7: İBB Bilim Kurulu Üyeleri Tablosu (İstanbul Eczacı Odası, 2020)

4.5 Merkezi Yönetimin Taşra Birimlerinin Çalışmaları

Salgın süreci boyunca ildeki merkezi kuruluşların taşra birimleri, belediyeler, sivil toplum kuruluşları ve kamu kurumu niteliğindeki sivil kurumları tarafından çeşitli

görevler yürütülmüştür. Tüm bu kurum ve kuruluşların sevk, idare ve koordinasyonu görevi İstanbul Valiliği tarafından İl Hıfzıssıhha Kurulu eliyle yürütülmüştür. Önceki bölümlerde de salgının genel olarak merkezi olarak yönetildiği ancak yayımlanan ulusal düzeydeki genelgelerin illerde ilgili kurullar tarafından onaylanıp mevzuata uygun hale getirildiği belirtilmişti. Cumhurbaşkanlığı kabinesi tarafından alınan kararlar genellikle İçişleri Bakanlığı ancak bazen diğer bakanlık ve başkanlıklar tarafından genelge şeklinde yayımlanarak yürürlüğe konulmuştur.

İstanbul Valiliği sürecin sevk ve koordinasyonunu yürüten çatı kurum olmuştur. Bu süreçte ilk çalışmaların yerel düzeydeki kurum ve kuruluşlar ile yapılan değerlendirme toplantıları olmuştur. 13.03.2020 tarihinde Covid-19 salgını gündemli İl Hıfzıssıhha Kurulu toplanmış ve hastalığın değerlendirmesi yapılarak Sağlık Bakanlığı tarafından hazırlanan rehberin yürürlüğe konulması ve uygulanmasına yönelik kararlar alınmıştır.

İl Hıfzıssıhha Kurulu toplamda 209 defa toplanarak merkezden yayımlanan genelgeler doğrultusunda kararlar almış ve bu kararlara dair süreci değerlendirip il valisine sunmuştur. Son toplantısı 30.05.2022 tarihinde, toplu taşıma araçlarında maske takma zorunluluğunun kaldırılması ve İlçe Hıfzıssıhha Kurullarının gerekli görülen yerlerde düzenleme yapabilmeleri yönündeki karar alınarak tamamlanmıştır.

4.6 Yerel Yönetimlerin Salgınla Mücadeleleri

Salgınla etkin mücadele kamu kurum ve kuruluşlarının bir bütünlük ve eşgüdüm halinde çalışma yürütülmesine bağlanabilir. Bu durum sevk ve idare için yasalar ile görevlendirilmiş olan kamu idarelerinin öne çıkmasını sağlamaktadır. Bu itibarla merkezi hükümetin yürüttüğü çalışmaların taşrada etkili sonuçlar verebilmesi bu eşgüdümle orantılıdır.

Yerel yönetimlerin hem sahada yaygın hizmetler yürütüyor olmaları hem de araç gereç ve insan kaynağı yönünden güçlü olmaları bu sürecin önemli aktörleri olmalarını sağlamıştır.

Dünyada yerel yönetimlerin Covid-19 salgınıyla baş etmede kullandıkları yöntemlerin genellikle yerel refah sisteminin diğer aktörleri (aile, topluluk, özel işletmeler, sivil toplum örgütleri) ile iş birliği sağlanarak oluşturulan hizmetler ve sosyal yardımlar olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, genelde yerel yönetimlerin, özelde belediyelerin kendi öz kaynakları yanında, merkezden gelen transferler ve yerel

refah sisteminin finansal, kurumsal ve insan kaynakları bu mücadelede etkinlikleri belirlediği söylenebilir. Ayrıca ulusal ve yerel yönetimler arasında etkili koordinasyon mekanizmalarının kritik bir öneme sahip olduğu da belirtilmelidir. Bu anlamda krizlere yanıt vermek, kimin ne yaptığı, fonların kontrolü ve kimin kritik kararları aldığı konusunda netlik gerektirmektedir (Rajadhyaksha, 2021).

Bu çalışma salgınla mücadele sürecinde il idaresinin etkinliğinin değerlendirilmesi şeklinde yürütülmektedir. İl düzeyinde sürecin yürütülmesinde yetkili olan birçok kurum ve kuruluş olmakla birlikte en temel ve önemli görevleri talimatlar, sevk ve idare noktasında Valilik yürütürken; saha uygulamaları ve beledi hizmetler noktasında ise İBB ve 39 ilçe belediyesi yürütmüştür. Çalışmanın kapsamı itibariyle bu bölümde sadece İstanbul'da yürütülen çalışmalara değinilmiştir.

Salgının yayılma hızı da dikkate alındığında hem nüfusu kontrol altında tutmak hem de vatandaşa hizmet götürmek kentlerde ciddi bir sorumluluktur. Covid-19 salgınının yarattığı psikolojik, toplumsal ve ekonomik etkilerin hafifletilmesi için vatandaşa en yakın kamu idaresi olan belediyelerin üstüne önemli görevler düştüğü ortadadır.

Çok yeni ve benzeri pek görülmemiş olan bu salgınla ilgili yapılan akademik çalışmalar da yeni ve azdır. Ancak yapılan çalışmaların kapsamı ve akademik yaklaşımın oluşturulması açısından bu kısımda değerlendirilmesi uygun görülmüştür.

Covid-19 sürecinin iyi yönetilebilmesi için yerel yönetim birimlerine kamu hizmetleri özelinde çeşitli görevler düşmektedir. Bunlardan ilki kent sürekliliğinde de önemli bir yer tutan ulaşım hizmeti olarak ifade edilebilir (Etiler, 2020, s. 71). Özellikle toplu taşıma kullanımı salgının yayılmasında etkili olabilecek bir alandır. Buralarda hem yayılımı azaltıcı önlemler alınması hem de her zaman olduğundan daha fazla hijyenik hale getirilmesi gereklilik arz etmektedir. Bir diğer hizmet alanı ise sağlık eğitimi olup özellikle halk sağlığı meselesiyle ilgili vatandaşlara ulaşma noktasında belediyelere özel görevler düşmektedir (Etiler, 2020, s. 72). Koruyucu halk sağlığı ile vatandaşları bilgilendirme çalışmalarına hız katılarak, pandemi süreci ve bu süreçte alınacak önlemler vatandaşlara sosyal mesafe kuralları çerçevesinde konunun uzmanları ile iş birliği sağlanarak anlatılmalıdır. Yerel yönetim birimlerine düşen bir diğer görev ise krizin ortaya çıkarabileceği psiko-sosyal tahribatın önüne geçilmesinde etkili olabilecek sosyal hizmetlere yönelik faaliyetlerdir. Sosyal hizmet faaliyetleri ile

yerel yönetimler hem dezavantajlı gruplara ulaşmakta hem de pandemi sürecinde yerel halka psiko-sosyal destekler sunmaktadır. (Sunay, 2020), belediyelerin Covid-19 kriz sürecinde sunmuş oldukları sosyal hizmetlere yönelik çalışmasında, karantina önleminin vatandaşlarda yaratabileceği psiko-sosyal tahribatların önlenmesine yönelik faaliyetleri değerlendirmiştir. Çalışmada belediyelerin Covid-19 krizi ile mücadelede vatandaşlara psikolojik destek sağlamak amacıyla sosyal paylaşım platformları aracılığıyla çeşitli söyleşi programları ile vatandaşlardan gelen sorular cevapladıkları, konunun uzmanı psikologların görev aldığı psikolojik destek hatları kurdukları ifade edilmiştir. (Sunay, 2020)'ın çalışmasında belediyelerin bu uygulamalar ile karantina altına alınmış bir toplum olmayı dezavantajlı bir durum olmaktan çıkarmak amacını güttüğü ortaya koyulmuştur.

Yerel yönetimlerin Covid-19 salgınıyla mücadele kapsamında vatandaşlara sunmaya çalıştıkları hizmetler, hizmetin özü itibariyle daha çok yerel halka yönelik hizmetler şeklinde olduğu görülmektedir (Bilgili, 2020, s. 229). Ancak kamu hizmetleri özü itibariyle, toplumsal fayda açısından pozitif dışsallık sağlamakta olup krize karşı verilen toplumsal mücadelede önemli bir basamak olması sebebiyle, yerel idarelerin krizle mücadele noktasında yerine getirdikleri kamu hizmetleri tüm ülke çapında etkili olacaktır. Bu sebeple Covid-19 ile etkin mücadele yürütülmesinde yerel yönetimlerin, merkezi yönetim kadar önemli olduğu vurgulanmalıdır (Bilgili, 2020, s. 229).

Belediyeler tarafından Pandemi sürecinde yapılan çalışmaların tamamını bu çalışmaya eklemek hem güç hem de mükerrerlik olur. Ancak Vefa Sosyal destek grupları bünyesinde yapılan çalışmaların önemli bir kısmında belediyelerin, personel, araç ve diğer katkılar sunduklarına değinilmesinde fayda olacağı düşünülmektedir.

4.6.1 İstanbul Büyükşehir Belediyesi Çalışmaları

İstanbul Büyükşehir Belediyesi yetkililerince, Uluslararası yönetim faaliyetlerini dikkate alarak, dünyada yer alan diğer büyük kentlerin yöneticileriyle de çeşitli alanlara yönelik görüşmeler yapılmıştır.

Covid-19 krizi ile mücadelede noktasında yerine getirilen faaliyetlerden ilki merkezi yönetim tarafından oluşturulan Bilim Kurulu örnek alınarak yereldeki kararların alınmasında, bu süreci en iyi tahlil edebilecek bilim insanlarından oluşan bir bilim danışma kurulu oluşturulmuştur (İBB, 2020). İstanbul Büyükşehir Belediyesi,

Üreticiye alım teminatı verilmiştir. İhtiyaç sahibi vatandaşlara yönelik olarak, temel gıdalar ve hijyen malzemelerinden oluşan yardım paketleri hazırlanmış ve ilgililerine ulaştırılmıştır. Bu süreçte sokak hayvanları unutulmamış, sokak hayvanlarına mama dağıtımı yapılmıştır. Belediye'nin kiracılarından kira alınmamış hali hazırdaki sözleşmelerin süresi uzatılmıştır (İBB, 2020). Sahada görevli olacak personellerin mesai saatleri uzatılmış, 7/24 çalışma programları belirlenmiştir (İBB, 2020). Süreçte internet sisteminin etkin kullanılıp, ihtiyaç sahibi vatandaşlar ve bu vatandaşlara destek olmak isteyen gönüllüler arasında bağ kurulmasına yönelik çeşitli uygulamalar geliştirilmiştir (İBB, 2020). Belediyenin internet sitesi ise Covid-19 hastalığı ile ilgili bilimsel bilgilerle güncellenmiş ve vatandaşın kolay ulaşmasını sağlamak adına ülkemiz ve dünyadaki Covid-19 hastalığına yakalanan insanların, iyileşen hastaların ve tedavisi devam eden hastaların sayıları içeren Covid-19 haritasına yer verilmiştir (İBB, 2020).

İBB tarafından 'Birliktebaşaracağız' sloganı ile salgın sürecinde hem farkındalık hem de çeşitli kampanyalara katkı sunması için çalışma başlatmıştır. Bu alışma ile salgından dolayı mali sıkıntıya düşen vatandaşlara çeşitli konularda karşılıklı yardımlaşmaya uygun dijital platformlar oluşturulmuştur. Bu platform, ödeme güçlüğü çeken ailelerin su ve doğalgaz faturalarının başka yardımseverler tarafından ödenmesine imkân sunmuştur. Yine bu platformun alt bileşenleri olarak askıda fatura, aile destek paketi, anne- bebek hijyen paketi, eğitim destek paketi ve ulaşım destek paketi gibi kategoriler oluşturulmuştur. Bu sayede belediye gelirlerinin tahsilinde kolaylık sağlanmış, ihtiyaç sahibi bireylerin belediye aracılığıyla ihtiyaçları giderilmiş ve sosyal belediyecilik anlamında yeni bir uygulama ortaya konmuştur. Salgın süreci tamamlanmasına rağmen bu uygulamaya halen devam edilmektedir (İBB, 2023).

İBB tarafından 'Birliktebaşaracağız' sloganı, tüm toplu taşıma araçları, kent meydanları, reklam panoları, dijital ve geleneksel yayın organlarında kullanarak bir tür kampanya yürütülmüştür denebilir.

İstanbul özelinde yapılan çalışmalarda İBB tarafından Bilim Kurulu Oluşturulması ve alınan kararların bu doğrultuda merkezi hükümetin bazı kararlarından farklılık göstermiştir. Bu durum, esasında bu çalışmanın çıktılarından olması beklenen bir durumdur. Zira Büyükşehir belediye yönetiminin muhalefette olması bu türden bir adımın atılmasında etkili olmuştur. Sürecin merkezi hükümet

tarafından, bilime uygun yürütülmediğini ifade eden bazı demeçler ile yeni oluşturulan kurulun lansmanı yapılmıştır (Cumhuriyet, 2020).

Salgınla mücadele sürecinde İBB tarafından alınan bazı tedbirler şu şekildedir (İBB, 2022);

- İBB, Halk Ekmek ve Hamidiye Su'dan tam kapasite üretim ile İstanbul'un su, ekmek, ihtiyaçlarını karşılayacak.
- 530 bin aileye gıda desteği, 281 bin aileye nakdi yardım yapıldı.
- 115 bin çocuğa Halk Süt dağıtımına devam edildi.
- 30 bin üniversite öğrencisine eğitim desteğine devam edildi.
- 1 milyon maske üretilip, dağıtıldı.
- ÖHO- Özel Halk Otobüsü esnafına 30 milyon TL destek verildi.
- Aylık 51 ton mama dağıtıldı.
- Hastanelere ücretsiz internet, sağlıkçılara ücretsiz servis sağlandı.
- Kiracılardan kira alınmayarak kira sözleşmeleri uzatıldı.
- Kentteki meydanlar dezenfekte edildi.
- Sağlık çalışanları için ücretsiz toplu taşıma ve otopark hizmetleri sağlandı.
- İBB Wi-Fi, Sağlık Çalışanları ve Hasta Yakınlarının Hizmetine ücretsiz sunuldu.
- Otellerle iş birliği yapılarak sağlık çalışanlarına 2 bin kişilik konaklama imkânı sağlandı.
- Yenikapı Miting Alanı, Beylikdüzü Gürpınar Su Ürünleri Hali ve Maltepe Miting Alanı'nı geçici karantina ve sahra hastane alanları olarak belirlendi.
- 19 kapalı spor salonu 1.983 yatak kapasiteli geçici hastane alanı için hazırlandı.
- Çeşitli yollarla vatandaşlardan gelen katkılar, bağışlar ve belediye olanaklarıyla yardım paketlerini hazırlanıp ve ihtiyaç sahiplerine ulaştırıldı.
- İSMEK tarafından koruyucu maske üretimi yapılmıştır.

4.6.2 İlçe Belediyelerinin Çalışmaları

İlçe belediyeleri tarafından yürütülen çalışmaların tamamına burada değinmek hem konu bağlamından sapmaya sebep olacak hem de benzer uygulamaların tekrarına

sebepe olacaktır. Bu itibarla genel bir değerlendirme ve bazı öne çıkan ilçe uygulamalarına değinilerek geçilecektir.

Salgınla mücadelenin ilk şok dönemi atlatıldıktan sonra ülke genelinde tedbir ve uygulamaların seyri, merkezden yayımlanan genelgelerin illerde İl Umumi Hıfzıssıhha Kurulu kararlarına bağlanması şeklinde olmuştur.

İlçe belediyeleri ve tabi diğer kamu kurum ve kuruluşları yayımlanan genelgeler doğrultusunda hizmet ve faaliyetlerin yerinde getirilmesi için çalışmalar yürütmüştür. Kararlarının uygulanması ve denetiminin yapılması, İlçe Kaymakamları, İlçe Emniyet Müdürlükleri ve İlçe Jandarma birimleri ile sürekli irtibat ve işbirliği halinde bulunulmuştur.

İlçe genelinde bulunan market, berber, kuaför, güzellik salonları, düğün ve nikâh salonları, kıraathane, çay ocağı, lokanta, restoran, kafe, pastane vb. iş yerleri Covid-19 salgını ile mücadele kapsamında çıkarılan İl Hıfzıssıhha Kurul kararlarına uyum yönünden denetimleri yapılmıştır. İçişleri Bakanlığı tarafından oluşturulan Vefa Sosyal Destek Gruplarına da yerel ihtiyaçlar doğrultusunda personel, araç destekleri sunulmuştur.

Ayrıca İstanbul'da bazı ilçe belediyeleri tarafından yürütülen çalışmalara değinmekte fayda olacaktır. Seçili ilçelerin nüfus yoğunluğu yüksek olanlardan olmasına özen gösterilmiştir.

Esenyurt Belediyesi'nin çalışma kapsamında belirlenen çalışmalarına bakıldığında; 1693 aileye gıda kolisi yardımı, sıcak yemek yardımı, alışveriş kartı yardımı ve bebek bezi ve maması yardımı, yapıldığı belirtilmiştir. 65 yaş ve üstü 6 bin 577 vatandaş için evde sağlık hizmeti, evde temizlik hizmeti ve sıcak yemek dağıtımı yapılmıştır. Danışmanlık desteği kapsamında ise özel gereksinimi olan çocuklara ve ailelerine psikolojik danışmanlık hizmeti verildiği belirlenmiştir. Belediyenin temel koruyucu ve önleyici hizmetler kapsamında cadde ve sokakların yıkandığı, çöp konteynerlerinin mobil araçlarla dezenfekte edildiği, maske üretim atölyesi ile günlük 16 bin maske üretildiği, sokak hayvanları için beslenme noktalarına düzenli olarak mama ve su dağıtımının yapıldığı, maske ve eldivenler için 50 ayrı noktaya özel atık kutularının koyulduğu, zabıta tarafından toplu kullanım alanlarının sıklıkla kontrol edildiği, sosyal mesafe ve maske kuralına uymayan vatandaşların uyarıldığı, ilçe genelinde bulunan ve toplu alanlara girişlerde ve çıkışlarda HES Kodu zorunluluğunun getirildiği tespit edilmiştir. Son olarak belediye kapsamında yapılan diğer hizmetlere

bakıldığında ise vatandaşın moral ve motivasyonunu arttırmak amacıyla çocuklar için masal terapilerinin gerçekleştirildiği, üniversite ve lise sınavlarına hazırlanan gençler için ise online eğitimlerin yapıldığı görülmüştür (Esenyurt Belediyesi, 2021).

Küçükçekmece Belediyesine bakıldığında aynı yardımlar kapsamında ihtiyaç sahibi bireylere gıda paketlerinin sunulduğu, Küçükçekmece İyilik Merkezi'nde bulunan aşevi ile sıcak yemek dağıtımının yapıldığı ve yine ihtiyaç sahibi bireylere 8828 parça kıyafet yardımı yapıldığı belirlenmiştir. 65 yaş ve üstü bireylerden kronik rahatsızlığı olan ve ihtiyaç sahibi bireylere ihtiyaç duydukları hizmetlerin yerine getirilmesi için ayrıca bir çalışma başlatılmıştır. Küçükçekmece Belediyesi hem engelli bireylere hem de yaşlı bireylere ulaşım desteği hizmeti de sunmuştur. Ancak mülteci ve sığınmacılara yönelik olarak, Covid-19 tanısı almış bireylere yönelik özel bir hizmet tespit edilememiştir. Danışmanlık hizmeti kapsamında ise vatandaşların “endişelerini gidermek amacıyla” psiko-sosyal danışmanlık destek hattının hizmete sunulduğu belirtilmiştir. Bu hat ile 08.00-17.00 saatleri arasında, haftanın 6 günü belediye çalışanları tarafından yetişkin, ergen ve çocuklara terapi hizmeti sunulmuştur. Küçükçekmece Belediyesi'nde koruyucu ve önleyici hizmetler kapsamında dezenfekte çalışmaları, pazar yerlerinin ve marketlerinin, sosyal mesafe ve maske kuralının denetimi ve sokak hayvanları için mama dağıtımı yapılmıştır. Vatandaşın karantina sürecinde evdeki vakitlerini daha kaliteli bir hale getirmek için ise Küçükçekmecem TV adlı Youtube kanalında aktivite, eğlence programları yayınlamıştır (Küçükçekmece Belediyesi, 2021).

Bağcılar Belediyesi tarafından aynı yardımlar kapsamında ihtiyaç sahibi bireylere sosyal yardımların yapıldığı tespit edilmekle birlikte nakdi yardımlar kapsamında herhangi bir veriye ulaşılamamıştır. Belediye'nin 65 yaş ve üstü vatandaşlara sivil bir oluşum olan Vefa Sosyal Destek Ekibi ile iş birliği sağlanarak ihtiyaçların giderilmesi noktasında hizmetler sunulduğu tespit edilmiştir. Danışmanlık hizmetleri kapsamında Bağcılar Belediyesi'nin diğer belediyelerden farklı olarak kadınlara yönelik yürüttüğü çalışma dikkat çekmektedir. Bu kapsamda Kadın ve Aile Kültür Sanat Merkezi'nde görev yapan psikologların pandemi nedeniyle evde kalmak zorunda olan kadınlara canlı yayınlar aracılığıyla psikolojik destek verdiği tespit edilmiştir. Covid-19 tanısı almış bireylere yönelik olarak da belediye tarafından uzman psikologlar aracılığıyla psikolojik desteğin verildiği tespit edilmiştir. Belediyenin koruyucu ve önleyici hizmetleri arasında “sosyal mesafenin” korunması için semt

pazarlarında önlem alınması, sokakların dezenfekte edilmesi, belediye binasına giriş ve çıkışlara termal kameraların yerleştirilmesi, sokak hayvanları için mama yardımının yapılması, vatandaş bilgilendirmek için broşürler ve afişlerin hazırlanması sayılabilir. (Bağcılar Belediyesi, 2021).

Beylikdüzü Belediyesi Covid-19 krizi ile mücadele kapsamında öncelikli olarak kriz masası kurarak sürecin bir kriz olarak ele alınması gerektiğini öngörmüştür. Beylikdüzü Belediyesi tarafından yapılan hizmetlerde önceliklerin belirlenmesi bu masanın yaptığı düzenli toplantılar ve belediyenin kullandığı bilimsel veriler ışığında değerlendirilmiş olup Coğrafi Bilgi Sistemleri'nin etkin kullanımına yönelik önemli bir uygulama örneği oluşturmuştur (Sabah Gazetesi, 2020). Belediye tarafından geliştirilen Karar Destek Sistemi sayesinde bilimsel verilere ulaşılmış ve yeni kamu yönetimi sisteminin öngördüğü kurumsal yönetim anlayışı doğrultusunda hızlı ve etkili hizmet sunumuna yönelik olarak yerinde bir teknoloji kullanımı sağlanmıştır. Uygulanan sistem sayesinde Belediye 65 yaş ve üstü vatandaşlara, kronik rahatsızlığı bulunan vatandaşlara ve sosyal yardıma muhtaç vatandaşlara ulaşma noktasında önemli bir yönetim mekanizması oluşturmuştur. Ayrıca Beylikdüzü Belediyesi, "Dayanışma Askısı" projesi ile yerel halk ve ihtiyaç sahibi haneler arasında bir köprü görevi görmüş ve yine teknolojik destek sistemi ile vatandaşların proje kapsamında yer alan marketlerin ulaşımını kolaylaştırmıştır (Beylikdüzü Belediyesi, 2020).

Yukarıda da değinildiği üzere İBB tarafından yürütülen 'Birliktebaşaracağız' kampanyasıyla başlattığı 'askıda fatura' uygulaması bazı ilçe belediyelerince de kullanılmıştır.

Yine bu uygulamanın muhalefet belediyelerinin bir kısmında da kullanıldığı Ankara Büyükşehir Belediyesi tarafından uygulanan 'SUVER' uygulamasından da anlaşılmaktadır. Bu uygulama da İstanbul'daki uygulama gibi ihtiyaç sahiplerinin su faturalarının yardımseverler tarafından ödenmesine aracılık eden bir platform oluşturulması ile sağlanmıştır (ABB, 2023).

Önceki bölümlerde de değinildiği salgın süreci kamu yönetiminde yeni bazı uygulamaların yerleşmesine yol açılmıştır. Yukarıda değinilen bu uygulamalar halen devam edilmektedir. Bu şekilde belediye tahsilat güçlüğü olan abonelerden tahsilatları yaparak, belediye gelirlerinin tahsilat oranlarını arttırmaktadır. Diğer bir çıktısı ise sosyal yardımlara aracılık edilerek bireysel yardımlaşmalarda minnetin sifıra indirilmesi sağlanmaktadır.

Belediyeler tarafından yürütülen faaliyetler içerisinde kriz yönetimi masalarının kurulduğu, yönetişim anlayışıyla kararların alındığı, e-uygulamalar ile sosyal platformların etkin kullanıldığı görülmektedir. Belediyelerin bu süreçte sosyal hizmetlere yönelik hizmetlerini arttırdığı, halk sağlığını korumak adına dezenfektan çalışmalarına öncelik verdiği, ulaşım sistemlerinde toplum hareketliliği kısıtlamaya yönelik ve insanların yoğun temasını engelleyici uygulamalarına öncelik verdiği ve yereldeki üreticiye yönelik destek paketlerinin uygulamaya başladığı görülmektedir.

5 BÖLÜM

SALGINLA MÜCADELE BAĞLAMINDA MERKEZ- YEREL İLİŞKİLERİ

Merkez ve taşra şeklinde örgütlenmede; merkezi kurumların taşra örgütleri ve Valilikler bulunmaktadır. Valiler yetki genişliği ile görev yapan mülki amirlerdir. Yine taşrada bulunan ancak vesayet yoluyla Valilere karşı sorumlu tutulan belediyeler bulunmaktadır.

Çalışmanın bu kısmında, Covid-19 salgını bağlamında merkezi yönetimin, taşrada bulunan merkezi kurumların taşra örgütleri ve belediyeler ile olan ilişkilere değinilecektir. Salgınla mücadele sürecinde başta Cumhurbaşkanlığı olmak üzere Bakanlıklar ve çeşitli düzeydeki kurumlar tarafından alınan kararlar İl İdaresi Kanunu ile valilere verilen yetki genişliği yoluyla uygulanmıştır. 1593 Sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ile oluşturulan İl Hıfzıssıhha Kurulları marifetiyle merkezi düzeydeki kararların yürürlük kazandırılması için kullanılan bir organ olmuştur.

5.1 Merkezi Yönetimin Taşra Birimleri İle Olan İlişkiler

Türk idare sisteminde bakanlık eşliğinin dışın taşra olarak tanımlanmaktadır. Bu yönüyle bakıldığında Ankara’da olup taşra birimi olarak tanımlanan kurumlar bulunmaktadır. Bu anlamda taşra tanımı başkent teşkilatının dışındaki teşkilatlanma olarak tanımlanabilir.

Devlet yönetimlerinde ilk ve esas olan merkezi yönetimdir. Devlet idaresinin merkez Teşkilatı ülke yönetimine esas genel politika ve uygulamaları oluştururken, mülki (taşra) teşkilatı da bu politikaların uygulanmasında aktif rol oynamaktadır. Devletin kamu hizmetlerinin sunumu noktasında Vatandaş ile doğrudan ilişki ve etkileşimi büyük oranda devlet idaresinin mülki (taşra) teşkilatları ile gerçekleştirilmektedir (Mecek, 2020).

Yürütmenin başı sıfatıyla görevli olan Cumhurbaşkanlığı makamı ve Cumhurbaşkanlığı Kabinesinde bulunan Bakanlıklar, Anayasa ve kanunlar ile tanınan görev ve yetkiler ile çalışmaktadır. Cumhurbaşkanlığı’nın taşrada temsilcisi İİK’yla tanımlanan ‘ildeki idari yürütücü’ sıfatıyla Valilerdir. Valiler cumhurbaşkanı ve devleti temsiline dışında tüm bakanlıkların da tek tek temsilcisi olarak görevlidir. Bu yönüyle bakıldığında başkent teşkilatının taşrada yani diğer illerde kurgulanmış küçük bir prototipidir.

Bakanlıkların illerde, hizmet durumlarına göre, İl Müdürlüğü olarak teşkilatlanması bulunmaktadır. Bu müdürlükler de Valiye karşı sorumlu tutulmuştur. Bu sistemde yürütmenin başı sıfatıyla kararlar alan Cumhurbaşkanı, illerde Vali tarafından aynı kararları yürüterek sistemin tamamlayıcısı olur. İl Müdürlükleri Valiye ve dolayısıyla Merkezde bulunan Bakanlığa karşı sorumlu olup üniter yapı tamamen merkezi bir formda vücut bulmaktadır.

Kamusal hizmetlerin tamamında olduğu gibi olağanüstü durum yönetimlerinde de bu sistem etkin şekilde işlemektedir. Ancak olağanüstü dönem ve durumların farklı yasal düzenlemeler ile yürütülmesi de yönetim sistemimizde uygulanmaktadır. Savaş hali, geneli müessir olaylar, salgın hastalıklar gibi olağanüstü durumlarda; yasal düzenleme, yönetmelik ya da bu mevzuat metinlerine dayandırılmış olan eylem planları devreye sokularak gerekli çalışmalar yürütülmektedir.

Covid-19 salgını sürecinin de yukarıda değinildiği şekilde yürütüldüğü söylenebilir. İlk dönemlerde kısmen dünyada var olan belirsizlikler ve daha önce karşılaşılmayan düzeyde olan bir acil durum olmasının getirdiği olumsuzluklar dışında sistem işletilerek süreç yürütülmüştür.

Merkezi düzeyde Cumhurbaşkanlığı tarafından Sağlık Bakanlığı'na kurdurulan Sağlık Bakanlığı Bilim Kurulu salgının tanımlanması ve tedbirler noktasında bilgilendirici ve yönlendirici çalışmalar yapmıştır. Yine Sağlık Bakanlığı tarafından 2019 yılında hazırlanmış olan Pandemi Eylem Planı devreye sokularak ilk çalışmalar yapılmıştır.

Başta Cumhurbaşkanlığı olmak üzere, İçişleri Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve diğer görevli bakanlıklar tarafından yayımlanan ulusal düzeydeki genelgeler ile sürecin yürütülmesine gidilmiştir. Merkezi kurumlar ve Bakanlıklar tarafından yayımlanmış olan genelgeler ve salgın tedbirlerine yönelik yazışmalar Valilikler tarafından İl Hıfzıssıhha Kurulları tarafından karara bağlanmak suretiyle uygulamaya konulmuştur.

Valilere İl İdaresi Kanunu ile verilmiş olan bazı yetkilerin, merkezi düzeyde alınan kararlar ile yaptırıldığı da söylenebilir. Esasında üniter ve merkeziyetçi yapının doğal bir yansıması olmuştur.

Salgının ilk günlerinde Sağlık Bakanlığı tarafından oluşturulan Bilim Kurulu çeşitli konularda görüş ve tavsiyelerde bulunmuştur. Bu kurulun çalışmaları ve kamuoyunu bilgilendirmelerinin olumlu etkileri sonrasında Cumhurbaşkanı tarafından illerde İl İdare kurulları ile birlikte İl Pandemi Kurumları'nın da toplanması talimatını

vermiştir. Sağlık alanında çalışmaları bulunan akademisyen ve uzmanlar ile birlikte salgın yönetim sürecine katkı sunabilecek kurum ve kuruluşlar ile STK temsilcilerinin de bulunduğu İl Pandemi Kurulları oluşturulmuştur (İçişleri Bakanlığı, 2020).

İl idaresi sisteminde Vali başkanlığında toplanan il idare kurulu çeşitli konularda kararlar almaya ve valiye danışma mahiyetinde önerilerde bulunmaya haiz bir organ olarak kurgulanmıştır. Ancak kanunla verilen bir yetkinin kullanımı gerekirken, olağanüstü bir sürecin yürütülmesinde merkezi yönetimin İçişleri Bakanlığı üzerinden valileri başka mütehassıs bir kurul oluşturmaya sevk etmesi merkez taşra ilişkilerinin etkinliği yönünden farklı ve yeni bir uygulama şeklinde değerlendirilebilir.

İl Pandemi Kurullarının çalışma şekli ve oluşumuna önceki bölümlerde yer verilmiştir. Ancak salgın sürecinin yönetiminde çeşitli konularda iller düzeyinde hatta yerel düzeyde farklı tedbirlerin uygulanması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu durum da illerde karar verici olan valilerin danışabildiği, yeni bir karar alınırken bilimsel gerçekliğe uygun etkili adımlar atmalarını sağlamıştır denilebilir.

Camii ve Kur'an Kursu gibi toplu ibadet edilen alanlarda alınan bazı tedbirler de diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yayımlanan genelgeler ile düzenlenmiştir. Yayımlanan genelgelerin taşrada uygulanması il idaresi eliyle olmuş ve ilgili kurullarda karara bağlanmıştır.

Sağlık Bakanlığı Bilim Kurulu tavsiyeleri ve bakanlık tarafından hazırlanan rehberler doğrultusunda sportif müsabakaların salgının yayılım hızını arttırdığı ve seyircisiz oynanması gerekliliği belirtilmiştir. Türkiye Futbol Federasyonu (TFF) tarafından bütün ligleri kapsayacak şekilde seyircisiz oynama kararı alınmış ve bu karar İl Spor Güvenlik Kurulu tarafından görüşülerek ilgili kurullarda karara bağlanarak yürürlüğe konulmuştur (Türkiye Futbol Federasyonu (TFF), 2020).

Salgınla mücadele sürecinde il idareleri tarafından alınan en önemli kararlardan birisi de sokağa çıkma yasaklarıdır. Kısıtlamaların ilk başlarda yaş grupları itibarıyla uygulanmasına gidilmiş sonrasında ise üretim ve tedarik zincirinin devamını sağlayacak şekilde çeşitli düzenlemeler ile başta hafta sonları sonrasında da resmi ve dini tatillerde uygulamaya gidilmiştir.

Tüm bu süreçte atılan adımların temel işleyişi şu şekilde olmuştur; sorunun tespiti, soruna dair bilimsel otoritelerin görüş ve tavsiyeleri, alınacak tedbirler ve idari kararlar, alınan idari kararların yasal olarak temellendirilmesi olmuştur. Bu süreç,

bilim kurulunun tavsiyeleri, cumhurbaşkanlığı ve kabinenin aldığı tedbirler ve idari kararlar ve bu kararların illerde uygulanması ve yasallığının sağlanması şeklinde olmuştur.

5.2 Merkezi Yönetimin Belediyeler ile Olan İlişkileri

Türkiye, merkezi ve yerel düzeyde teşkilatlanmış ve merkezi idarenin yerel (mahalli idareler) üzerinde vesayet denetimi ile çeşitli denetim fonksiyonları bulunmaktadır. Belediyelerin yasal yetkilerinin yanında görevleri de bir hayli fazladır. Görevlerin ifası ve beledi hizmetlerin görülmesi için merkezi hükümet tarafından insan kaynağı kadrosu ve kaynak aktarımı yapılmaktadır. Bu itibarla merkez- yerel ilişkileri çok yönlü ilerlemektedir.

İllerde yetki genişliği ile görev yapan valiler yürütmenin, yani Cumhurbaşkanı'nın idari yürütme organıdır. Bu yönüyle belediyeler vali eliyle vesayet yetkisi kullanılarak bir tür denetim altında tutulurlar. Olağan dönemlerde il idaresi bu şekilde yürütüldüğü gibi olağanüstü dönemlerde de ek olarak yetki ve görev tanımlarıyla bu ilişki güçlendirilmektedir.

Covid-19 salgını süreci olağan dönemlerde yürütülen iş ilişkilerine yeni bir soluk getirmiştir denebilir. Zira sokağa çıkma yasakları, eğitimin uzaktan yürütülmesi, anayasa ile tanınan seyahat özgürlüğünün kısıtlanması, temasın azaltılması için getirilen yenilikler, kamu kurum ve kuruluşları arasındaki görev ve iş bölümünün yeniden şekillenmesi gibi birçok olağan durumun değiştiği bir dönem olmuştur.

Merkez- yerel arasındaki ilişkiler kısmen yetki/görev çakışması olabildiği gibi kısmen de tek yönlü yasal bir otorite kullanımı olarak sahada görülmüştür. Olağanüstü dönemlerde merkezi hükümetin yetkilerinin nerdeyse sınırsız olabildiği sokağa çıkma yasaklarının kolayca uygulanabilmesinden de anlaşılabilmektedir.

SONUÇ

2019 yılı sonunda ortaya çıkan bir salgın hastalık ilk başlarda gribal hastalıklar ile ilişkilendirilse de 2020 yılının mart ayında Covid-19 olarak adlandırılmıştır. DSÖ tarafından küresel bir salgın olarak tanımlanmış ve bir kısım tedbirler içeren önerilerde bulunulmuştur. İlerleyen süreçte insan kaynaklı mı yoksa doğa kaynaklı mı çeşitli tartışmalara konu olmuşsa da geride bıraktığı yıkıcı etki daha çok konuşulmuştur.

Şok döneminin tanımlanabilmesi ve tedbir alınması maalesef salgının hızı ile orantılı olmamış ve birçok ülke sınırların kapatılması ve sonrasında da sokağa çıkma yasakları uygulanmasına dek ciddi tedbirlere başvurulmuştur. Yukarıda da değinildiği üzere birçok olayda ülkelerin süreci yürütme tarzları farklılık göstermişken; Covid-19 salgınında birkaç aylık süreç içerisinde neredeyse bütün dünyada benzer tedbir ve uygulamalara başvurulmuştur. Aynı dönemde ülkelerin kısıtlamalar ile birlikte üretim tesislerinin çalışmalarına ara vermeleri, tüm sektörlerde kapanmaya gidilmesi salgın sonrası süreçte ciddi ekonomik problemlere neden olmuştur.

Çalışması ile salgın sürecine değinilmiştir. Salgının başta Dünya olmak üzere Türkiye'deki süreci ele alınarak, İstanbul ili özelinde, il idaresi bağlamında bir değerlendirmesi yapılmıştır. Türkiye'de salgına yönelik yürütülen çalışmalar ulusal düzeyde değerlendirilerek kamu yönetimi anlamında merkezi ve yerel yönetimlerin çalışmaları karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Altı bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümde çalışmanın amacı, yöntemi ve bir kısım kısıtlılıklara değinilmiştir. İkinci bölümde Covid-19 salgını hakkında genel bilgiler aktarılarak daha önce yapılan çalışmalara değinilmiştir. Üçüncü bölümde, çalışmanın ana bağlamını oluşturan il idaresi ele alınmıştır. Mevcut il idare sisteminin başlangıcı olan Osmanlı dönemi yönetim tarzı ve mevcut uygulamanın küresel salgınlara yönelik yapısına değinilmiştir. Dördüncü bölüm, başta dünya olmak üzere Türkiye ve İstanbul'da salgınla mücadeleye ayrılmıştır. Bu bölümde bazı yönetim ve danışma organları ile etkili olduğu değerlendirilen çalışmalara yer verilmiştir. İl İdaresi içerisinde var olan merkezi kurumların taşra birimleri ile yerel yönetimlerin en önemli olanları olan belediyelerin çalışmalarına yer verilmiştir. Özellikle İstanbul'daki salgınla mücadele kısmında belediyeler de Valilik ve diğer taşra kurumları ile ele alınmıştır. Beşinci bölümde merkez- yerel ilişkileri ele alınmıştır. Merkezi kurumların taşra birimleri ve valilikler ile olan ilişkilerine değinilmiştir.

Altıncı bölümde ise sonuç ve değerlendirmeye yer verilmiştir. Olağan dönemlerin aksine olağanüstü dönemlerde kamu yönetimi ve dolayısıyla il idaresinin eksik kalan ya da ihtiyaçlara cevap veremeyen yönlerine değinilmiştir. Bu türden olağanüstü dönemlerde uygulandığında fayda sağlayacağı düşünülen birkaç öneri eklenmiştir.

Salgınla mücadele sürecinde kamu yönetimi alanında birçok uygulama hayata geçirilmiştir. Bu uygulamalar; Sokağa çıkma kısıtlamaları, kontrollü sosyal hayat, seyahat özgürlüklerinin kısıtlanması, İşyerlerinin kapanması, uzaktan eğitim ve iş toplantılarının online olarak uygulanması, hapishanelerdeki mahkûmların izinli sayılmaları, iş yerleri için işe devam kredilerinin verilmesi, işsizlik ödeneği kullanılarak uygulanan kısa çalışma ödeneği, HES uygulaması ile kontrollü seyahat ve filyasyon çalışmalarının izlenmesi, Vefa Sosyal Destek Grupları, askıda fatura, biz bize yeteriz temalı yardım kampanyası, evde kal ve birlikte başaracağız temalı kısıtlama lansmanları, SUVER ve askıda fatura uygulamaları vb. şekilde olmuştur.

Yukarıda değinilen tüm uygulamaların ortak özelliği salgın sürecinde ortaya çıkmış olmaları ve daha önce uygulanmamış olmalarıdır. Bu uygulamaların büyük çoğunluğu merkezi hükümet tarafından yürütülmüşken bir kısmı da yerel yönetimler tarafından yürütülmüştür.

Başta bütün dünya olmak üzere Türkiye'nin de geride bıraktığı Covid-19 pandemisinin yol açtığı bu zorlu süreçte, sosyal yardım politikalarının, insanı merkeze alan yaklaşımına duyulan ihtiyaç önemli derecede artmıştır. Pandemi sürecinde, Batılı ülkelerde, yapılan maddi-parasal yardım dışında, diğer tüm sosyal yardım unsurlarının yetersiz olduğu, bu bağlamda yeterli hastane, sağlık ekipmanı ve tıbbi malzemenin sağlanamadığı; yaşlı bakım evlerindeki yaşlılar, engelliler ve diğer toplumun dezavantajlı kesimlerinin bu süreçten olumsuz etkilendiği ve kısa sürede binlerce ölüm vakalarının yaşandığı bilinmektedir. Türkiye bu süreçte, sağlık hizmetleri ve ekipman yönünden hazırlıklı olduğunu göstermiş, çok kısa sürede kurulan pandemi hastaneleri ile salgınla mücadeleyi daha kontrollü ve başarıyla yürütmüş, nitelik ve nicelik olarak artan sosyal yardım harcamalarını, her ne kadar yetersiz olduğu yönde eleştiriler söz konusu olsa da devam ettirebilmiştir.

Covid-19'la mücadele kapsamında alınan ekonomik tedbirler incelendiğinde gelişmiş ülkelerde uygulanan nakdi desteklerin aksine önceki kısımlarda da değinilen

mali ve ekonomik bazı uygulamalar ile istihdam, üretim ve faaliyetlerin devam etmesine çalışılmıştır. Bu yönüyle salgın yönetiminde birçok kişi ya kredi yoluyla borçlanmış ya da iş yerleri kapanmak durumunda kalmıştır. Ancak sanayi üretimine dayalı kesimlerin devamına özen gösterilmiştir. Sağlık alanında güçlü alt yapı ve yetişmiş insan kaynağı sayesinde başarılı bir süreç yürütülmüşse de ekonomik anlamda iyi bir yönetim örneği gösterilememiştir.

Covid-19 salgını ile mücadele sürecinde şüphesiz ki sağlık kurumları ve sağlık çalışanlarının yaptıkları çalışmalar ve altyapı anlamında yeterli olunması takdirle karşılanmıştır. Ancak sürecin sosyal ve ekonomik olarak yönetilmesi konusunda çok önemli bir uygulama olan Vefa Sosyal Destek Grupları uygulaması ile de çok önemli işlere imza atmıştır.

Bu uygulama ile salgınla mücadele için getirilen sokağa çıkma kısıtlamasından etkilenen vatandaşlar için illerde valilikler ilçelerde ise kaymakamlıklar koordinesinde oluşturulan vefa sosyal destek gruplarının toplumsal dayanışmaya katkıda bulunmuştur. Vefa Sosyal Destek Grupları vatandaşların, alışveriş, ilaç, hayvan bakımları vb. ihtiyaçlarına destek sunmuştur. Bu grupların İçişleri Bakanlığı koordinasyonunda valiler ve kaymakamlarca, muhtar, bekçi, imam, korucu, jandarma, polis ve öğretmen gibi çeşitli meslek gruplarının bir araya getirilmesi iyi bir yönetim örneği olmuştur. Vatandaşların kısıtlamalar sonucu evlerinde yalnız olmadıkları ve devletin destekleyici ve sosyal yönünü öne çıkarmıştır. Devletin koruyucu, önleyici, destekleyici, eğitici, tedavi ve rehabilite edici bir anlayışla vatandaşını salgın sürecinde yalnızlığa terk etmemiş, dayanışmayı, kişi ve devlet bütünleşmesi bir kültürel ve sosyal bir fayda üzerine kurmuştur.

Salgın sürecinin yürütülmesi konusunda bazı aksaklık yaşanmıştır. Merkezi hükümet tarafından genelgeler yayımlanmak suretiyle yürütülen süreç illerde bazı farklı yansımaların ve dolayısıyla eleştirilerin de oluşmasına neden olmuştur. Bu aksaklıklar sorunun tanımlanması ve atılacak adımlara dair eylem planlarının yeterli düzeyde hazır bulunmadığından kaynaklanmıştır. Merkezi hükümetin çeşitli konularda yerel yönetimler ile çalıştığı da görülmüştür. Örnek vermek gerekirse Ankara ve İstanbul gibi büyükşehirlerin Belediyeleri tarafından yürütülen yardım kampanyaları yasal olmadıkları gerekçesiyle engellenmiştir. Bu konunun politik mi yoksa bürokratik bir gereklilik mi olduğu bilinmezken medyada eleştirilere konu olduğu görülmüştür.

Merkezi hükümet ile belediyeler arasında yaşanan başka bir konu ise Sağlık Bakanlığı tarafından oluşturulan Bilim Kurulu'nun oluşumu ve aldığı tavsiye kararların İstanbul ve Ankara gibi metropollere yönelik yetersiz kalmasıydı. Bu duruma karşılık İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin oluşturduğu Belediye Bilim Kurulu çokça tartışma konusu olmuştur.

Yine aynı dönemde il genelini ilgilendiren konularda yapılan toplantılara davet edilmediklerine yönelik belediyeler tarafından şikâyetler ve eleştiriler olmuştur. Vaka sayıları ve ölümlere dair belediyeler tarafından yapılan açıklamalar ile Sağlık Bakanlığı tarafından yapılan açıklamaların çelişkili olması da tartışmalara konu olmuştur.

Merkez ve yerel arasında yaşanan sorunların bir kısmı belirsizlikten kaynaklanmıştır. Salgının ilk aylarında ortaya çıkan belirsizlik nedeniyle yaşanan sorunlar; sonraki süreçlerde belediyelerin hizmet yarışına dönüşmüştür. Vatandaşların en çok ihtiyaç duydukları konularda birçok adımlar atıldığı görülmüştür.

Bu bağlamda merkezi idarenin işsizlik maaşı, borçların ertelenmesi gibi daha genel yardımları ve politikaları merkezi düzeyde yürütmesi; yerel ölçekte ise bu sürecin doğrudan yerel yönetimler aracılığıyla desteklenmesi ve güçlendirmesi gerekmektedir. Yerel yönetimlerin de bu süreci planlarken ve yürütürken sivil toplum örgütleri, üniversiteler ve özel sektörle iş birliği yapması ve onları sürecin içine dahil etmesi gerekmektedir. Kriz ile mücadele dönemlerinde merkezi hükümetin sosyal devlet ilkesini göz önünde bulundurarak, yerel yönetimlerden gelen talepleri dikkate alması, ortak bir sorumluluk bilinci ile hareket ederek; yerel yönetimlerin görev alanlarına müdahaleden sakınmaları gerekmektedir. Bu da ancak yönetim mekanizmalarının etkin kılındığı kapsamlı bir salgınla mücadele politikalarının geliştirilmesi ve yürütülmesi ile hayata geçirilebilir.

Türkiye'de ve dolayısıyla çalışmanın konusunu teşkil eden İstanbul'da salgınla mücadele paralel şekilde ilerlemiştir. Merkezi hükümet tarafından, Bilim Kurulu tavsiyeleri doğrultusunda, alınan kararlar genelgeler ile duyurulmuştur. Bu genelgeler illerde İl Hıfzıssıhha Kurullarında görüşülüp karara bağlanarak hukukileştirilmiştir. Genelge yayımlamak Cumhurbaşkanlığı ve dolayısıyla bakanlıkların uhdesinde olan bir yetkidir ancak; seyahat kısıtlaması ve sokağa çıkma yasağı gibi bazı uygulamaların Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ve İl İdaresi Kanunu ile valilere, şartlar oluştuğunda alınabilecek şekilde, verilmiştir. Bu model hukuki durum tartışmalarına da son

vermiştir. Yine genelgeler ile alınan tedbirlerin iller düzeyinde değerlendirilip ilin özelliğine göre farklı kararların da alınabilmesine yardımcı olmak üzere İl Pandemi Kurulları oluşturularak süreç yönetilmiştir.

Bu sürecin ilk aylarında ortaya çıkan karmaşa ve şok hali ile sosyal ve ekonomik adımların yetersizliği dışında; merkezi hükümet tarafından, özellikle sağlık yönünden iyi ve başarılı olarak yürütüldüğü söylenebilir. Vaka yoğunluğu ve ölü sayıları yönünden dünyadaki birçok ülkeye paralel seyir oluşmuşken; üretim, istihdam ve diğer birçok sektörel etkinliği sürekliliğinin sağlanması noktasında dünyadan ayrışma görülmüştür. Bunun sonucunda pandemi sonucu küçülen dünya ekonomisinin aksine büyüme gösteren bir Türkiye ekonomisi olmuştur.

Çalışmanın il idaresi bağlamına bakılırsa; merkezi hükümet ile belediye yönetimleri arasında bazı sorunlar görülmesine karşın, etkili koordinasyon ve iletişim ile süreç başarılı şekilde yürütülmüştür. Merkezi hükümetin yerel ile iletişim kurma gayreti ve yerelin sorun ve taleplerine yönelik atılan adımlar, ilk dönem oluşan tıkanmaları gidermiştir. Mevcut Pandemi Eylem Planı ve Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ile yapısı oluşturulan kurullardaki merkez-yerel dağılımı ve yetki görev paylaşımlarının yeniden düzenlenmesinin faydalı olacağı değerlendirilmektedir. Büyükşehir Belediyelerinin beledi hizmetlerin yürütülmesi konusundaki görev ve yetkilerine paralel olarak harcadıkları kaynağın da artırılması için olağanüstü dönemlere has bir çalışma yapılması faydalı olacaktır.

Öneriler;

- 1- Salgının hızlı yayılım göstermesi ile gelen turistleri zorunlu karantina uygulaması yapmalı, tüm ülkede uygulanan dışarı çıkma kısıtlamasında turistlerin dışarıda serbestçe dolaşımı vatandaşlar tarafından çifte standart olarak algılanmakta, ülke geneline uygulanan karantinaya turistler de dâhil edilmelidir.
- 2- Covid-19 salgınından hareketle ani olarak ortaya çıkabilecek kriz, afet ve salgın gibi olağanüstü durumlar için çok boyutlu ve çok katımlı stratejik eylem planları hazırlanmalı, başta sağlık alt yapısı güçlendirilmeli, süreçte rol oynayacak tüm paydaşlar bilinçlendirilmeli ve olası tehlikelere karşı tüm birimler hazır hale getirilmelidir.
- 3- Çalışma durumunda iken salgından dolayı işsiz kalan, iş yerini kapatmak zorunda kalan vatandaşlara gerekli desteğin sağlanması için bir fon oluşturulması üretim ve istihdamdaki kayıpların önüne geçilmesine katkı sunacaktır.

4- Özel sektörde istihdam edilen işçilerin pandemi sonrasında karşı karşıya kalacakları başta işsizlik olmak üzere yaşayacakları problemlere karşı tedbirlerin alınması gerekmektedir.

5- Pandemi döneminde oluşturulan Vefa Sosyal Destek Gruplarının daha da ihtisaslaştırılarak pandemi sonrasında da idari birimler altında hazır olacak şekilde planlanması faydalı olacaktır.

6- Evde kalmak zorunda kalan yaşlı ve kronik rahatsızlığı bulunan vatandaşlara yönelik ücretsiz internet veya sokak konserlerin vb. etkinliklerin yerel yönetimler tarafından yapılması desteklenmelidir.

7- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından kriz, afet ve salgın gibi olağanüstü süreçlerde devreye sokulan psiko-sosyal destek birimleri ihtisaslaştırılarak ve hedef kitlenin özellikleri göz önüne alınarak uygulamaya sokulmalıdır.

8- Belediyeler tarafından imar planlarında acil durumlarda bina bahçelerinde toplanma alanı veyahut geçici yaşam alanlarının oluşturulmasının faydalı olabileceği değerlendirilmektedir.



KAYNAKÇA

- ABB. (2020, Aralık 23). *Ankara 'da 914 Köye Ücretsiz İnternet*. www.ankara.bel.tr:https://www.ankara.bel.tr/haberler/ankarada-914-koy-ucretsiz-internete-kavustu/ adresinden alındı
- ABB. (2023, Mayıs 3). *Sosyal Yardım Alanı*. [suver.aski.gov.tr: https://suver.aski.gov.tr/](http://suver.aski.gov.tr:https://suver.aski.gov.tr/) adresinden alındı
- Akgündüz, A. (2015). *Arşiv Belgeleri Işığında Dahiliye Nezareti Tarihi*. Ankara: TİAV- Türkiye İdari Araştırmalar Vakfı.
- Alpago, H., & Oduncu Alpago, İ. (2020). Koronavirüs Salgınının Sosyoekonomik Sonuçları. *İbad Sosyal Bilimler Dergisi*, 99-114.
- Bağcılar Belediyesi. (2021, Ocak 5). *Covid-19 Çalışmaları*. [www.bagcilar.bel.tr: www.bagcilar.bel.tr](http://www.bagcilar.bel.tr:www.bagcilar.bel.tr) adresinden alındı
- Bakır, C. (2020). The Turkish state's Responses to Existential COVID-19 Crisis. *Policy and Society*, 436.
- Bankası, D. (2021, Ocak). *Global Economic Prospect*. Washington: Dünya Bankası.
- Bayraktar, B. (2021). Is Turkey Ready for the Post Covid-19 World Order? *Insight Turkey*, 22-24.
- BBCnews. (2023, Mayıs 5). *Dünya Sağlık Örgütü: Covid-19 küresel acil durumu sona erdi*. [www.bbc.com: https://www.bbc.com/turkce/articles/cv2k804x19ro](http://www.bbc.com:https://www.bbc.com/turkce/articles/cv2k804x19ro) adresinden alındı
- BDDK. (2020, Mart 28). Banka Kartları ve Kredi Kartları Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu.
- Beijing News. (2022, Nisan 25). *Beijingnews*. [www.beijingnews.net: https://www.beijingnews.net/news/272514138/china-continues-to-back-zero-covid-policy-even-as-cases-spike](http://www.beijingnews.net:https://www.beijingnews.net/news/272514138/china-continues-to-back-zero-covid-policy-even-as-cases-spike) adresinden alındı
- Bek, N., & Bek, A. (2021). Yerel Yönetimlerin COVID-19 ile İmtihani: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Örneği. *ÇOMÜ Lapseki MYO Dergisi*, 125.
- Beylikdüzü Belediyesi. (2020, Mayıs 13). *Beylikdüzü Belediyesi*. [https://www.beylikduzu.istanbul: https://www.beylikduzu.istanbul/haber/1277/karar-destek-sistemiyle-kovid19la-etkin-ve-hizli-mucadele](http://www.beylikduzu.istanbul:https://www.beylikduzu.istanbul/haber/1277/karar-destek-sistemiyle-kovid19la-etkin-ve-hizli-mucadele) adresinden alındı
- Bilecik Valiliği. (2023, Mayıs 15). *Osmanlı Tarihi*. [www.bilecik.gov.tr: http://www.bilecik.gov.tr/osmanli-tarihi](http://www.bilecik.gov.tr:http://www.bilecik.gov.tr/osmanli-tarihi) adresinden alındı
- Bilgili, M. Y. (2020). Merkezi Yönetim, Yerel Yönetimler ve Koronavirüs (COVID-19) Salgını. *Turkish Studies*, 219-235.

- Budak, F., & Korkmaz, Ş. (2020). COVID-19 Pandemi Sürecine Yönelik Genel Bir Değerlendirme: Türkiye Örneği. *Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi (SAYOD)*, 66-70.
- Cumhuriyet. (2020, Nisan 14). *İBB Bilim Kurulu Oluşturdu*. [www.cumhuriyet.com.tr: https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/ibb-bilim-kurulu-olusturuldu-en-onemli-asama-halki-bilinclendirmek-1733041](https://www.cumhuriyet.com.tr/https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/ibb-bilim-kurulu-olusturuldu-en-onemli-asama-halki-bilinclendirmek-1733041) adresinden alındı
- Cumhuriyet. (2020, Nisan 04). *İBB Bilim Kurulu oluşturuldu: En önemli aşama halkı bilinçlendirmek...* [www.cumhuriyet.com.tr: https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/ibb-bilim-kurulu-olusturuldu-en-onemli-asama-halki-bilinclendirmek-1733041](https://www.cumhuriyet.com.tr/https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/ibb-bilim-kurulu-olusturuldu-en-onemli-asama-halki-bilinclendirmek-1733041) adresinden alındı
- Cumhuriyet. (2022, Nisan 22). *Gündem Haberleri*. [www.cumhuriyet.com.tr: https://www.cumhuriyet.com.tr/koronavirus/bilim-kurulu-uyesi-tevfik-ozlu-kisitlamalar-hayatimizdan-tamamen-cikti-1926866?ysclid=l2eggu3h26](https://www.cumhuriyet.com.tr/https://www.cumhuriyet.com.tr/koronavirus/bilim-kurulu-uyesi-tevfik-ozlu-kisitlamalar-hayatimizdan-tamamen-cikti-1926866?ysclid=l2eggu3h26) adresinden alındı
- Çadircı, M. (1988). Türkiye’de Köy ve Mahalle Muhtarlıklarının Ortaya Çıkışı ve Gelişimi. *Türk İdare Dergisi*, 467.
- Çakmaklı, C., Demiralp, S., Yeşiltaş, S., & Yıldırım, M. (2021). *An Evaluation of the Turkish Economy During COVID-19*. Berlin: CATS Centre For Applied Turkey Studies.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. (2021). COVID-19 PANDEMİSİ YÖNETİMİ VE EYLEM PLANI REHBERİ. *COVID-19 PANDEMİSİ YÖNETİMİ VE EYLEM PLANI REHBERİ*. ANKARA: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı.
- Çınar, F., & Oğuz, M. (2020). Türkiye'de COVID-19 Pandemisine Yönelik Stratejilerin SWOT Analizi ile Değerlendirilmesi. *Sağlık ve Sosyal Refah Araştırmaları Dergisi*, 1-10.
- Çoker, Z. (1995). *Yönetim ve Siyaset*. İstanbul: Kazancı Matbaacılık.
- Çoker, Z. (2003). *Mülki Yönetim ve Yerel Yönetimlerde Yeniden Yapılanma*. Ankara: Türk İdareciler Derneği.
- Demir, İ. (2020, Nisan 13). Kovid-19 Salgınının Ekonomik Etkileri. *ULİSA12*, 3. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi.
- Demir, O., & Esen, A. (2021). Covid 19’un Yıkıcı Ekonomik Etkileri ve Türkiye Ekonomisinde Dönüşüm İhtiyacı. *Journal Of Emerging Economies And Policy*, 100.
- Dışişleri Bakanlığı. (2023, Mayıs 10). *Dünya Sağlık Teşkilatı (WHO)*. [www.mfa.gov.tr: https://www.mfa.gov.tr/who.tr.mfa](https://www.mfa.gov.tr/https://www.mfa.gov.tr/who.tr.mfa) adresinden alındı
- DSÖ, D. S. (2023, Mayıs). *COVID-19 hakkında haftalık epidemiyolojik güncelleme - 1 Haziran 2023*. [www.hwo.int: https://www.who.int/publications/m/item/weekly-epidemiological-update-on-covid-19---1-june-2023](https://www.who.int/publications/m/item/weekly-epidemiological-update-on-covid-19---1-june-2023) adresinden alındı

- Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ). (2022, Nisan 25). *WHO Coronavirus (Covid-19) Dashboard*. [www.covid19.who.int: https://covid19.who.int/](https://covid19.who.int/) adresinden alındı
- Economist. (2021, Ocak 7). *What is the economic cost of covid-19?* The Economist: <https://www.economist.com/finance-and-economics/2021/01/09/what-is-the-economic-cost-of-covid-19> adresinden alındı
- Elçiçek, M. (2021). . Tendencies in Turkey-based academic studies on distance education during the COVID-19 Pandemic. *Journal of Educational Technology and Online Learning*, 406-416.
- Ergin, O. N. (1995). *Mecelle -i Umuru Belediye*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi.
- Eroğlu, E. (2020). Covid-19'un Ekonomik Etkilerinin ve Pandemiyle Mücadele Sürecinde Alınan Ekonomik Tedbirlerin Değerlendirilmesi. *International Journal of Public Finance*, 231.
- Esenyurt Belediyesi. (2021, Ocak 5). *Covid-19 çalışmaları*. [www.esenyurt.bel.tr: www.esenyurt.bel.tr](http://www.esenyurt.bel.tr) adresinden alındı
- Etiler, N. (2020). *Yerel Yönetimler ve Salgınla Mücadele*. İstanbul: Türk Tabipler Birliği.
- Euronews. (2020, Nisan 7). *İBB'nin daveti üzerine oluşturulan Bilim Kurulu, Covid-19 ile mücadele için önerilerini açıkladı*. [www.euronews.com: https://tr.euronews.com/2020/04/07/ibb-nin-daveti-uzerine-olusturulan-bilim-kurulu-covid-19-ile-mucadele-icin-onerilerini-ac](https://tr.euronews.com/2020/04/07/ibb-nin-daveti-uzerine-olusturulan-bilim-kurulu-covid-19-ile-mucadele-icin-onerilerini-ac) adresinden alındı
- Evrensel. (2020, Nisan 06). *Evrensel*. [www.evrensel.net: https://www.evrensel.net/haber/401435/koronavirus-bilim-kuruluna-7-yeni-uye-eklendi](http://www.evrensel.net) adresinden alındı
- Gazeteduvar. (2020, Mayıs 4). *İBB Bilim Kurulu 11 Gün Kısıtlama Getirilmeli*. [www.gazeteduvar.com.tr: https://www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2020/05/04/ibb-bilim-kurulu-11-gun-kisitlama-getirilmeli](http://www.gazeteduvar.com.tr) adresinden alındı
- Gençoğlu, M. (2015). 1864 ve 1871 Vilâyet Nizamnamelerine Göre Osmanlı Taşra İdaresinde Yeniden Yapılanma. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 30-31.
- Gezgüç, G. M., & Duman, D. (2020). Pandemiyle Mücadele ve Siyasi Liderlerin Tutumları: ABD, Almanya, Brezilya, Yeni Zellanda. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 253-275.
- Gözübüyük, Ş. (1995). *Yönetim Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Haber7. (2022, 04 23). *haber7com*. [www.haber7.com: https://www.haber7.com/guncel/haber/3216059-bilim-kurulu-uyesi-ilhan-pandemi-epidemiye-dogru-evrilebilir?ysclid=I2eex65685](https://www.haber7.com/guncel/haber/3216059-bilim-kurulu-uyesi-ilhan-pandemi-epidemiye-dogru-evrilebilir?ysclid=I2eex65685) adresinden alındı

- Habertürk. (2020, 03 27). *Habertürk*. Koronavirüs Bilim Kurulu Üyeleri Kimler? Bilim Kurulu Tavsiyeleri Nelerdir?: <https://www.haberturk.com/koronavirus-bilim-kurulu-uyeleri-kimler-bilim-kurulu-tavsiyeleri-nelerdir-2627049> adresinden alındı
- Habertürk. (2022, Nisan 18). *Habertürk*. [www.haberturk.com: https://www.haberturk.com/cumhurbaskani-erdogan-dan-aciklamalar-3412615](https://www.haberturk.com/cumhurbaskani-erdogan-dan-aciklamalar-3412615) adresinden alındı
- İBB. (2020, 5 Haziran). <https://koronavirus.ibb.istanbul/covid19/>. <https://koronavirus.ibb.istanbul/covid19/>: <https://koronavirus.ibb.istanbul/covid19/> adresinden alındı
- İBB. (2020, Nisan 7). *İBB Bilim Kurulu'ndan Öneriler*. [www.ibb.istanbul: https://www.ibb.istanbul/arsiv/36660/ibb-bilim-kurulundan-oneriler](https://www.ibb.istanbul:https://www.ibb.istanbul/arsiv/36660/ibb-bilim-kurulundan-oneriler) adresinden alındı
- İBB. (2020, Nisan 7). *İBB Web Sitesi*. [www.ibb.istanbul: https://www.ibb.istanbul/News/Detail/36660](https://www.ibb.istanbul:https://www.ibb.istanbul/News/Detail/36660) adresinden alındı
- İBB. (2022, Mayıs 5). *İBB COVID-19 Çalışmaları*. [koronavirus.ibb.istanbul: https://koronavirus.ibb.istanbul/ibb-sorumluluk/](https://koronavirus.ibb.istanbul:https://koronavirus.ibb.istanbul/ibb-sorumluluk/) adresinden alındı
- İBB. (2023, Mayıs 3). *Askıda Fatura*. [askidafatura.ibb.gov.tr: https://askidafatura.ibb.gov.tr/hosgeldiniz](https://askidafatura.ibb.gov.tr:askidafatura.ibb.gov.tr/hosgeldiniz) adresinden alındı
- İçişleri Bakanlığı. (2020, Mart 28). *İçişleri Bakanlığı Resmi Web Sitesi*. [ww.icisleri.gov.tr: https://www.icisleri.gov.tr/cumhurbaskanimiz-sn-recep-tayyip-erdoganin-talimatiyla-tum-valiliklerde-il-idare-kurullarinin-ardindan-pandemi-kurullari-toplanacak](https://www.icisleri.gov.tr:https://www.icisleri.gov.tr/cumhurbaskanimiz-sn-recep-tayyip-erdoganin-talimatiyla-tum-valiliklerde-il-idare-kurullarinin-ardindan-pandemi-kurullari-toplanacak) adresinden alındı
- İçişleri Bakanlığı. (2020, Mart 22). İkametden Ayrılma ve Vefa sosyal destek Grupları Genelgesi. *Bakanlık Genelgesi*. Ankara: İçişleri Bakanlığı.
- İçişleri Bakanlığı. (2020, Mart 28). *Valiliklerde İl İdare Kurullarının Ardından Pandemi Kurulları Toplanacak*. [www.icisleri.gov.tr: https://www.icisleri.gov.tr/cumhurbaskanimiz-sn-recep-tayyip-erdoganin-talimatiyla-tum-valiliklerde-il-idare-kurullarinin-ardindan-pandemi-kurullari-toplanacak](https://www.icisleri.gov.tr:https://www.icisleri.gov.tr/cumhurbaskanimiz-sn-recep-tayyip-erdoganin-talimatiyla-tum-valiliklerde-il-idare-kurullarinin-ardindan-pandemi-kurullari-toplanacak) adresinden alındı
- İçişleri Bakanlığı. (2020, Mayıs 29). *Vefa Sosyal Destek Grupları*. [www.icisleri.gov.tr: https://www.icisleri.gov.tr/vefa-sosyal-destek-gruplari-6649461-haneyeye-ulasti](https://www.icisleri.gov.tr:https://www.icisleri.gov.tr/vefa-sosyal-destek-gruplari-6649461-haneyeye-ulasti) adresinden alındı
- İçişleri Bakanlığı. (2021, Mart 1). Genelge. *Covid-19 Tedbirleri*. Ankara: İçişleri Bakanlığı.
- İletişim Başkanlığı. (2021). *Türkiye'nin Koronavirüsle Başarılı Mücadelesi*. Ankara: Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı.
- İndependent. (2020, Nisan 23). *Paralel Tartışmasında İBB Bilim Kurulu*. [www.indyrturk.com: https://www.indyrturk.com/node/168021/haber/paralel-tart%C4%B1%C5%9Fmas%C4%B1nda-ibb-bilim-kurulu](https://www.indyrturk.com:https://www.indyrturk.com/node/168021/haber/paralel-tart%C4%B1%C5%9Fmas%C4%B1nda-ibb-bilim-kurulu) adresinden alındı

- İstanbul Eczacı Odası. (2020, Mayıs 28). *İBB Bilim Kurulu*. www.istanbuleczaodasi.org:https://www.istanbuleczaciiodasi.org.tr/?page=haberler&news_ID=4781 adresinden alındı
- İstanbul Valiliği. (2020-2022). *İstanbul İl Umumi Hıfzıssıhha Meclisi Kararları*. www.istanbul.gov.tr:https://www.istanbul.gov.tr/istanbul-il-umumi-hifzissihha-meclisi-kararlari- adresinden alındı
- İstanbul Valiliği. (2022). *İstanbul Valiliği İl Brifingi*. İstanbul: İstanbul Valiliği.
- İşık, A. (2021). Salgın Ekonomisine Genel Bir Bakış. *IAAOJ- International Anatolian Academic Online Journal*, 147.
- Kayıkçı, S. (2021). Türkiye’de influenza pandemisi politikası analizi: Covid-19 Örneği. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 333-345.
- Kılıç, C., & Duman, S. (2021). Vefa Sosyal Destek Gruplarının COVID-19 Pandemi Sürecindeki Uygulamalarının Sosyolojik Perspektiften Değerlendirilmesi: Erzurum Ölçeğinde Nitel Bir Çalışma. *Erzurum Atatürk Üniversitesi Yayınları*, 29-30.
- Kırmızı, A. (2008). *Abdülhamid'in Valileri Osmanlı Vilayet İdaresi*. İstanbul: Klasik.
- Koç, E. (2021). Covid-19 Krizinin Diplomasie Etkisi ve Uluslararası Sistemde Artan Belirsizlikler. *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Dergisi*, 116-117.
- Küçükçekmece Belediyesi. (2021, Ocak 5). *Covid-19 Çalışmaları*. www.kucukcekmece.istanbul:https://kucukcekmece.istanbul adresinden alındı
- Mc Kinsey And Company. (2022, Mart 1). *When The Covid-19 Pandemic End?* www.mckinsey.com:https://www.mckinsey.com/industries/healthcare-systems-and-services/our-insights/when-will-the-covid-19-pandemic-end adresinden alındı
- Mecek, M. (2020). Bir Mülki (Taşra) İdare Birimi Olarak Türkiye’de İl Yönetimleri ve Hukuki - Örgütsel Yapıları. *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi (JEBPIR)*, 322.
- Memurlar.net. (2022, Nisan). *Bakan Koca: Ben Tokalaşmaya Başladım Bile*. www.memurlar.net:https://www.memurlar.net/haber/1024997/bakan-koca-ben-tokalasmaya-basladim-bile.html adresinden alındı
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2020, Mart 12). *Bakan Selçuk, Koronavirüse Karşı Eğitim Alanında*. www.meb.gov.tr:https://www.meb.gov.tr/bakan-selcuk-koronaviruse-karsi-egitim-alaninda-alinan-tedbirleri-acikladi/haber/20497/tr adresinden alındı
- Oktay, T. (2023, Mayıs 10). *Tanzimat'tan XXI. Yüzyıla İstanbul'un Yönetimi*. İstanbul: [https://istanbultarihi.ist/81-tanzimattan-xxi-yuzyila-istanbulun-yonetimi](http://istanbultarihi.ist:https://istanbultarihi.ist/81-tanzimattan-xxi-yuzyila-istanbulun-yonetimi) adresinden alındı

- ORSAM. (2020, Mart). Kovid-19 Salgınının Dünya Ekonomilerine Etkileri. *ORSAM Analiz - Kovid-19 Salgınının Dünya Ekonomilerine Etkileri*, 5. Ankara: ORSAM- Ortadoğu Araştırmaları Merkezi.
- Ortaylı, İ. (1977). İstanbul'un Mekânsal Yapısının Tarihsel Evrimine Bir Bakış. *Amme İdaresi Dergisi*, 92-94.
- Özdoğan, M. (2023, Mayıs 14). *Epidemi ve Pandemi nedir? Arasındaki farklar nelerdir?* www.drozdogan.com: <https://www.drozdogan.com/epidemi-ve-pandemi-nedir-koronavirus-pandemisi/> adresinden alındı
- Özel, M., & Dönmez, D. (2021). Türkiye'de Covid-19 Salgını İle Mücadele Sürecinde Bir Yönetişim Modeli Olarak Vefa sosyal Destek Gruplarının İncelenmesi. *Türk İdare Dergisi*, 263-286.
- Özgenç, M. (2020, Mart 27). *Hürriyet*. www.hurriyet.com.tr: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/koronaya-karsi-26-dev-savasci-41478997> adresinden alındı
- Paşa, A. C. (1873). *Tarih- i Cevdet, Selim III'ün Hatt- ı Hümayunları*. İstanbul: Karal.
- Petersen, E., & Gökengin, A. D. (2020). SARS-CoV-2 epidemiology and control, differen scenarios for Turkey. *Turkish Journal of Medical Sciences*, 509-513.
- Pıtırılı, A. (2000). Avrupa Birliği Müktesebatına Uyum Sürecinde Taşra Yönetimimiz. *Türk İdare Dergisi*, 21-41.
- Polatoğlu, A. (1985). İl Yönetiminde Eşgüdüm Sorunu ve Yeni Bir Yönetim . *Amme İdaresi Dergisi*, 27-40.
- Rajadhyaksha, M. (2021, Mayıs 1). *Five lessons for local governments during COVID-19- April 2020*. www.opml.co.uk: <https://www.opml.co.uk/blog/five-lessons-for-localgovernments-during-covid19> adresinden alındı
- Resmi Gazete. (2022, Nisan 9). 2022-2 Sayılı Genelge. *COVID-19 Kapsamında Kamu Çalışanlarına Yönelik Tedbirler*.
- Resmi Gazete. (2022, Nisan 9). Covid-19 Kapsamında Kamu Çalışanlarına Yönelik Tedbirler.
- Resmi Gazete. (tarih yok). Cumhurbaşkanı Kararı. 30/04/2020 Tarihli ve 2481 Sayılı *Cumhurbaşkanı Kararı*.
- Sabah Gazetesi. (2020, Mayıs 13). *Sabah Gazetesi*. <https://www.sabah.com.tr:https://www.sabah.com.tr/istanbul/2020/05/13/beylikduzunde-covid-19la-mucadelede-mekansal-veri-devrede> adresinden alındı
- Sağlık Bakanlığı. (2019). Pandemik İnfluenza Ulusal Eylem Planı. *Pandemik İnfluenza Ulusal Eylem Planı*. Ankara: Sağlık Bakanlığı.
- Sağlık Bakanlığı. (2019). *Pandemik İnfluenza Ulusal Eylem Planı*. Ankara: Sağlık Bakanlığı.
- Sağlık Bakanlığı. (2021). *Temaslı Takibi, Salgın Yönetimi, Evde Hasta İzlemi ve Filyasyon*. Ankara: Sağlık Bakanlığı.

- Sağlık Bakanlığı. (2022, Nisan 25). *Covid-19 Bilgilendirme Platformu*. www.covid19.saglik.gov.tr: <https://covid19.saglik.gov.tr/> adresinden alındı
- Sağlık Bakanlığı. (2023, Mayıs 25). Covid-19 Bilgilendirme Platformu. Ankara. seyahatsagligi.gov.tr. (2020, Ocak 12). *seyahatsagligi.gov.tr*. Seyahat Sağlığı: <https://www.seyahatsagligi.gov.tr/Site/HaberDetayi/2201> adresinden alındı
- Soytemur, A. (2021). Covid-19'un Dünya Borsaları Üzerine Etkisi ve BİST- Perakende Sektöründeki Hisse Senetlerinin Bu Süreçteki Davranışları. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 783.
- Sunay, M. M. (2020). Karantina Toplumuna Dönüşme Süreci ve Bu Süreçte Belediyelerin Sosyal Desteği: Bursa İli Örneği. *Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi*, 1092-1100.
- Şanver, C. (2020). Covid-19 Salgınının Cari Transfer Harcamalarına Etkisi. H. Kılıçaslan içinde, *Covid-19: Küresel Pandeminin Ekonomik ve Mali etkileri* (s. 140). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Şenel, S. (2021). Koronavirüs (Covid-19) İle Mücadelede Mülki İdare Amirlerinin Koordinasyon Rolü: Bayrampaşa Kaymakamlığı Örneği. *Türk İdare Dergisi*, 331-363.
- T.C.Konsoloslugu, H. K. (2022, Aralık 30). *Hongkong'da Covid-19 Önlemlerinin Hafifletilmesi*. www.hongkong.bk.mfa.gov.tr: <http://hongkong.bk.mfa.gov.tr/Mission/ShowAnnouncement/399563> adresinden alındı
- Tosun, M. (1970). *Türkiye'de Valilik Sistemi*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- TRThaber. (2021, Ocak 2). *Salgın Dünya Geneline Eğitimi Sektöye Uğrattı*. www.trthaber.com: <https://www.trthaber.com/haber/dunya/salgin-dunya-genelinde-egitimi-de-sekteye-ugratti-543299.html> adresinden alındı
- Turan, a. (2020). Türkiye'de COVID-19 ile Mücadele: Politikalar ve Aktörler. *Uluslararası Yönetim*, 1-20.
- Türk, A., Bingöl, B., & Ak, B. (2020). Tarihsel Süreçte Yaşanan Pandemilerin Ekonomik ve Sosyal Etkileri. *Gaziantep University Journal Of Social Sciences*, 626.
- Türkiye Futbol Federasyonu (TFF). (2020, Mart 12). *Koronavirüs (Kovid-19) tedbirleri ve seyircisiz oynanacak maçlar hakkında*. www.tff.org: <https://www.tff.org/default.aspx?pageID=687&ftxtID=33152> adresinden alındı
- Türkoğlu, M. C., & K. Yılmaz, F. (2021). Sağlık Politikası Analizi: Türkiye'de Covid-19 Pandemi Döneminde Uygulanan Sağlık Politikaları. *Toplumsal Politikalar Dergisi*, 26.
- TÜSİAD. (1995). *Yerel Yönetimlerin Sorunlarına Çözümler*. Ankara: TÜSİAD.

- Umumi Hıfzıssıhha Kanunu . (tarih yok). İl Umumi Hıfzıssıhha Meclisleri. *Umumi Hıfzıssıhha Kanunu*.
- Urhan, G., & Arslankoç, S. (2021). COVID-19 Pandemi Sürecinde Sosyal Politika ve Yerel Yönetimler: İstanbul İlçe Belediyeleri . *Çalışma ve Toplum*, 972-975.
- Vilayet Nizamnamesi. (1864). Vilayet Nizamnamesi. *Vilayet Nizamnamesi*.
- WHO Regional Office For Europe. (2020). *Turkey's Response To Covid-19 First Impressions*. Ankara: World Health Organization (WHO).
- Worldometer. (2023, Mart 20). Reported Cases and Deaths by Country or Territory. ABD.
- Yalçındağ, S. (1996). İl Sisteminin Güçlendirilmesi Çözüm mü? *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 3.
- Yaman, B. (2021). Covid-19 pandemisi sürecinde Türkiye ve Çin’de uzaktan eğitim süreç ve uygulamalarının incelenmesi. *OPUS- Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 3298-3308.
- Yavan, S. (2020). Covid-19 Küresel Pandeminin Ekonomik ve Mali Etkileri. H. Kılıçaslan içinde, *Covid-19 Pandemisi ve Neoliberal Refah Devleti Krizi: Post- Refah Devlet Gerekliliği* (s. 184). Ankara: Gazi Kitabevi.